

BYMÆRSK OG GÆST

By, marsk og geest 29

Kulturhistorisk tidsskrift
for Sydvestjylland

Forlaget Liljebjerget 2017

By, marsk og geest er fagfællebedømt i henhold til Forsknings- og Innovationsstyrelsens retningslinier.

Redaktion: Mette Højmark Søvsø, Bo Ejstrud, Flemming Just,
Claus Feveile, Morten Søvsø.

Layout: KIRK & HOLM

Tryk: Rosendahls

Copyright: 2017 Forlaget Liljebjerget

Liljebjerget er Sydvestjyske Museers forlag. Det blev oprettet i 1997 til minde om og med testamentariske midler fra Ellen og Christian Almhede.

Forlagets navn rækker tilbage til Anders Sørensen Vedel. Han udgav i årene 1591–92 otte bøger, der var „Prentet paa Liliebierget udi Ribe“. Om disse bogudgivelser og trykkeriet se *By, marsk og geest* 10, 1998.

ISBN 978-87-89827-63-5
ISSN 0905-5649

Redaktionen har så vidt muligt forsøgt at respektere ophavsrettighederne til bogens illustrationer. Føler nogen deres ophavsrettigheder krænket og gør berettigede krav gældende, vil de naturligvis blive honoreret.

Indhold

Martin Egelund Poulsen

Bebyggelse og landbrug i overgangsperioden mellem yngre stenalder og ældre bronzealder – betragtninger fra et sydjysk indlandsområde s. 05

Settlement and agriculture in the transition of the Late Neolithic and Early Bronze Age – observations from a southern Jutland inland region s. 29

Lars Grundvad og Maria Knudsen

Fæstedskatten – dynastisk guldsmedekunst i 900-årenes Danmark s. 30

The Fæsted hoard – Dynastic goldsmith production from 10th century Denmark s. 49

Claus Feveile

Ombukkede knivskedebeslag af blik s. 50
Folded scabbard chapes of sheet metal s. 120

Bebyggelse og landbrug i overgangsperioden mellem yngre stenalder og ældre bronzealder

– betragtninger fra et sydjysk indlandsområde

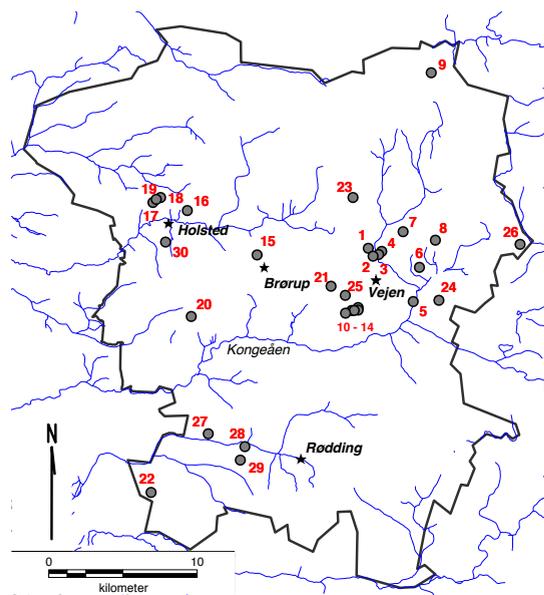
Af Martin Egelund Poulsen

Fra midten af senneolitikum og frem til slutningen af ældre bronzealder (ca. 2000–1100 f.Kr.) øges bebyggelsestætheden i Syddjylland, hvilket sker samtidigt med en intensivering i agerbruget. I tidens huse findes en overflod af agerbrugsrelaterede levn, der imidlertid overskygger indtrykket af husdyrholdet, som optræder langt mere sparsomt på bopladserne. Arkæobotaniske analyser har påvist overraskende ligheder i indretningen af de sene toskibede og tidlige treskibede langhuse. Dette indbyder til en nytolkning af den omdiskuterede ændring i arkitekturen, der får sit gennembrud omkring 1500 f.Kr. Indførelsen af den treskibede byggeskik skal ses som et vigtigt led i monumentaliseringsprocessen, der kulminerer i ældre bronzealder.

I ndenfor de seneste tre årtier er der foretaget en række omfattende arkæologiske undersøgelser i Vejen kommune, som ligger centralt i det sydlige Jylland og dækker 814 km² (fig. 1). Fra det lille lokalområde er der i skrivende stund fremkommet 137 hustomter fra senneolitikum og ældre bronzealder (2350–1100 f.Kr.), hvilket nødvendiggør en samlet redegørelse for de udviklingstræk, der kan læses i det store husmateriale. Denne artikel omhandler bebyggelsesudviklingen fra midten af senneolitikum og frem mod slutningen af ældre bronzealder (ca. 2000–1200 f.Kr.), for langt de fleste huse hører hjemme i dette begivenhedsrige tidsrum¹.

Vi ser blandt andet et sammenfald mellem en intensivering i agerbruget og en større bebyggelsestæthed i løbet af senneolitikum, og nogle langhuse vokser markant i størrelsen, hvilket kulminerer i ældre bronzealder. I denne periode dukker de første huse med båseskillerum op. Alligevel er husdyrholdets betydning mere uklar, for dyrenes levn påtræffes langt sjældnere i forhold til de mange agerbrugsrelaterede fund, som blandt andet repræsenteres af forkullede kornkerner, skubbekværnsten, flintsegl og ardspor. I denne forbindelse kan der stilles spørgsmålstegn ved, om staldindretning overhovedet var en af årsagerne til indførelsen af den treskibede byggeskik,

som for alvor bryder igennem omkring 1500 f.Kr. Den nye arkitektur bør tolkes ud fra et monumentalt perspektiv frem for indretningsmæssige forklaringer, da den treskibede tradition får sit endelige gennembrud samtidigt med, at husene placeres højere og mere kommunikativt centralt i landskabet. Desuden får vægkonstruktionen en større robusthedsgrad og bliver dermed enormt tømmerkrævende – et ressourceforbrug, der omfangsmæssigt kan sammenlignes med byggeriet af de samtidige gravhøje af græs- og lyngtørv (Holst 2013b; Holst et al. 2013). Funktions- og indretningsmæssigt er der snarere kontinuitet mellem de sene toskibede og tidlige treskibede langhuse. Disse betragtninger, som hviler på det store og relativt nyudgravede sydjyske husmateriale, er i flere tilfælde også repræsentative for andre dele af det nuværende Danmark og Norden.

Moderne byggeprojekter og forhistorisk bebyggelse

Siden 2005 har en voldsom kommunal byggeaktivitet fundet sted i Vejen kommune.

Fig. 1.

Lokalområdet i fokus – Vejen kommune i det sydjyske indland. Til venstre ses lokaliteterne med hustomter fra senneolitikum og ældre bronzealder.
 1. Stavnsbjerg III. 2. Mariasminde III. 3. Vestervang VII. 4. Vestervang V. 5. Lundgård III. 6. Langkærgård. 7. Revsinggård. 8. Havgårdslund. 9. Margrethenborg. 10. Kongeengen. 11. Kongehøj II. 12. Kongehøj III. 13. Mannehøjgård IV. 14. Mannehøjgård I. 15. Tuesbøl. 16. Guldagergård. 17. Nørre Holsted. 18. Nørregård VIII. 19. Nørregård IV. 20. Føvling I. 21. Birkely. 22. Kamp Grusgrav. 23. Læborg III. 24. Roved I. 25. Øster Skibelundvej. 26. Vartenberg. 27. Lille Tornumgård II. 28. Hygum Gammelmark II. 29. Hygum Gammelmark I. 30. Sønder Holsted IV.
 Grafik: Scott R. Dollar, Museet på Sønderskov.

The study area – Vejen Municipality located in central southern Jutland. To the left, a map showing the location of Late Neolithic and Early Bronze Age settlements with house remains.

Der er etableret nye boligkvarterer, store industrigrunde, råstofvindingspladser og vejanlæg. Men byggeriet startede allerede så småt i begyndelsen af 1990'erne, da E20-motorvejen mellem Kolding og Esbjerg skulle etableres. Her dukkede de første husfund fra senneolitikum og bronzealderen op (Rindel 1992 & 1993). De omfattende entreprenørprojekter har ofte resulteret i gennemførelsen af meget store og sammenhængende fladeafdækninger på flere hektar².

De moderne byggeprojekter er ofte foregået på højtliggende sandplateauer, som også blev favoriseret til bosættelse i sen yngre stenalder og bronzealder (Grundvad & Poulsen 2013; Poulsen & Dollar 2015). Indtil videre er der fremkommet 137 hustomter fra senneolitikum og ældre bronzealder, og de er fordelt på 30 lokaliteter (se appendiks). De største fladeafdækninger rummer levn fra begge perioder. Der har således ofte været pladskontinuitet fra senneolitikum og op gennem bronzealderen på de sandede højdedrag (Grundvad et al. 2015; Poulsen 2013b & 2014a).

Landskabet i det sydjyske indland

Det centrale Sydjylland er karakteriseret af stor landskabsmæssig variation. Der er tale om et geologisk grænseområde, hvor den kuperede ungmoræne i øst møder det gamle istidslandskab i vest med sine sanddominerede bakkeøer og hedesletter. Området rummer en mangfoldighed af potentielle land- og vandfærdselsårer, hvilket understreges af gravhøjslinierne i landskabet (S.Aa. Knudsen 2006). Åsystemerne og de forhistoriske landeveje danner et forgrenet netværk, der giver området karakter af et kommunikativt knudepunkt, hvilket kan forklare den markante tilstedeværelse af forhistorisk bebyggelse (Becker-Christensen 1981, s. 73 ff.).

På de sandede højdedrag anes en udvikling gennem det aktuelle tidsrum, hvor husene eller gårdene i senneolitikum og ældre bronzealder periode I (SN og ÆBA I, 2350-1500 f.Kr.) er placeret på let skrånede terræn – orienteret mod de omgivende lavninger med engarealer, søer og vandløb. De nye treskibede langhuse fra bronzealderens anden periode (ÆBA II, 1500-1300 f.Kr.) rykker derimod gerne op på toppen af højdedragene (Grundvad et al. 2015; Poulsen & Dollar 2015 – et eksempel er vist nedenfor på fig. 2). Tendensen genkendes desuden på andre lokaliteter i Sydskandinavien (f.eks. Björhem & Staaf 2006, s. 151ff.).

Fra ekstensiv til intensiv bebyggelse

De ældste husfund fra Vejen kommune stammer fra enkeltgravskulturens slutfase (overgravstid, 2500-2350 f.Kr.), men de er blot repræsenteret af to små forsænkede hustomter (T.R. Knudsen 2012; Poulsen 2013b). Lige nord for kommunen kendes to hustomter af samme type fra overgravstid ved Vorbasse (Hvass 1978; 1986). Fra senneolitikums tidlige del kendes der umiddelbart kun ét C14-dateret husfund fra det centrale Sydjylland, som igen er repræsenteret af en lille forsænkning (K42 fra Mannehøjgård IV; Poulsen 2013a). Dog rummer mindst fem andre forsænkede huse ornamentet keramik, der klart må tilskrives SN I (Tuesbøl-husene ved Brørup udgør det klareste eksempel, se appendiks). Fra overgangen mellem SN I og II foreligger C14-dateringsmæssigt en halv snes huse. I SN II og ÆBA I forøges husantallet tydeligvis markant, for der kendes mindst 65 eksempler fra tidsrummet mellem ca. 2000 og 1500 f.Kr. ifølge C14-dateringerne og/eller keramikken. Udviklingen fortsætter ind i ÆBA II-III (1500-1100 f.Kr.), hvor der foreligger 55 huse fra lokalområdet (se appendiks).

Fig. 2.

Eksempel på højtliggende, treskibet bulvægshus fra ældre bronzealder ved Kamp Grusgrav nær Fæsted i Sønder Hygum sogn. Bygningen har været 30 m lang og 8 m bred. De tagbærende stolpesæt er markeret med landmålerstokke (og en person i forgrunden), mens vægstolperne er vist med orange småflag. Set fra øst. Foto: Museet på Sønderkov.

A three-aisled longhouse with bole-walls from the Early Bronze Age, situated on a sandy plateau at Kamp near Fæsted in Sønder Hygum parish. The building was 30 m long and 8 m wide. The roof-bearing postholes are marked with sticks in red and white, and the wall-posts are marked with orange flags. Seen from the east.

Dette skitserede udviklingsforløb med en øget bebyggelsesintensitet bygger på AMS C14-dateringer, keramikfund og hustypologi. Her skal det understreges, at der er tale om et overordnet billede, da kun 57 af hustomterne fra SN og ÆBA indtil videre er kulstof-14 dateret, og der er kildekritiske problemer ved flere af dateringerne. Men genstande fra forsænkninger, gruber og stolpehuller antyder klart, at ovenstående udviklingsforløb er reelt. De forsænkede hustomter rummer som regel store keramikmængder, og her dominerer husholdningskar af den meget grove, letbrændte og tykvæggede type, der hører hjemme i senneolitikums senere del og tidlig ældre bronzealder. Derudover er den overordnede hustypologi for Sydsandinavien anvendelig, da vi efterhånden har kendskab til et omfattende husmateriale fra SN og ÆBA (f.eks. Artursson 2005a; Bech & Olsen 2013; Ethelberg 2000; Nielsen 1998; Sarauw 2006) samt de regionale forskelle, der hersker indenfor tidsrummet i det sydsandinaviske område (se nedenfor).

Den større husmængde fra midten og slutningen af senneolitikum må afspejle en ændring i bosættelsesmønsteret. Billedet må tolkes som øget permanent i bebyggelsen, og dermed er en større bofasthed opstået i forhold til mønsteret med få og spredte huse, der kan aflæses i bebyggelsen fra enkeltgravstid og begyndelsen af senneolitikum. Dette må igen være resultat af forandringer i landbruget.

Agerbrugsintensivering

Agerbruget bliver generelt mere komplekst og stabilt i løbet af senneolitikum over store dele af Norden (Diiinhoff 2005; Robinson 2003), og indenfor de senere år er dette blevet endnu tydeligere i det nuværende Danmark (Andreasen 2009; Jensen, P.M. 2013; Møbjerg et al. 2007). Agerbruget stabiliseres, da man nu satser på mere end én kornsort på hver lokalitet. Her reduceres krisetilstanden ved fejlslagne høste, for hvis én afgrøde svigter, kan andre tage over og dermed sikre årets økonomiske

grundlag. I denne forbindelse er der også større mulighed for at erhverve overskud af kornproduktionen³.

Hvor den nøgne byg ser ud til at være helt dominerende i enkeltgravskulturen, får emmer- og speltveden øget betydning i senneolitikum og opnår samme popularitet som nøgenbyggen (Andreasen 2009: 17; Thastrup 2015). Desuden indgår brødhveden og den avnklædte byg også i dyrkningen på bestemte lokaliteter. At den sidstnævnte kornsort dyrkes allerede i senneolitikum, er en nyerkendelse (Jensen 2013, s. 14).

Den senneolitiske agerbrugsintensivering fortsætter op i ældre bronzealder, og tilsyneladende bliver agerbruget endnu mere komplekst og veludviklet (Andreasen 2009, s. 22). Markkruddplanter udgør nu et langt større indslag i kornfundene, hvilket tyder på større markpermanens og dermed gødskning af agrene. Mængden af ukrudt stiger nemlig betydeligt, hvis mark tilføres animalsk gødning (Møbjerg et al. 2007, s. 30).

Men gødsningen i ældre bronzealder er næppe et helt nyt fænomen, for både emmer- og speltveden samt den avnklædte byg er meget næringskrævende (Engelmark 1992; Møbjerg et al. 2007, s. 36 ff.). Med bebyggelsernes placering på de magre sandjorder er det nærmest indlysende, at der var behov for jordforbedrende midler allerede i senneolitikum.

Den tættere bebyggelse sammenfalder tidsmæssigt med agerbrugsintensiveringen, hvilket næppe er tilfældigt, da et stabilt landbrug gerne hænger sammen med større permanent i bosættelsesstrukturen. I det følgende træder vi indenfor i husene, hvor der startes med hustypen, som har

forsænkede gulve med flere agerbrugsrelaterede levn.

Husene med de forsænkede gulve

En klassisk jysk hustype i senneolitikum og bronzealderens første periode er det klejne midtsulehus med nedgravet gulv, der også hører under betegnelsen „Myrhøj-typen”. Det handler om lette konstruktioner med beskedne dimensioner, der ofte kun målte 10-20 m i længden og 4-6 m i bredden (Dollar 2013). Hustypens bygninger er opdelt i to hovedrum – som regel en vestdel med boligafdeling og en forsænket østdel, som blandt andet blev anvendt til forrådsopbevaring. I Vejen kommune er hustypen repræsenteret ved ikke mindre end 55 eksempler.

En tidligere tolkning af hustypen har været indrettet på, at østdelene var stalde, hvor neddybningerne blev dannet ved gentagne udmugninger af dyrenes efterladenskaber (Nielsen 2000, s. 50). Med andre ord skulle forsænkningerne være opstået ved slid. I dag er der næppe tvivl om, at gulvdelene blev gravet bevidst, for de kan have markante dybder på over en halv meter, ligesom stolpehuller og forskellige gruber ofte er anlagt på de neddybede gulve (Dollar 2013, s. 43; Sarauw 2007, s. 10). Man har sandsynligvis nedgravet husrummene for at opnå bestemte indeklimatiske forhold.

En anden og mere generel opfattelse er Myrhøj-typens primære relation til Nordjylland med Limfjordseggen i centrum, hvilket primært skyldes den geografiske placering af locus classicus og andre velpublicerede senneolitiske bopladser fra regionen (Jensen, j.Aa. 1973; Sarauw 2006; Simonsen 1983). Dette billede er imidlertid forkert, da hustypen nu har vist sig at være mere veludbredt i Norden. Således har vi en ligeså stor repræsentation af Myrhøj-typen

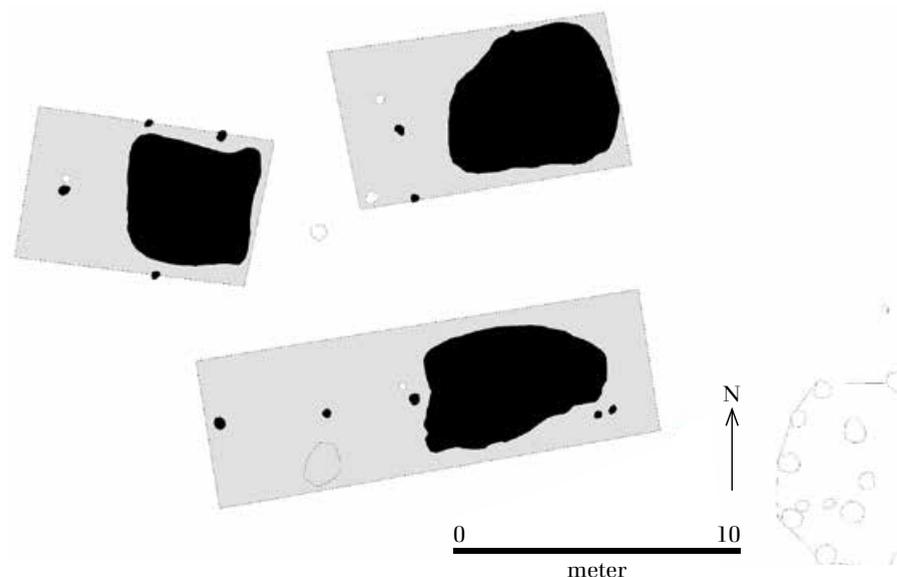

Fig. 3.

Eksempel på tre tætliggende midtsulehuse med forsænkede østdele fra Kongehøj III, som ligger syd for det nuværende Vejen og Askov. De er C14-dateret til SN II-ÆBA I, hvilket repræsenterer tidsrummet med de første klyngedannelser af huse i Sydjylland. Husansamlingerne tolkes primært som tegn på pladskontinuitet, hvor husene har afløst hinanden. Der er ikke nødvendigvis tale om flere samtidige enheder på samme begrænsede plads. Grafik: Museet på Sønderskov.

Three examples of two-aisled houses with sunken-floors from Kongehøj III, located southwest of Vejen. These houses are radiocarbon-dated to LN II – EBA I, which is the period with the earliest house clustering in southern Jutland. This is interpreted primarily as evidence for place continuity, where houses replaced one another rather than representing several contemporary houses in the same location.

i de fleste øvrige egne af Jylland – ikke mindst i Midt- og Sydjylland (Dollar 2013; Møbjerg et al. 2007). Desuden er Myrhøj-typen begyndt at vise sig på de østdanske øer (lokaliteterne er endnu upublicerede), og i det sydlige Sverige har den længe været kendt (Björhem & Säfvestad 1989; Tesch 1993; Westergaard 2009).

Hustypen med forsænket gulv er betydeligt nemmere at erkende på en udgravning i forhold til toskibede hustomter uden forsækning. De mørke plamager står visuelt ofte i stærk kontrast til den lyse undergrund, og derfor bliver Myrhøj-typen sjældnere overset i forhold til de forsænkingsløse huse, hvis stolpehuller kan være ret udvaskede. Af denne grund må husene med forsænkede gulve betegnes som en overrepræsenteret hustype (Dollar 2013, s. 45). Derfor må de områder af Norden, hvor Myrhøj-typen enten mangler eller forekommer sjældent, afspejle et nogenlunde reelt udbredelsesbillede. Eftersom den største mængde er fundet i Jylland, er der næppe tvivl om, at hustypen repræsenterer et jysk fænomen. Den må ligeledes være

opstået her engang i enkeltgravskulturen, da samtlige eksempler på Myrhøj-typen fra denne periode, som indtil videre er fundet i det nuværende Danmark, netop stammer fra Jylland (Poulsen & Dollar i tryk 2018).

De dokumenterede aktiviteter i Myrhøj-typens forsænkede gulve, der som regel er placeret i østdelen, er fremstilling og tilvirkning af flintredskaber, kornbearbejdning samt mulig tekstilfremstilling i form af vævning (Boas 1983, s. 93; Feveile & Lauridsen 2007). Når husgulvene undersøges mere minutiøst, fremgår det i flere tilfælde, at kornforråd stod opbevaret over det neddybede gulv. I forbindelse med brandtomter kan de forsænkede gulvflader være dækket af forkullede kornkerner, der danner lag på flere centimeters tykkelse (Jensen, P.M. 2013; Robinson 2000, s. 286). Fundsituationen afspejler sandsynligvis levn efter kornlagre, der var anbragt i beholdere på hylder eller et åbent loft. Der findes ofte stolpehuller på de forsænkede gulve, der er placeret på en måde, så de ikke passer ind som midtsuler eller udgør dele af skillevægge. Muligvis repræsenterer de støttelementer for øvre loftsflader (Jensen, A.V. 2012, s. 9; Poulsen 2013a, s. 28ff.). Her er det relevant at nævne et tolkningsforslag, der er fremsat omkring gulvene, som netop menes at være nedgravet for at skabe en større frihøjde, hvilket optimerer muligheden for at holde forrådet tørt (Møbjerg et al. 2007, s. 33). Den fugtskabende staldindretning har således næppe været den gældende funktion i de forsænkede rum.

Større midtsulehuse uden forsækninger

Myrhøj-typens arkitektoniske modsætninger er repræsenteret af de store midtsulehuse uden nedgravede gulvpartier, og disse bygningsværker opstår omkring midten af senneolitikum og bliver i løbet

af SN II og ÆBA I et ret almindeligt indslag på bopladserne (Artursson 2005a, s. 46; Nielsen 1998, s. 20). De største toskibede langhuse på 30-45 m i længden er dog koncentreret i den østlige del af Sydskandinavien (Brink 2013; Poulsen 2009), men efterhånden kendes der også en del storhuse længere mod vest (Grundvad et al. 2015; Poulsen 2014a, s. 44). Indenfor de seneste fem år er der fremkommet tre eksempler fra Vejen kommune, der kan betegnes som storhuse med længder på 30-32 m og bredder på 6-7 m (Grundvad et al. 2015; Poulsen 2013a & 2014a). Helt ude ved den jyske vestkyst er der ligeledes dukket monumentale midtsulehuse op indenfor de senere år (Qvistgaard 2016). Storhusene i vest er dog betydeligt mere spredtliggende i forhold til de markante huskoncentrationer, vi undertiden har set i det østlige Sydskandinavien, der i nogle tilfælde har karakter af kernebebyggelser eller landsbyer (Artursson 2005b; Gidlöf et al. 2006, s. 101; Nielsen 1999, s. 157).

Indretning i storhusene

De store langhuse har tilsyneladende ikke været radikalt anderledes i forhold til Myrhøj-typens huse, når det handler om den overordnede funktionsinddeling. Her er selve boligen igen placeret i vestdelen, hvilket ofte ses i form af ildsteder/kogegruber, og østenden kan have spor efter kornlagre (Grundvad et al. 2015, s. 57ff.). Hvad den ekstra rumplads i midten har været anvendt til, er derimod mere uklart. Nogle kvalificerede bud kan ifølge forfatteren være flere beboelser, arbejds- og lagerrum eller stald. Det sidste er endnu ikke fuldt påvist i midtsulehusene. Men den hyppige placering nær potentielle græsningsarealer, gør det plausibelt, at de større langhuse havde rum til kvægopstaldning (Fonnesbech-Sandberg et al. 1991; Grundvad et al. 2015; Poulsen 2013a).

Der er fornyligt lavet en systematisk makrofossilanalyse af et toskibet langhus på 32 x 7 m på lokaliteten Nørregård VIII ved Nørre Holsted (Andreasen 2014; Grundvad et al., 2015). Det har stået på kanten til et større vådområde og havde en markant hældning ned mod dette på halvanden meter. Storhuset er C14-dateret til ældre bronzealder periode I (Grundvad et al. 2015, s. 56) og tilhører således de sidste generationer af den toskibede byggetraditions tidsalder. Det har været opdelt i tre hovedrum, hvor det vestlige og centrale havde gruber, der må være levn efter husholdningsaktiviteter. Anlægget i midterrummet var en dyb kogestensgrube, og den østlige grube i vestrummet var fyldt med forkullede agern. Ingen kornfund var til stede i disse afdelinger, men de optrådte til gengæld i rigelige mængder i østrummet (fig. 4). De afspejler rester af kornlagre, som i dette tilfælde har bestået af rensed nøgen byg (Grundvad et al. 2015, s. 59).

Der er tidligere foretaget makrofossilanalyser af treskibede langhuse fra ældre bronzealder periode II i det sydlige Jylland, og de viser et lignende indretningsmønster (Andreasen 2011; Robinson 2000). De tidlige generationer af treskibede storhuse var ligeledes inddelt i tre hovedrum, hvor vestenden var forbeholdt selve beboelsen, mens østdelen var scene for diverse håndværksaktiviteter og lagerrum til kornforråd (Poulsen 2013b, s. 30). Centralrummets funktion er mere uklar, men i sjældne tilfælde er her påvist en staldafdeling i form af båseskillerum (Dollar & Poulsen 2015, s. 180; Poulsen & Dollar 2015, s. 12). De mindre treskibede huse fra ældre bronzealder har to hovedrum med en vestlig bolig og et østrum, hvor der igen er registreret markante koncentrationer af forkullede kornkerner (Andreasen 2011, s. 44; 2015, s. 5ff.). Indretningsmønstret afviger således

ikke væsentligt fra situationen i Myrhøj-tydens huse.

Problemet omkring husdyrholdet i senneolitikum og ældre bronzealder

Indtrykket af lighed i indretningen mellem de sene toskibede og tidlige treskibede huse rejser tvivl om de gængse forklaringer på den arkitektoniske ændring omkring 1500 f.Kr., som primært fokuserer på indretningsmæssige problemer, der løses med det nye treskibede konstruktionsprincip. Med baggrund i tesen om kvægets øgede betydning i ældre bronzealder, hvor det

Fig. 4.

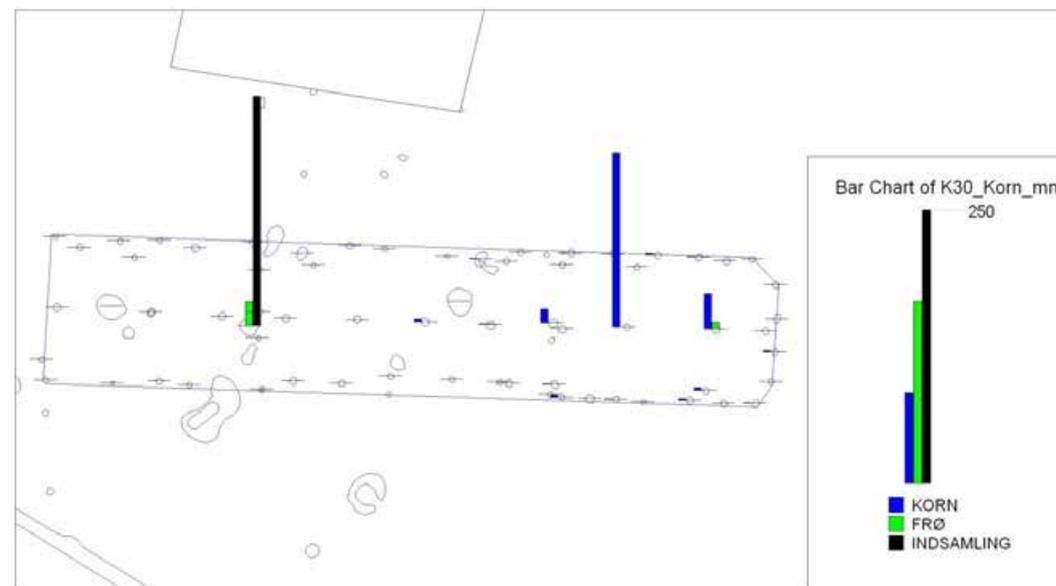
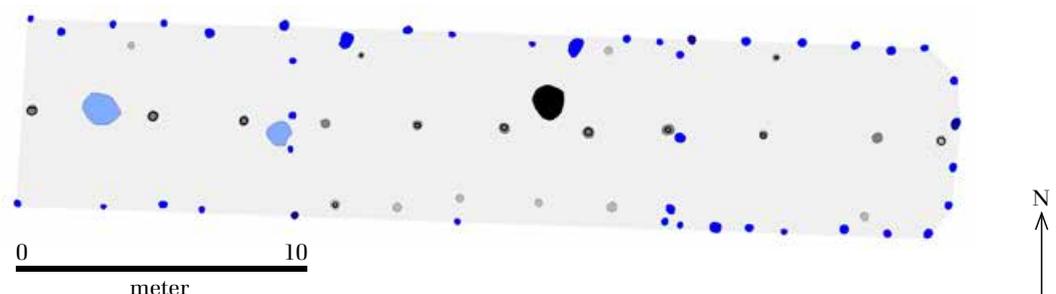
Det toskibede langhus K30 på 32 x 7 m fra Nørregård VIII ved Nørre Holsted i Sydjylland. Øverst ses den rensede husplan. Den østlige af de to lyseblå gruber i vestrummet rummede en stor mængde forkullede agern. Det sorte anlæg i centralrummet er en kogestensgrube. Nederst ses fordelingen af makrofossiler i storhuset, hvor det tydeligt fremgår, at samtlige kornfund blev gjort i husets østdel. Grafik: Museet på Sønderkov & Konserverings- og Naturvidenskabelig Afdeling ved Moesgård Museum.

The two-aisled longhouse K30 from Nørregård VIII by Nørre Holsted i southern Jutland. The length is 32 metres and the width is 7 metres. On top the cleaned house-plan is shown. The eastern light-blue pit in the western room contained a large quantity of charred acorns. The black feature in the central room is a cooking pit. The distribution of macrofossils in the longhouse is shown below, where it is apparent that all the carbonized grains were found in the eastern room.

er blevet et økonomisk og prestigebetonet værdiobjekt (Earle et al. 1998; Holst & Rasmussen 2013; Rasmussen 1999; Årlin 1999), menes den treskibede konstruktion at være tilpasset behovet for indendørs opstaldning af kvæget (Ethelberg 2000, s. 192; Kristiansen 1998). Det har opnået så høj værdi, at man nu beskytter kvæget i sit langhus som en kostbar ejendom (se evt. kritikken i Gröhn 2004, s. 313).

Der er imidlertid problemer med tolkningen, der er indrettet på en direkte sammenhæng mellem staldindretningsbehov og introduktionen af den treskibede byggeskik,

når der ses nærmere på antallet af bronzealderhuse med staldindikatorer og det generelle repræsentativitetsproblem mellem husdyrhold og agerbrug. Af de næsten 1000 treskibede huse fra bronzealderen, der efterhånden kendes fra det nuværende Danmark, har kun 20 indtil videre sikre spor efter båseskillevægge. Heraf stammer blot 8 af husene fra ældre bronzealder (Bech & Olsen 2013, s. 19ff.; appendiks). Fra Syd- og Sønderjylland kendes fire bronzealderhuse med båseskillerum (se eksempel på fig. 5), som foreløbigt repræsenterer de eneste huse fra bronzealderen med sikre staldspor i Region Syddanmark⁴.

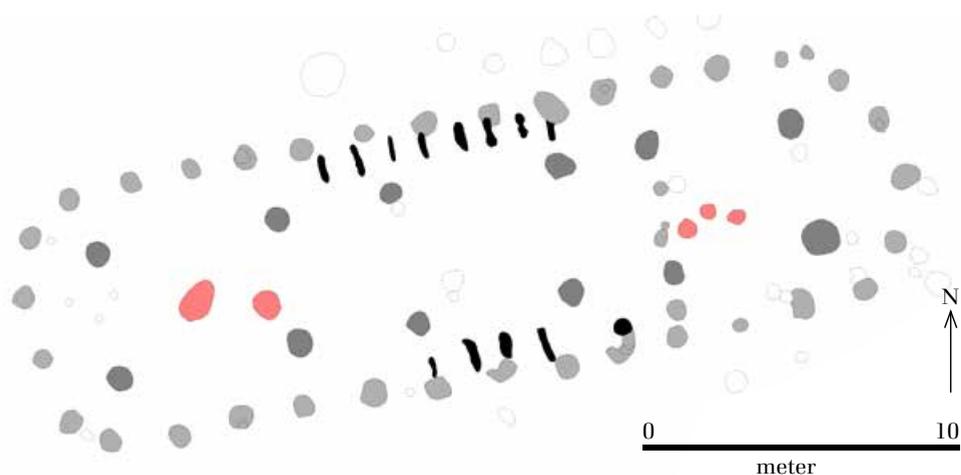

Fig. 5.

Plantegning af det treskibede bulvægshus K3 fra ældre bronzealder periode II (1500-1300 f.Kr.), der blev fundet på Kongehøj II syd for Askov/Vejen. Bygningen havde fladedimensioner på 28 x 8,3 m og rummede en staldafdeling i midten (båseskillevæggene er markeret med sort). Med rødt er kogestensgruber og trækulsholdige gruber markeret. De kan afspejle en boligafdeling i både vest- og østrummet, hvilket dog er usikkert, da anlæggene ligesåvel kan stamme fra andre bronzealderaktiviteter på det velbebyggede højedrag. Grafik: Museet på Sønderboskov.

Plan of the three-aisled house K3 with bole-walls from the Early Bronze Age period II (1500-1300 BC) at Kongehøj II, located south-west of Vejen. The building was 28 m long and 8,3 m wide and had evidence for cattle boxes in the central room (marked in black). The red features are cooking pits/fireplaces or charcoal-filled pits. They may represent a living area in the western and the eastern room. However, this is a bit uncertain, as the pits much likely could be the remains of other activities from the Bronze Age on the well-settled sandy hill of Kongehøj.

Dermed hviler argumentet om en direkte sammenhæng mellem indstaldning og introduktionen af den treskibede byggestil på et spinkelt grundlag. Husdyrholdet bør ikke overvurderes i forhold til agerbruget, der er stærkt velrepræsenteret på nærmest samtlige bopladslokaliteter fra senneolitikum og ældre bronzealder, som det ovenfor er demonstreret. Men vi bør heller ikke konkludere det omvendte, for de agerbrugsrelaterede levn i form af kværnstenselementer, flintsegl, ardspor og forkullede kornkerner er overrepræsenterede i forhold til husdyrenes levn (Andreasen 2009, s. 32). De spinkle og lavt nedgravede båseskillevægge er som regel bortpløjet, og knoglematerialet fra slagteaffaldet bevares yderst sjældent på de sanddominerede bopladser (Poulsen & Dollar 2015, s. 14).

Det er således meget vanskeligt at vurdere forholdet mellem agerbruget og husdyrholdet i senneolitikum og bronzealderen. Derfor må det foreløbigt antages, at begge dele havde nogenlunde ensartet betydning i samfundsøkonomien – ikke kun i bronzealderen men også i senneolitikum. De toskibede langhuses omtalte placering nær de potentielle græsningsarealer, der

omgiver de sandede højedrag, udgør i sig selv en kraftig antydning af kvægets store betydning (fig. 6). Efter forfatterens opfattelse er det blot et spørgsmål om tid, før vi finder staldindikationer i velbevarede senneolitiske langhuse. Faktisk kendes der et toskibet eksempel fra ældre bronzealder i Nordtyskland med spredte grøftanlæg ved midten, der i høj grad minder om båseskillevægge. Det handler om et langhus på 35 x 5-6 m fra lokaliteten Hesel i Ostfriesland (Schwarz 1996, s. 32).

Flere af de kornsorter, der dyrkes i senneolitikum og ældre bronzealder, kræver som nævnt næringsrig jord. Her må gødsning have været nødvendig på de sandede plateauer, hvis det antages, at agrene har ligget nær husene. Under alle omstændigheder var markerne vel næppe placeret langt udenfor bopladsområdet. Næringstilførselen på de sandede agre kunne bestå af organisk husholdningsaffald, men dyregødning er bestemt også en mulighed. Indenfor de seneste år er der udviklet en naturvidenskabelig metode, der via isotopanalyser af forkullede kornkerner kan afsløre anvendelsen af animalsk gødning på markerne, der giver sig tydeligt til kende i afgrødernes isotopsammensætning (Kanstrup 2012). I denne forbindelse er der set nærmere på det treskibede langhus K1 på 40 x 9 m fra Kongehøj II ved Vejen, som havde spor efter østgavlen og et mere blandet korndepot i centralrummet (Poulsen & Dollar 2015). Høje kvælstofværdier i det rensede korn fra østenden fortæller, at afgrøderne har groet på agre, der var velgødsket med animalske efterladenskaber. Det grovere kornlager fra midten af langhuset viste derimod ikke tegn på at stamme fra næringsberigede marker. Det har med sin sammensætning og lave kvælstofværdi mere karakter af dyrefoder (Kanstrup 2012, s. 107ff.).

Hermed er der mulighed for at synliggøre husdyrholdet i større grad og dermed nærme os en bedre forståelse af samspillet mellem agerbrug og kvægavl i senneolitikum og bronzealderen. Denne metode synes mere pålidelig i denne sammenhæng end fosfatmetoden, der rummer for mange tolknings- og dateringsmæssige usikkerheder på bopladserne (se kritikken i Bech & Olsen 2013, s. 19).

Monumentalbyggeriet og den treskibede „revolution“

Men hvad er så forklaringen på, at man helt forlader den toskibede byggeskik og traditionen med at nedgrave husgulvet i årtierne omkring 1500 f.Kr.? Svarene herpå er foreløbigt vanskelige at finde i husenes indre arealer, som gennemgangen ovenfor viser. Derfor skal her afslutningsvis skeles til de ydre og mere overordnede karakteristika, som blev nævnt i indledningen.

Alt tyder på, at der var kendskab til den treskibede konstruktion i århundrederne før ældre bronzealder periode II. Der kendes en halv snes hybrider mellem to- og treskibede huse fra Jylland (Bech & Olsen 2013, s. 15; Beck & Hansen 2012, s. 17ff.; Hertz 1997; Jensen, A.V. 2012; Poulsen & Grundvad 2015; Wincentz & Boas 2002), og vi har endda eksempler på treskibede langhuse med C14-dateringer til SN II og ÆBA I (Ethelberg 2000, s. 174; Poulsen 2014a, s. 39 – se fig. 7).

Der blev første gang gjort opmærksom på tidlige C14-dateringer af treskibede huse i starten af 1990'erne (Ethelberg 1993). To langhuse fra Højgård i det nordlige Sønderjylland blev C14-dateret til ÆBA I, hvilket førte udgraveren frem til den konklusion, at den treskibede byggeskik havde sin oprindelse i Slesvig-Holsten, og efter flere generationer spredte den sig videre til

resten af Norden (Ethelberg 1993, s. 154; 2000, s. 174). Tesen blev mødt med skepsis, og Ethelbergs C14-resultater blev afvist som fejldateringer, der var forurenede af ældre materiale (Nielsen 1998, s. 26 ff.). Det er bestemt risikabelt med naturvidenskabelige dateringsmetoder på lokaliteter, hvor flere perioder optræder. Som nævnt ligger husene fra senneolitikum og bronzealder ofte på samme pladser, men de overlapper dog sjældent hinanden, og de kan være lokaliseret på udvalgte højder i hver periode (Grundvad et al. 2015, s. 51). Således forstyrres husene ikke altid hinanden, så derfor er de naturvidenskabelige dateringsresultater ikke nødvendigvis upålidelige. Siden Højgård er der kommet flere C14-resultater, der henfører treskibede huse til SN II og ÆBA I. Der foreligger indtil videre tre eksempler fra Vejen kommune (fra lokaliteterne Kongehøj III og Nørregård VIII, Kanstrup & Heinemeier 2014a & 2014b; Poulsen 2014a, s. 39), men vi har også et fjerde eksempel fra Skelhøj ved Tobøl,

hvor et lille treskibet hus er placeret i ÆBA I (Kristiansen & Heinemeier 2013, s. 147)⁵. Derudover foreligger der eksempler fra Tromgade i Nordvestjylland (Bech & Olsen 2013, s. 15), Julievej og Harekærgård Øst i Odense på Fyn (Poul Otto Nielsen pers. medd.) samt Elinelund ved Malmö og Kvåle i Rogaland (Sarnäs & Paulsson 2001, s. 56 ff.; Soltvedt et al. 2007, s. 59ff.). Yderligere kendes et par eksempler på treskibede huse med dateringer til SN II/ÆBA I fra Holland (Fokkens 1991, s. 78).

Sammenstillet med de ovenfor nævnte hybridformer mellem to- og treskibede huse fra SN II/ÆBA I, er der grund til at antage, at der var et reelt kendskab til den nye tagbærende konstruktion længe før ÆBA II. Men her opstår imidlertid spørgsmålet, hvorfor den store forandring ikke fandt sted mindst to-tre århundreder tidligere. Her er det væsentligt at se nærmere på den kulmination, der opstår i hus- og højbyggeriet i årene omkring 1500 f.Kr. (Holst

2013a, s. 42ff.). Det er netop tidspunktet, hvor monumentaliseringsprocessen for alvor starter, og denne fortsætter tilsyneladende de næste tre århundreder fra ca. 1500-1200 f.Kr., hvilket svarer til ÆBA II og første halvdel af ÆBA III. Midt i dette tidsrum, i 1300-tallet f.Kr., ser der ud til at være særligt mange monumentale langhuse og gravhøje (Bech & Olsen 2013, s. 13; Ethelberg 2000, s. 162).

Monumentaliseringsprocessen i ældre bronzealder repræsenterer en væsentlig forøgelse af husenes og højenes antal, dimensioner og involverede ressourcemængder. I gennemsnit krævede en enkelt gravhøj 2-3 hektar græs- og hedeland, som herefter blev udpint og først regenererede efter årtier (Holst et al. 2013, s. 7ff.). Over store dele af Jylland – ikke mindst i de sanddominerede egne vest for ungmorænen – bygges nærmest samtlige langhuse fra tidsrummet omkring 1500-1200 f.Kr. i den stærkt tømmerkrævende bulvægsstil. Det antages, at omkring 150 fuldvoksne egestammer blev ofret i byggeriet af et enkelt treskibet storhus, hvilket må have resulteret i en voldsom reduktion af skovarealerne (Holst et al. 2013, s. 16).

Men der er tydeligvis regionale forskelle i forbindelse med intensiteten af husbyggeriets ressourcforbrug. Dette er før påpeget for Sønderjyllands vedkommende, hvor

bulvægshusene blev opført i de sandede egne vest for israndlinien, mens de mindre tømmerkrævende langhuse med spinklere vægtyper som stavvægge og lerklinede fletværksvægge blev bygget i øst på ungmorænen (Ethelberg 2000, s. 186). I Nordjylland var der tale om en anvendelse af forskellige vægkonstruktioner i de samme lokalområder, og her forekom bulvægshusene relativt sjældent (Bech & Olsen 2013, s. 13ff.). Når de endeligt optrådte, var de ofte særligt store med en markant beliggenhed i terrænet, og de rummede gerne genstande af højstatuskarakter (Earle et al. 1998, s. 19; Kristensen 2015, s. 115ff.; Nilsson 1996). Et lignende eksempel er for nyligt dukket op ved Bråtterup, som ligger i det nordøstlige Sønderjylland. Her blev der fundet en bronzebælteplade fra ÆBA II i vestenden af et langhus med bulvægge på 29 x 7,5 m,

Fig. 6.

Det store midtsulehus K30 fra Nørregård VIII set fra vest. Bemærk det markante fald ned mod lavningen, der før landskabsdræningerne bestod af et større vådområde med eng, sø og åløb. I baggrunden anes et vandhul, der er rester efter det større vådbundsareal. Foto: Museet på Sønderskov.

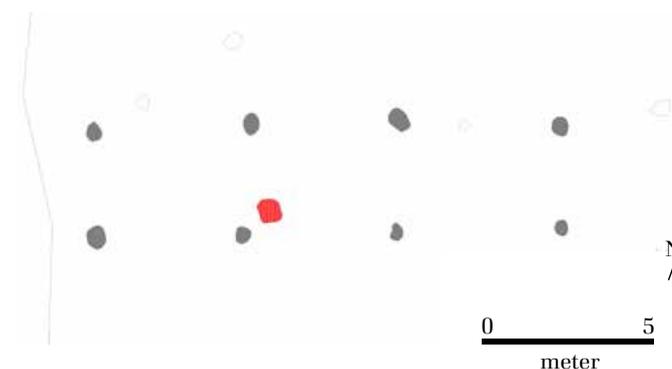
The large two-aisled longhouse K30 from Nørregård VIII, seen from the west. The building slopes gently towards the low area that represented a larger wetland with a lake, stream and meadows. In the background, a small water-hole can be seen, which represents the remains of the large wetland area that was drained during the 19th century.

Fig. 7.

Plantegning af det treskibede langhus K12 fra Kongehøj III syd for Askov/Vejen. Dateringsresultaterne fra hustomten overraskede, da tre C14-dateringer entydigt pegede på overgangen mellem SN II og ÆBA I (ca. 1800-1600 f.Kr., AAR 19298-19300). De bortpløjede spor efter langvægge og gavle tyder på, at vægforløbet var af let og spinkelt materiale. Tilsyneladende var bulvæggen endnu ikke integreret i de allertidligste treskibede bygninger. Grafik: Museet på Sønderskov.

Plan of the three-aisled longhouse K12 at Kongehøj III, located southwest of Vejen. It is radiocarbon-dated to the transition between the LN II and EBA I (ca. 1800-1600 BC). The tiny postholes in the walls and gables have disappeared by modern ploughing. In other words, it seems like the bole-wall construction were still not fully integrated in the earliest three-aisled buildings.

som lå centralt på et sandplateau, der var omgivet af flere vandløb (Riis 2015).

Det andet element i monumentaliseringsprocessen er netop oprykningen af de store langhuse og gravhøje på de mest markante punkter i landskabet, som ligger højest og/eller mest strategisk i forhold til potentielle vand- og landfærdselsårer (Nielsen 1998, s. 26). Den ovenfor nævnte storlokalitet Nørregård VIII ved Nørre Holsted i Vejen kommune er et fremragende eksempel på denne begivenhed (Grundvad et al. 2015, s. 51). Det omtalte toskibede storhus lå på skrånende grund ned mod et tidligere vådområde (fig. 5), mens to treskibede storhuse af bulvægsvarianten var placeret på sandplateauets allerhøjeste sted. Det store bopladskompleks fra Mannehøj-Kongehøj kvarteret i syddelen af det nuværende Askov og Vejen fremviste samme mønster, hvor de største langhuse fra ÆBA II dannede klynger på de højeste punkter, mens hovedparten af de mange huse af den toskibede og forsænkede type lå lavere i terrænet (Johansen & Laursen 2005; Poulsen 2014b; Poulsen & Dolla 2015, s. 6). Den omfattende bebyggelse var beliggende langs med en længere gravhøjrække, der sandsynligvis afspejler en datidig landfærdselsåre (Müller 1904). I den nordlige udkant af Vejen foreligger endnu et eksempel i form af lokaliteterne Mariasmind, Stavnsbjerg og Vestervang. Her lå de store treskibede bulvægshuse igen på det allerhøjeste punkt af et sandet højdedrag, som var omgivet af vandløb og vådområder (Poulsen & Grundvad 2015, s. 22; Rindel 1993, s. 23). Fra samme region kendes andre eksempler på denne monumentalisering i landskabet (Ethelberg 1993 & 2000; Poulsen 2012 & 2014c).

I ÆBA II er der således opstået et voldsomt behov for at synliggøre og markere sig i terrænet. Der må være tale om en demonstration

af rigdom og magt, da de store langhuse og gravhøje repræsenterer enorme ressourcer fra skovene og det åbne land. Det må antages, at bygningstømmer af god kvalitet har været et vigtigt værdiobjekt, som muligvis skulle skaffes langvejs fra, da store områder nok allerede var skovløse og træfattige (Holst et al. 2013, s. 17; Odgaard 1985). Den lidt tyndere befolkede ungdomræne i øst har måske været hovedleverandør af velegnet byggetømmer fra høje og rette egestammer, for på de magre og vindblæste sandjorder i vest har egetræerne større tendens til at være krumvoksede og dermed mindre egnede til byggeriet af de store prestigebygninger, der rejstes på højderne og langs vejene.

De treskibede langhuse med bulvægskonstruktioner viser, at monumentaliseringen i ældre bronzealder var mest intensiv i de egne af Jyllands sydlige halvdel, der lå vest for den lerdominerede ungdomræne. I Nordjylland var det treskibede bulvægshus sjældnere, og på de østdanske øer var det nærmest ukendt – selvom huse fra ældre bronzealder dog stadigvæk er en relativ sjældenhed i Østdanmark (Pedersen 1987; Runge 2012). Noget lignende gør sig tilsyneladende gældende for Sverige og Norge, hvor væggene også var betydeligt mindre robuste og tømmerkrævende (Artursson 2005a, s. 55ff.; Björhem & Säfvestad 1993; Juhl 2001, s. 46ff.).

Det er fristende at tolke bulvægshusenes primære udbredelsesområde vest for ungdomrænen i Jyllands sydlige halvdel som en region af særlig betydning. Her har opførelsen af monumenter krævet ekstra store ressourcemængder, og her optræder nogle af de mest fornemme egekistegrave (Holst 2013a), ligesom nogle af de hidtil største langhuse netop er udgravet her (Ethelberg 2000). I SN II/ÆBA I lå de største langhuse af den toskibede type koncentreret langs

med kysterne og fjorderne i den centrale og østlige del af Sydsandinavien (Gidlöf et al. 2006; Nielsen 1999; Poulsen 2009, s. 163). Men i ÆBA II rykker de største langhuse fra de første generationer af den treskibede byggetradition vestpå til de indre egne af det sydlige Jylland. Indlandets færdselsårer får tilsyneladende større betydning, hvilket kan forklares ud fra ændrede udvekslings- og kommunikationsruter. Det sydlige Jylland havde sandsynligvis en særlig betydning på grund af de mange land- og vandfærdselsårer, som mødes i regionen, ligesom området må have udgjort en kommunikativ tærskel mellem Norden og kontinentet.

Afslutning

De forandringer i bebyggelsen og landbruget, som tilsyneladende opstår ved overgangen mellem SN I og II, kan bidrage til debatten omkring bronzealderens begyndelse. Der er efterhånden bred enighed om, at ældre bronzealder i Sydsandinavien startede tre århundreder tidligere, altså omkring 2000 f.Kr., på grund af den første regulære metalimport, byggeriet af de første storhøje og opførelsen af monumentale langhuse etc. (f.eks. Nielsen 1998 & 1999; Schiellerup 1992; Vandkilde 1996). Her kan agerbrugsintensivering og den mere permanente og tætte bebyggelse netop være et væsentligt bidrag til diskussionen. Ifølge forfatteren er der med baggrund i ovenstående gennemgang god grund til at støtte argumentationen om en tidligere begyndelse af bronzealderen i Norden til omkring 2000 f.Kr.

Den toskibede byggeskik forlades, fordi der er større mulighed for at bygge stort med den treskibede stil (Nielsen 1998, s. 25). Her kan langhusenes dimensioner i bredden og højden forøges på en mere solid facon. I denne forbindelse bliver nedgravede gulve

overflødige, da en passende frihøjde nu er opnået med den treskibede konstruktion. Det er efter forfatterens mening forkert at fokusere på rationelle indretningsmæssige problemløsninger i studiet af overgangen fra traditionen med midtsuler og nedgravede gulve til den treskibede byggeskik. For eksempel er der indtil videre få tegn på staldindretning i de tidlige generationer af treskibede langhuse. Der er således ingen grund til at antage, at skikken med indstaldning ikke var til stede i de større toskibede langhuse. Men dette konkluderes, når den arkitektoniske forandring studeres isoleret fra den samtidige kulmination i gravhøjbyggeriet. Med andre ord bør fundkategorier ikke studeres isoleret fra hinanden, da helhedsbilledet risikerer at blive for uklart.

Noter

1. En lignende artikel er for nyligt publiceret på engelsk i samleskriftet for det 13. Nordiske Bronzealdersymposium, som blev afholdt i Göteborg 2015 (Poulsen 2017). Nærværende dansksprogede artikel i *By, marsk og geest* 29 er en opdateret og mere detaljeret version om bebyggelsen fra senneolitikum og ældre bronzealder i Vejen kommune.
2. Museet på Sønderkov står bag samtlige udgravninger i lokalområdet, da Vejen kommune udgør museets arkæologiske og kulturhistoriske ansvarsområde.
3. Det er primært arkæobotanikere fra Konserverings- og Naturvidenskabelig Afdeling ved Moesgård Museum, der har nuanceret billedet af agerbruget i neolitikum og bronzealderen indenfor de seneste ti år. De har foretaget makrofossilanalyser af forkullede planterester fra en lang række danske lokaliteter, og her spiller det sydjyske materiale en

væsentlig rolle. Se de arkæobotaniske rapporter på www.moesgaardmuseum.dk: f.eks. Andreasen 2011; 2014; 2015; Jensen, P.M. 2008; 2013; Thastrup 2015).

4. Det drejer sig om to huse fra det nuværende Vejen og Askov: Kongehøj II, K3 fra ÆBA II med båseskillerum i centralrummet og Mannehøjgård I, K16 med båse i den østlige halvdel (Johansen & Laursen 2005; Poulsen 2013b, s. 34) samt det mindre velbevarede K14 fra Nørregård VIII med båseskillevægge langs den nordlige langvæg ved midten. Derudover gælder det hus I fra Brd. Gram ved Vojens i Sønderjylland. Det velkendte hus IV på 50 x 10 m fra samme lokalitet har ifølge udgraveren stolpesatte båseskillevægge i østenden (Ethelberg 2000, s. 196). Efter min overbevisning repræsenterer stolperne et mindre treskibet ÆBA-hus, der er placeret nøjagtigt oveni storhuset. Lignende tilfælde kendes fra Kongehøj II og Nørregård VIII i Vejen kommune. Indtil videre er båseskillerum for bronzealderens vedkommende altid markeret ved smalle og lave grøfter (f.eks. Bech & Olsen 2013, s. 20ff.).

5. Den lille treskibede bygning har nogenlunde samme karakter som bolighusene med kraftige vægstolper i ensartet indbyrdes afstand og med let afrundede gavle (Kristiansen & Heinemeier 2013, s. 146). Huset tolkes dog som en kultbygning tilknyttet aktiviteter i forbindelse med gravhøjen (Rasmussen 2015, s. 153), så derfor er konstruktionen ikke medtaget i denne artikels appendiks. Personligt vil jeg dog ikke afvise, at der kan være tale om et bolighus på grund af de nævnte ligheder samt den generelle tendens til, at huse og høje ligger tæt på hinanden, og i nogle tilfælde overlapper gravhøjene ligefrem hustomterne (Bokelmann 1977;

Boysen & Andersen 1983; Pedersen 1987). Med andre ord er jeg skeptisk over for Skelhøj-projektets tese om, at gravhøjene i Tobøl-Plougstrup højgruppen lå isoleret nord for Kongeåen, hvorimod bopladserne var placeret på mindre markant terræn ved åens sydside (Holst & Rasmussen 2013, s. 107; Laursen et al. 2003).

Litteratur

Andreasen, Marianne Høyem 2009: Agerbruget i enkeltgravskultur, senneolitikum og ældre bronzealder i Jylland – belyst ud fra plantemakrofossiler. *Kuml* 2009, s. 9-55.

Andreasen, Marianne Høyem 2011: *Kongehøj I og II. Makrofossilanalyser fra en røse/gravhøj fra senneolitikum/ældre bronzealder og en række hustomter fra ældre bronzealder periode II*. Rapport fra Konserverings- og Naturvidenskabelig Afdeling, nr. 3, 2011. Moesgård Museum.

Andreasen, Marianne Høyem 2014: *Nørregård VIII og IX. Makrofossilanalyser af huse, gruber og „dybe anlæg” fra senneolitikum til yngre germansk jernalder*. Rapport fra Afdeling for Konservering og Naturvidenskab nr.3, 2014. Moesgård Museum.

Andreasen, Marianne Høyem 2015: *Højgård. Arkæobotanisk analyse af makrofossiler fra ældre bronzealderhus*. Rapport fra Afdeling for Konservering og Naturvidenskab nr. 14, 2015. Moesgård Museum.

Artursson, Magnus 2005a: *Byggnadstradition. I: Per Lagerås & Bo Strömberg (red.) Bronsåldersbygd 2300-500 f.Kr.* Lund, s. 20-83.

Artursson, Magnus 2005b: *Gårds- og bebyggelsestruktur. I: Per Lagerås & Bo Strömberg (red.) Bronsåldersbygd 2300-500 f.Kr.* Lund, s. 84-159.

Bech, Jens-Henrik & Anne-Louise Haack Olsen 2013: Early Bronze Age houses from Thy, Northwest Denmark. I: Karl-Heinz Willroth (red.) *Siedlungen der Bronzezeit. Beiträge zur Siedlungsarchäologie und*

Paläoökologie des zweiten vorchristlichen Jahrtausends in Südsandinavien, Nord-deutschland und den Niederlanden. Studien zur nordeuropäischen Bronzezeit Band 1. Neumünster, s. 9-32.

Becker-Christensen, Henrik 1981: *Hærvejen i Sønderjylland – et vejhistorisk studie. Fra Kongeåen til Danevirke*. Vojens.

Björhem, Nils & Ulf Säfvestad 1989: *Fosie IV. Byggnadstradition och bosättningsmönster under senneolitikum*. Malmöfynd 5. Malmö.

Björhem, Nils & Ulf Säfvestad 1993: *Fosie IV. Bebyggelsen under brons- och järnålder*. Malmöfynd 6. Malmö.

Björhem, Nils & Björn Magnusson Staaf 2006: *Långhuslandskapet. En studie av bebyggelse och samhälle från stenålder till järnålder*. Malmöfynd 8. Malmö.

Boas, Niels Axel 1983: Egehøj. A Settlement from the Early Bronze Age in East Jutland. *Journal of Danish Archaeology* 2, 1983, s. 90-101.

Bokelmann, Klaus 1977: Ein bronzezeitlicher Hausgrundriss bei Handewitt, Kreis Schleswig-Flensburg. *Offa* 34, 1977, s. 82-87.

Boysen, Aage & Steen Wulff Andersen 1983: Trappendal. Barrow and House from the Early Bronze Age. *Journal of Danish Archaeology* 2, 1983, s. 118-126.

Brink, Kristian 2013: Houses and Hierarchies: Economic and Social Relations in the Late Neolithic and Early Bronze Age of Southernmost Scandinavia. *European Journal of Archaeology* 16, No 3, s. 433-458.

Diinhoff, Søren 2005: Den vestnorske agrarbosætning fra sen stenalder til folkevandringstid. Arkæologiske resultater fra et tiår med fladeafdækninger på Vestlandet. I: Mari Høgestøl et al. (red.) *Konstruksjonspor og byggeskikk. Maskinell flateavdekking – metodikk, tolking og forvaltning*. AmS-Varia 43. Stavanger, s. 75-85.

Dollar, Scott Robert 2013: Hustomter fra senneolitikum og tidligste bronzealder

i Vejen kommune. *Arkæologi i Slesvig/Archäologie in Schleswig* 14, 2012, s. 39-49.

Dollar, Scott Robert & Martin Egelund Poulsen 2015: Early Bronze Age Settlements at Vejen in Southern Jutland, Denmark: New Perspectives on the Three-aisled Longhouses from Period II. I: Paulina Suchowska-Ducke et al. (red.) *Forging Identities. The Mobility of Culture in Bronze Age Europe*, Volume 2. BAR International Series 2772. Oxford, s. 171-177.

Earle, Timothy, Jens-Henrik Bech, Kristian Kristiansen, Peter Aperlo, Kristina Kelertas & John Steinberg 1998: The Political Economy of Late Neolithic and Early Bronze Age Society: the Thy Archaeological Project. *Norwegian Archaeological Review*, 31, No. 1, s. 1-27.

Engelmark, Roger 1992: A review of the farming economy in South Scania based on botanical evidence. I: Lars Larsson et al. (red.) *The Archaeology of the Cultural Landscape. Field work and research in a South Swedish rural region*. Lund, s. 369-375.

Ethelberg, Per 1993: Two more House Groups with Three-aisled Long-houses from the Early Bronze Age at Højgård, South Jutland. *Journal of Danish Archaeology* 10, 1991, s. 136-155.

Ethelberg, Per 2000: Bronzealderen. I: Lennart S. Madsen & Orla Madsen (red.) *Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Sten- og Bronzealder*. Skrifter fra Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 81. Haderslev, s. 135-280.

Fokkens, Harry 1991: Bronze Age Settlements in the Netherlands. I: Christian Chevillot & André Coffyn (red.) *L'Age du Bronze Atlantique. Ses Faciès, de l'Ecosse a l'Andalousie et leurs Relations avec le Bronze Continental et la Méditerranée*. Dordogne, s. 77-88.

Fonnesbech-Sandberg, Eliza, Svend Jensen & Svend Stokholm 1991: Stuvehøj Mark. *Arkæologiske udgravninger i Danmark* 1990, s. 105-106.

Gidlöf, Kristina, Karina Hammarstrand Dehman & Tobias Johansson 2006: *Almhov – delområde 1. Rapport över arkeologisk slutundersökning*. Citytunnelprojektet Rapport nr. 39. Malmö.

Grundvad, Lars & Martin Egelund Poulsen 2013: De arkæologiske undersøgelser på Danish Crown-grunden ved Nørre Holsted. *Fra Ribe Amt* 2013, s. 63-72.

Grundvad, Lars, Martin Egelund Poulsen & Marianne Høyem Andreasen 2015: Et monumentalt midtsulehus ved Nørre Holsted i Sydjylland. Analyse af et langhus fra ældre bronzealder periode I. *Kuml* 2015, s. 49-75.

Gröhn, Anna 2004: *Positioning the Bronze Age in social theory and research context*. Acta Archaeologica Lundensia Series in 8. No. 47. Stockholm.

Hertz, Ejvind 1997: Vestervang-huset fra sen bondestenalder – et usædvanligt arkæologisk fund på motorvejen ved Vejen. *Mark og Montre* 1997, s. 21-25.

Holst, Mads Kähler 2013a: South Scandinavian Early Bronze Age barrows – a survey. I: Mads Kähler Holst & Marianne Rasmussen (red.) *Skelhøj and the Bronze Age Barrows of Southern Scandinavia Vol. I. The Bronze Age barrow tradition and the excavation of Skelhøj*. Jutland Archaeological Society Publications vol. 78. Højbjerg, s. 27-128.

Holst, Mads Kähler 2013b: The constructional elements. I: Mads Kähler Holst & Marianne Rasmussen (red.) *Skelhøj and the Bronze Age Barrows of Southern Scandinavia Vol. I. The Bronze Age barrow tradition and the excavation of Skelhøj*. Jutland Archaeological Society Publications vol. 78. Højbjerg, s. 277-340.

Holst, Mads Kähler & Marianne Rasmussen 2013: Herder Communities: Longhouses, Cattle and Landscape Organization in the Nordic Early and Middle Bronze Age. I: Sophie Bergerbrant & Serena Sabatini (red.) *Counterpoint: Essays in Archaeology*

and Heritage Studies in Honour of Kristian Kristiansen. BAR International Series 2508. Oxford, s. 99-110.

Holst, Mads Kähler, Marianne Rasmussen, Kristian Kristiansen & Jens-Henrik Bech 2013: Bronze Age „Herostrats”: Ritual, Political and Domestic Economies in Early Bronze Age Denmark. *Proceedings of the Prehistoric Society* 79, 2013, s. 1-32.

Hvass, Steen 1978: A House of the Single Grave Culture Excavated at Vorbasse in Central Jutland. *Acta Archaeologica* 48, 1977, s. 219-232.

Hvass, Steen 1986: En boplads fra enkeltgravskulturen i Vorbasse. I: Christian Adamsen & Klaus Ebbesen (red.) *Stridsøketid i Sydsandinavien*. Arkæologiske Skrifter 1. København, s. 325-335.

Jensen, Jens Aarup 1973: Bopladsen Myrhøj. 3 hustomter med klokkebægerkeramik. *Kuml* 1972, s. 61-122.

Jensen, Peter Mose 2008: *Agern og korn fra Gilmosevej. En senneolitisk grube med agern og korn*. Rapport fra Konserverings- og Naturvidenskabelig Afdeling nr. 2, 2008. Moesgård Museum.

Jensen, Peter Mose 2013: *Hestehaven. Arkæobotanisk analyse af to neolitiske huse fra Skanderborg*. Rapport fra Konserverings- og Naturvidenskabelig Afdeling, Moesgård Museum nr. 5, 2013.

Juhl, Kirsten 2001: *Austbø på Hundvåg gennem 10.000 år. Arkæologiske undersøgelser i Stavanger kommune 1987-1990*. AmS-Varia 38. Stavanger.

Kanstrup, Marie 2012: *When d15N Values reveal Manuring Practice. Empirical evidence from fieldwork, charring experiments and archaeobotanical remains*. PhD Thesis, Science and Technology 2012. Aarhus Universitet.

Kanstrup, Marie & Jan Heinemeier 2014a: *AMS 14C Dateringscenter Report 1228*. Institut for Fysik og Astronomi, Aarhus Universitet.

Kanstrup, Marie & Jan Heinemeier 2014b: *AMS 14C Dateringscenter Report 1268*. Institut for Fysik og Astronomi, Aarhus Universitet.

Knudsen, Svend Aage 2006: Landskabet. I: Peter Christensen et al. (red.) *Folding Sogn i fortid og nutid*. Jelling, s. 8-32.

Kristensen, Inge Kjær 2015: Spor efter bronzehåndværk i Salling og Fjends. I: Sanne Boddum et al. (red.) *Bronzestøbning i yngre bronzealders lokale kulturlandskab*. Yngre bronzealders kulturlandskab vol. 5. Tarm, s. 107-119.

Kristiansen, Kristian 1998: The Construction of a Bronze Age Landscape. Cosmology, Economy and Social Organisation in Thy, Northwestern Jutland I: Bernhard Hänsel (red.) *Mensch und Umwelt in der Bronzezeit Europas*. Kiel, s. 281-291.

Kristiansen, Søren Munch & Jan Heinemeier 2013: Radiocarbon dating of Skelhøj and adjacent features. I: Mads Kähler Holst & Marianne Rasmussen (red.) *Skelhøj and the Bronze Age Barrows of Southern Scandinavia Vol. I. The Bronze Age barrow tradition and the excavation of Skelhøj*. Jutland Archaeological Society Publications vol. 78. Højbjerg, s. 145-153.

Laursen, Steffen Terp, Kasper Lambert Johansen, Mads Kähler Holst & Marianne Rasmussen 2003: Høje, landskab og bosættelse. Rekognosceringer ved Tobøl-Plougstrup-højgruppen. *Kuml* 2003, s. 157-175.

Müller, Sophus 1904: Vei og Bygd i Sten- og Bronzealderen. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1904, s. 1-64.

Møjbjerg, Tinna, Peter Mose Jensen & Peter Hambro Mikkelsen 2007: Enkehøj. En boplads med klokkebægerkeramik og korn. *Kuml* 2007, s. 9-45.

Nielsen, Poul Otto 1998: De ældste langhuse. Fra toskibede til treskibede huse i Norden. *Bebyggelse historisk tidsskrift* 33, 1997, s. 9-29.

Nielsen, Poul Otto 1999: Limensgård and Grødbygård. Settlements with house remains from the Early, Middle and Late Neolithic on Bornholm. I: Charlotte Fabech & Jytte Ringtved (red.) *Settlement and Landscape*. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg, s. 149-165.

Nielsen, Poul Otto 2000: Neolitikum. *Arkæologiske udgravninger i Danmark* 1999, s. 46-51.

Nilsson, Torben 1996: Store Tyrrestrup. En vendsysselsk storgård med bronzedepot fra ældre bronzealder. *Kuml* 1993-94, s. 147-154.

Odgaard, Bent 1985: Kulturlandskabets historie i Vestjylland. Foreløbige resultater af nye pollenanalytiske undersøgelser. *Fortidsminder. Antikvariske studier* 7, 1985, s. 48-59.

Pedersen, Jens-Aage 1987: A New Early Bronze Age House Site under a Barrow at Hyllerup, Western Zealand. *Journal of Danish Archaeology* 5, 1986, s. 168-176.

Poulsen, Martin Egelund 2009: De monumentale midtsulehuse fra senneolitikum og tidligste bronzealder i Sydsandinavien. I: Terje Brattli (red.) 10. *Nordiske bronzealder-symposium*. Vitark 6. Trondheim, s. 156-168.

Poulsen, Martin Egelund 2017: Continuity and change in settlement from LN II to EBA II. New results from a southern Jutland inland region. I: Sophie Bergerbrant & Anna Wessman (red.) *New Perspectives on the Bronze Age. Proceedings of the 13th Nordic Bronze Age Symposium held in Gothenburg 9th to 13th June 2015*. Archaeopress. Oxford, s. 203-217.

Poulsen, Martin Egelund & Scott Robert Dollar 2015: Bronzealderbønder i det sydjyske indland. Treskibede langhuse fra ældre bronzealder på Kongehøj II. *By, marsk og geest* 27, 2015, s. 5-19.

Poulsen, Martin Egelund & Scott Robert Dollar (in press) 2018: Senneolitiske hustomter – set fra et sydjysk perspektiv. I: Lotte Reertz Sparrevohn et al. (red.) *Houses for*

the Living. Two-aisled houses from the Neolithic and Early Bronze Age in Denmark. Det kgl. Nordiske Oldskriftselskab. København.

Poulsen, Martin Egelund & Lars Grundvad 2015: Vestervang ved Vejen – væggrøftshuse fra overgangen mellem yngre stenalder og ældre bronzealder. *By, marsk og geest 27*, 2015, s. 20-36.

Rasmussen, Marianne 1999: Livestock without bones. The longhouse as contributor to the interpretation of livestock management in the Southern Scandinavian Early Bronze Age. I: Charlotte Fabech & Jytte Ringtved (red.) *Settlement and Landscape*. Højbjerg, s. 281-290.

Rasmussen, Marianne 2015: The house structure and associated activities. I: Mads Kähler Holst & Marianne Rasmussen (red.) *Skelhøj and the Bronze Age Barrows of Southern Scandinavia Vol. 2. Barrow building and barrow assemblies*. Jutland Archaeological Society Publications vol. 89. Højbjerg, s. 141-156.

Riis, Katrine Moberg 2015: Bæltepladen fra Bråtterup – Et unikt fund fra bronzealderens periode II. *Arkæologi i Slesvig/Archäologie in Schleswig 15*, 2014, s. 105-115.

Rindel, Per Ole 1992: Oldtid i lange baner – arkæologiske undersøgelser på den kommende motorvejsstrækning mellem Vejen og Holsted. *Mark og Montre 1992*, s. 38-43.

Rindel, Per Ole 1993: Motorvejen – et tværsnit gennem oldtiden. *Fra Ribe Amt 1993*, s. 18-36.

Robinson, David 2000. Det slesvigske agerbrug i yngre stenalder og bronzealder. I: Lennart S. Madsen & Orla Madsen (red.) *Det Sønderjyske Landbrugs Historie. Sten- og Bronzealder*. Skrifter fra Historisk Samfund for Sønderjylland 81. Haderslev, s. 281-298.

Robinson, David 2003. Neolithic and Bronze Age Agriculture in Southern Scandinavia – Recent Archaeobotanical Evidence from Denmark. *Environmental Archaeology 8*, 2003, s. 145-165.

Runge, Mads 2012: Yngre bronzealders bebyggelse indenfor et 350 hektar stort undersøgelsesområde sydøst for Odense. I: Sanne Boddum et al. (red.) *Bebyggelsen i yngre bronzealders lokale kulturlandskab*. Yngre bronzealders kulturlandskab vol. 2. Tarm, s. 113-139.

Sarauw, Torben 2006: *Bejsebakken. Late Neolithic Houses and Settlement Structure*. Nordiske Fortidsminder Serie C, vol. 4. København.

Sarauw, Torben 2007: On the Outskirts of the European Bell Beaker Phenomenon – the Danish Case. *Journal of Neolithic Archaeology 9*, 2007, s. 1-61.

Sarnäs, Per & Jenny Nord Paulsson 2001: *Öresundsförbindelsen. Skjutbanorna 1B & Elinelund 2A-B*. Rapport nr. 9. Malmö.

Schiellerup, Palle 1992. St. Valbyvej – et senneolitisk højkompleks ved Himmelev, nord for Roskilde. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1991*, s. 21-57.

Schwarz, Wolfgang 1996: Bronzezeitliche Hausgrundrisse von Hesel im Landkreis Leer. *Die Kunde NF 47*, s. 21-50.

Simonsen, John 1983: A Late Neolithic House Site at Tastum, Northwestern Jutland. *Journal of Danish Archaeology 2*, 1983, s. 81-89.

Soltvedt, Eli-Christine, Trond Løken, Lisbeth Prøsch-Danielsen, Ragnar L. Børsheim & Kristin Oma 2007: *Bøndene på Kvålehodlene. Boplass-, jordbruks- og landskapsutvikling gjennom 6000 år på Jæren, SV Norge*. AmS-Varia 47. Stavanger.

Tesch, Sten 1993: *Houses, Farmsteads and Long-term Change. A Regional Study of Prehistoric Settlements in the Köpinge Area, Scania, Southern Sweden*. Uppsala.

Thastrup, Mads B. 2015: *Årupgård. Arkæobotanisk analyse af fem prøver fra et toskibet hus fra senneolitikum*. Rapport fra Konservering og Naturvidenskab nr. 15, 2015. Moesgård Museum.

Vandkilde, Helle 1996. *From Stone to Bronze. The Metalwork of the Late Neolithic and Earliest Bronze Age in Denmark*. Jutland Archaeological Society Publications XXXII. Højbjerg.

Westergaard, Bengt 2009: *Klockbägare i N-bygd? Senneolitiska hus i mellersta Halland*. RAÄ UV Väst Rapport 2009: 14. Mölndal.

Wincentz, Lisbeth & Niels Axel Boas 2002: Dyrbakke. *Arkæologiske udgravninger i Danmark 2001*, s. 158-159.

Årlin, Camilla 1999: Under samma tak – Om „husstallets” uppkomst och betydelse under bronsåldern ur ett sydsandinaviskt perspektiv. I: Michael Olausson (red.) *Spiralens öga. Tjugo artiklar kring aktuell bronsåldersforskning*. RAÄ Arkeologiska Undersökningar. Skrifter nr. 25. Stockholm, s. 291-307.

Upublicerede kilder

Beck, Malene R. & Astrid Skou Hansen 2012: Beretning for VSM 225G, Fjordglimt, Ulbjerg sogn, Rinds herred, Viborg amt. Viborg Stiftsmuseum.

Feveile, Claus & Jens Lauridsen 2007: Nygårdstoft – bebyggelse fra bronzealderen og fra nyere tid. Bygherrerapport fra Den antikvariske Samling i Ribe.

Grundvad, Lars 2015: Beretning for HBV 1533 Læborg III. Drostrup by, Læborg sogn, Malt herred, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Grundvad, Lars & Scott Robert Dollar 2014: Beretning for HBV 1261 Tuesbøl. Tuesbøl by, Brørup sogn, Malt herred, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Jensen, Anja Vegeberg 2012: SBM 1271 Hestehaven, Skanderborg, Hjelmslev herred. Kulturhistorisk rapport fra Skanderborg Museum.

Johansen, Kasper Lambert & Steffen Terp Laursen 2005: Beretning for HBV

1212 Mannehøjgård I. Askov by, Malt sogn, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Knudsen, Thomas Rune 2012: Beretning for HBV 1412 Revsinggård. Gesten sogn, Andst herred, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Poulsen, Martin Egelund 2012: Beretning for HBV 1262 Roved I. Andst sogn, Andst herred, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Poulsen, Martin Egelund 2013a: Beretning for HBV 1212 Mannehøjgård IV. Askov by, Malt sogn, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Poulsen, Martin Egelund 2013b: Beretning for HBV 1275 Kongehøj II. Askov by, Malt sogn, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Poulsen, Martin Egelund 2014a: Beretning for HBV 1456 Kongehøj III. Askov by, Malt sogn, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Poulsen, Martin Egelund 2014b: Beretning for HBV 1490 Kongeengen. Askov by, Malt sogn, Malt herred, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Poulsen, Martin Egelund 2014c: Beretning for HBV 1364 Kamp grusgrav. Fæsted by, Sdr. Hygum sogn, Frøs herred, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Poulsen, Martin Egelund 2016a: Kulturhistorisk rapport for HBV 1466 Lille Tornumgård etape II. Tornum, Lintrup sogn, Tornum herred, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Poulsen, Martin Egelund 2016b: Beretning for HBV 1541 Lintrup Gasledning, Tornum – Sønder Hygum, Sdr. Hygum herred, Vejen kommune. Museet på Sønderkov.

Qvistgaard, Sarah Skytte 2016: Udgravningsberetning for SJM 383 Myrtueparken I, Hjerting by, Skast herred, Guldager sogn, Ribe amt. Sydvestjyske Museer.

Appendiks. Lokalteter med husfund fra SN/ÆBA i Vejen kommune

Birkely, Askov, Malt sogn (undersøgt 1993)

1 hus med forsænket gulv (kun forsænkningen bevaret). Dateret til SN/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik. Beliggenhed: på let skråning af sandplateau. Journalnr. HBV 434. Sted- og lokalitetsnr. 190307-175.

Føvling I, Føvling sogn (undersøgt 1997)

1 hus med forsænket gulv (kun forsænkningen bevaret). Dateret til SN/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik. Beliggenhed: på markant sandplateau. Journalnr. HBV 870. Sted- og lokalitetsnr. 190303-162. Reference: Dollar 2013, s. 41.

Guldagergård, Nørre Holsted, Holsted sogn (undersøgt 1992)

4 toskibede langhuse på 22-25 x 6-7 m samt 1 hus med forsænket gulv på 13 x 5 m. Dateret til SN II/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik samt fladehuggede flintgenstande (segl og pilespidser). Beliggenhed: på toppen af sandet højdedrag. Journalnr. HBV 357. Sted- og lokalitetsnr. 190304-78. Reference: Rindel 1993, s. 32ff.

Havgårdslund, Gamst, Andst sogn (forundersøgt 2013 & 2014)

5 toskibede huse med forsænkede gulve på ca. 6 x 6 m. Dateret til SN II/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik. Fund af donutformet lervæevægt i en af forsænkningerne. Gavlenden af 1 treskibet bulvægshus på 6,5 m bredde. Beliggenhed: på lavt sandplateau nær vådområder. Journalnr. HBV 1220. Sted- og lokalitetsnr. 190101-137.

Hygum Gammelmark I, Sønder Hygum sogn (tracéundersøgt 2016)

1 toskibet hus på 5,5 m x mindst 6,5 m (østdelen ikke afdækket). Dateret til SN/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik. Beliggenhed: på sandet højdedrag. Journalnr. HBV 1544. Sted- og lokalitetsnr. 200107-270. Reference: Poulsen 2016b.

Hygum Gammelmark II, Sønder Hygum sogn (tracéundersøgt 2016)

1 toskibet hus på ca. 5 m bredde (kun mindre del afdækket i form af et par midtsuler og vægstolpeforløb). Dateret til SN/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik. Beliggenhed: på sandet skråning nær Hjortvad å. Journalnr. HBV 1545. Sted- og lokalitetsnr. 200107-271. Reference: Poulsen 2016b.

Kamp grusgrav, Fæsted, Sønder Hygum sogn (undersøgt 2009)

1 treskibet langhus af bulvægstypen på 30 x 8 m. Dateret til ÆBA II-III ud fra hustypologi og keramik. Beliggenhed: på højt sandplateau. Journalnr. HBV 1364. Sted- og lokalitetsnr. 200107-261. Reference: Poulsen 2014c.

Kongeengen, Askov, Malt sogn (forundersøgt 2014)

5 huse med forsænkede gulve på 5-12 m længde og 4-6 m bredde. Dateret til SN II/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik. 3 treskibede huse af bulvægstypen, hvoraf det ene måler 21,5 x 6 m (K1), mens de to øvrige er 5,5-6 m brede. Dateret til ÆBA II-III ud fra hustypologi og keramik. Beliggenhed: på let skrånende sandplateau. Journalnr. HBV 1490. Sted- og lokalitetsnr. 190307-225. Reference: Poulsen 2014b.

Kongehøj II, Askov, Malt sogn (undersøgt 2008)

4 huse med forsænkede gulve på 7-16 m i længden og 5,5-6 m i bredden. Det mindste eksempel er dateret til sen enkeltgravskultur ud fra ornamenteret keramik, mens de øvrige tre er dateret til SN ud fra keramik og fladehugget flint samt én AMS C14-datering (lab.nr. AAR 14761). 10 treskibede langhuse af bulvægstypen, hvoraf de 5 danner overlappende klynge. Et af husene måler 40 x 9 m (K1), fire huse måler 28-30 x 7-8,5 m (K3-6), mens fem huse måler 13-18 x 5,5-6 m. K3 rummer båseskillerum i midten. K1, K5 og K12 rummer korndepoter i øst. K1 og K9 rummer lervæevægte. Seks af husene (K1, K3-6 og K12) dateret til ÆBA II (1300-tallet f.Kr.) ud fra 16 AMS C14-dateringer (lab.nr. AAR 14745-14759 og 14762). Derudover fremkom keramik af ÆBA-karakter. Beliggenhed: på højt sandplateau (udgør et af lokalområdets højeste punkter). Flankeret af gravhøj række. Journalnr. HBV 1275. Sted- og lokalitetsnr. 190307-208. Reference: Andreasen 2011; Dollar & Poulsen 2015; Poulsen & Dollar 2015; Poulsen 2017.

Kongehøj III, Askov, Malt sogn (undersøgt 2012)

9 toskibede huse, hvoraf de 8 havde forsænkede gulve. Langhuset uden forsænkning (K15) måler 29 x 6 m og er AMS C14-dateret til ÆBA I (lab.nr. AAR 19276-19278). De forsænkede huse måler omkring 7-11 m i længden og 4-5,5 m i bredden. To af husene er ud fra keramikken og C14-dateringer placeret i midten af SN (lab.nr. AAR 19285-19287 og 19294-19295). De resterende seks huse af Myrhøj-typen ligger i SN II-ÆBA I ud fra keramik og C14-dateringer (lab. nr. AAR 19288-19293, 19296-19297, 19301-19305 og 19309). 3 treskibede langhuse af bulvægstypen på 20 x 6,5 m. C14-dateret til overgangen ÆBA I-II (lab.nr. AAR 19279-19284). Keramik af ÆBA-karakter. 1 treskibet langhus med kun tagstolpesættene bevaret. Rummer keramik af SN II/ÆBA I-karakter. C14-dateret til overgangen SN II-ÆBA I (lab.nr. AAR 19298-19300). Beliggenhed: på sandplateau, flankeret af gravhøj række. Journalnr. HBV 1456. Sted- og lokalitetsnr. 190307-212. Reference: Poulsen 2014a; Poulsen 2017.

Langkærgård, Gamst, Andst sogn (undersøgt 2012)

1 hus med forsænket gulv (kun forsænkningen og enkelte vægstolper bevaret). Mindst 5 m lang og 3 m bred. Dateret til SN II/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik. Beliggenhed: på sandplateau omgivet af vandløb og vådområde. Journalnr. HBV 1442. Sted- og lokalitetsnr. 190101-130.

Lille Tornumgård II, Tornum, Lintrup sogn

(undersøgt 2016) 2 toskibede langhuse og 1 hus med forsænket gulv. Det ene midtsulelanghus måler 29 x 5 m (K2), mens det andet har en trapezoid karakter og måler 18 x 5-6 m (K4). Dateret til SN/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik (C14-dateringer afventes). Beliggenhed: på lav sandet skråning nær Hjortvad å. Journalnr. HBV 1466. Sted- og lokalitetsnr. 200103-249. Reference: Poulsen 2016a.

Lundgård III, Andst, Vejen sogn (undersøgt 1994)

1 toskibet langhus på 20 x 5 m. Dateret til SN ud fra hustypologi og omkringliggende grubers keramik. Beliggenhed: på lavt sandplateau ved Andst å. Journalnr. HBV 624. Sted- og lokalitetsnr. 190308-174. Reference: Dollar 2013, s. 41.

Læborg III, Drostrup, Læborg sogn (forundersøgt 2015)

1 treskibet hus af bulvægstypen på 10 x 6,5 m. Dateret til ÆBA II-III ud fra hustypologi. Beliggenhed: på højt sandplateau. Journalnr. HBV 1533. Sted- og lokalitetsnr. 190306-190. Reference: Grundvad 2015.

Mannehøjgård I, Vejen/Askov, Malt sogn (undersøgt 2005)

6 toskibede huse, hvoraf 4 har forsænkede gulve. Husene måler 15-20 x 5-6 m. Dateret til midten af SN ud fra keramik og to AMS C14-dateringer (lab.nr. AAR 10088 og 10098). 10 treskibede langhuse af bulvægstypen. 5 huse måler 25-29 m i længden og 7-8 m i bredden (K5, K9 og K13-16), og det længste hus (K16) har båseskillerum i østlige del af centralrummet. 5 huse måler 11-17 m i længden og 4,5-6,5 m i bredden (K6, K10-12 og K20). Dateret til ÆBA II-III ud fra hustypologi, keramik og 10 AMS C14-dateringer. Fire af de store huse og et af de små er placeret i ÆBA II (lab.nr. AAR 10084-10086, 10093 og 10095), mens tre af småhusene er henvist til ÆBA III (lab.nr. AAR 10089 og 10091-10092). Beliggenhed: på et af lokalområdets højere sandplateauer. ÆBA-husene danner klynge. Journalnr. HBV 1212. Sted- og lokalitetsnr. 190307-192. Reference: Johansen & Laursen 2005.

Mannehøjgård IV, Vejen/Askov, Malt sogn (undersøgt 2007-2008)

9 toskibede huse, hvoraf 6 har forsænkede gulve. Hovedparten måler 10-13 m i længden og 5-6 m i bredden, men enkelte er oppe på 17-22 m i længden. Dateret til SN og ÆBA I ud fra hustypologi, keramik, fladehugget flint og 14 AMS C14-dateringer. Heraf er et af Myrhøjtypehusene (K42) placeret i tidlig SN I (lab.nr. AAR 13064-13065), mens fem er henvist til midten af SN samt SN II/ÆBA I (lab.nr. AAR 13067-13071 og 13073-13079). Beliggenhed: på let skråning af større sandplateau. Journalnr. HBV 1212. Sted- og lokalitetsnr. 190307-192. Reference: Poulsen 2013a.

Margrethenborg, Veerst sogn (undersøgt 1999)

1 toskibet langhus med forsænket gulv på 22 x 6,5 m. Dateret til SN ud fra hustypologi og keramik. Beliggenhed: på sandtunge ud til større vådområde.

Journalnr. HBV 1047. Sted- og lokalitetsnr. 190110-63. Reference: Dollar 2013, s. 41.

Mariasminde III, Vejen sogn (undersøgt 2006)

1 toskibet hus med forsænket gulv på mindst 7 x 5,5 m (kun forsænkningen og midtsule bevaret). Dateret til SN ud fra hustypologi og keramik. Beliggenhed: på let skrånende sandplateau, omgivet af vandløb og vådområder. Journalnr. HBV 837, kampagne 11. Sted- og lokalitetsnr. 190308-177. Reference: Dollar 2013, s. 41.

Nørregård IV, Nørre Holsted, Holsted sogn (undersøgt 1998)

2 treskibede huse af bulvægstypen. Hovedhus på 41 x 8,5 m og udhus på 9 x 6 m. Dateret til ÆBA II-III ud fra hustypologi og keramik. Beliggenhed: på let skråning nær toppen af større sandplateau, der er omgivet af vandløb og vådområder. Journalnr. HBV 931. Sted- og lokalitetsnr. 190304-84.

Nørregård VIII, Nørre Holsted, Holsted sogn (undersøgt 2011-2012)

12 toskibede langhuse, hvoraf 2 har forsænkede gulve. Et langhus måler 32 x 7 m (K30), mens de resterende er 13-22 m lange og 5-6 m brede. Dateret til overgangen SN og ÆBA I ud fra hustypologi, keramik og 15 AMS C14-dateringer. Storbuset (K30) er placeret i ÆBA I (lab.nr. AAR 19597-19599). Syv af de øvrige toskibede huse er C14-dateret til overgangen SN I-II og SN II/ÆBA I (lab.nr. AAR 19546, 19553-19555, 19594, 19607, 19610-19611, 19618, 19622, 19624).

1 toskibet langhus på 18 x 5,5 m er C14-dateret til SN II (K27 – lab.nr. AAR 19588-19589).

8 treskibede langhuse af bulvægstypen. Heraf to storbuse, der måler 35-36 m i længden og 7,5-8 m i bredden, mens de resterende tre måler 12-16 m i længden og 5,5-6,5 m i bredden. Dateret til ÆBA II-III ud fra hustypologi og 11 AMS C14-dateringer (lab.nr. AAR 19547, 19549-19552, 19556-19557, 19565-19566 og 19604-19605). Derudover et treskibet hus med båseskillevægge langs den nordlige langvæg, som er C14-dateret til ÆBA II-III (K14 – lab.nr. AAR 19559-19560 & 19628-19629). Beliggenhed: på højt sandplateau, hvor de to store ÆBA-huse ligger på toppen, mens de resterende huse er placeret på mere skrånende terræn. Højdedraget er omgivet af vandløb og vådområder. Journalnr. HBV 1464. Sted- og lokalitetsnr. 190304-105. Reference: Andreasen 2014; Grundvad & Poulsen 2013; Grundvad et al. 2015; Poulsen 2017.

Nørre Holsted, Holsted sogn (undersøgt 1993)

2 toskibede langhuse, hvoraf det ene har forsænket gulv i øst, og det uforsænkede langhus måler 20 x 5 m. 4 treskibede langhuse af bulvægstypen, der måler 17-33 m i længden og 6-7,5 m i bredden. De toskibede huse er dateret til SN/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik, mens de treskibede er dateret til ÆBA II-III ud fra hustypologi. Beliggenhed: på lavt sandet bakkedrag, omgivet af vådområder. Journalnr. HBV 280. Sted- og lokalitetsnr. 190304-79.

Revsinggård, Gesten sogn (undersøgt 2012)
3 toskibede huse fra SN og 1 hus med forsænket gulv fra sen enkeltgravskultur (K2 – kun forsækningen bevaret, måler 5 x 3 m, keramikken fra overgravstid). De tre SN-huse (K1 og K3-K4 måler 14-18 m i længden og 6-6,5 m i bredden. Korndepoter i to af SN-husene. Dateret ud fra hustypologi og keramik (C14-dateringer afventes).
Beliggenhed: på let sandskræning, der grænser op til vådområde.
Journalnr. HBV 1412. Sted- og lokalitetsnr. 190103-94.
Reference: Knudsen, T.R. 2012.

Roved I, St. Andst, Andst sogn (undersøgt 2006)
2 treskibede langhuse af bulvægstypen på 25 x 8 m. Dateret til ÆBA II-III ud fra hustypologi.
Beliggenhed: på toppen af sandplateau.
Journalnr. HBV 1262. Sted- og lokalitetsnr. 190101-121.
Reference: Poulsen 2012.

Stavnsbjerg III, Vejen sogn (undersøgt 1993)
1 toskibet hus med forsænket gulv på 8 x 5 m. Dateret til SN II/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik.
7 treskibede langhuse af bulvægstypen, som måler 20-31 m i længden og 7-8 m i bredden. Dateret til ÆBA II-III ud fra hustypologi og keramik.
Beliggenhed: på toppen af sandplateau, der er omgivet af vandløb og vådområder.
Journalnr. HBV 296. Sted- og lokalitetsnr. 190308-119.
Reference: Rindel 1992 & 1993, s. 23ff.

Sønder Holsted IV, Holsted sogn (undersøgt 2002)
1 toskibet hus med forsænket gulv på 12 x 5 m. Dateret til SN ud fra hustypologi og keramik.
Beliggenhed: på let skræning af sandet højderyg, som er omgivet af vandløb.
Journalnr. HBV 1161. Sted- og lokalitetsnr. 190304-83.

Tuesbøl, Brørup sogn (undersøgt 2006 & 2017)
6 toskibede huse, hvor de 5 har forsænkede gulve. De måler 6,5-9 m i længden og 3,5-5 m i bredden. Dateret til SN I ud fra hustypologi, keramik og fladehugget flint. Der er udtaget jordprøver fra den senest undersøgte forsækning (udgravet august 2017) med henblik på AMS C14-datering.
Beliggenhed: på sandet skræning.
Journalnr. HBV 1261. Sted- og lokalitetsnr. 190301-228.
Reference: Grundvad & Doller 2014.

Vartenberg, Gejsing, Andst sogn (forundersøgt 2009)
1 toskibet hus med forsænket gulv på 10 x 4 m. Dateret til SN II/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik.
Beliggenhed: på toppen af sandet højdedrag, der var omgivet af vandløb.
Journalnr. HBV 1366. Sted- og lokalitetsnr. 190101-123.

Vestervang V, Vejen sogn (undersøgt 1996)
1 toskibet langhus med væggroft på 20 x 7 m. Ydre stolpeforløb i østdelen og treskibet karakter i vestdelen. Dateret til SN II ud fra hustypologi og to AMS C14-dateringer (AAR 2948 og 3109).
Beliggenhed: på sandplateau, afgrænset af Vejen å og større moseområde.

Journalnr. HBV 698. Sted- og lokalitetsnr. 190103-67.
Reference: Hertz 1997; Poulsen & Grundvad 2015.

Vestervang VII, Vejen sogn (undersøgt 2006)
1 toskibet langhus med væggroft på 17,5 x 7 m. Forsækning i østdelen og treskibet karakter i vestdelen. Dateret til SN II/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik. To AMS C14-dateringer fra en grube i huset henviste til yngre bronzealder (AAR 10778-10779), hvorfor prøvematerialet/gruben må tilhøre den yngre bronzealderbebyggelse, som ligeledes er dokumenteret på pladsen.
Beliggenhed: ved sandet skrænt, der fører ned til Vejen å.
Journalnr. HBV 1251. Sted- og lokalitetsnr. 190103-93.
Reference: Poulsen & Grundvad 2015.

Øster Skibelund I, Askov, Malt sogn (forundersøgt 2011)
1 hus med forsænket gulv på 6 x 3,5 m (kun forsækningen bevaret). Dateret til SN II/ÆBA I ud fra hustypologi og keramik.
Beliggenhed: på let sandet og leret skræning.
Journalnr. HBV 1408. Sted- og lokalitetsnr. 190307-204.

Summary

Settlement and agriculture in the transition of the Late Neolithic and Early Bronze Age – observations from a southern Jutland inland region

Over the last decades, a number of large scale investigations have been undertaken in Vejen Municipality. From this micro-region of only 814 km², located in the central part of southern Jutland, 130 houses have been documented from the Late Neolithic and Early Bronze Age. As a result, there is a need for a comprehensive study of the developments that can be read through this house data. This article addresses settlement dynamics from the middle of the Late Neolithic to the late Early Bronze Age (c. 2000 – 1200 BC), for the period into which most of these houses fall. We see a correlation between the intensification of cultivation and greater settlement density during the course of the Late Neolithic. There is strong archaeological evidence for arable farming in two-aisled houses with sunken-floors, large two-aisled longhouses without depressions and in early three-aisled houses. The importance of livestock, on the other hand, is more unclear, as archaeological evidence is rare in comparison to cultivation. Archaeobotanical analyses have shown that the overall structuring of space was surprisingly similar between the houses from both periods. In terms of function and internal layout, there was rather more continuity between the late two-aisled and early three-aisled longhouses. Given this, we may question whether the need for animal stalling was the cause for the introduction of the three-aisled building tradition. This new architectural tradition should be understood from a monumental perspective rather than from a simple practical explanation. The building method allowed the dimensions of longhouses to increase. The emergence of the three-

aisled building tradition occurred at the same time as houses were situated at elevated and more communicative locations in the landscape. Additionally, house wall constructions became more robust which required enormous timber resources. This timber consumption is, to a certain extent, comparable to the large number of turfs needed for barrow construction.

Martin Egelund Poulsen

mag.art

Museumsinspektør

Museet på Sønderkov

Sønderkovgårdvej 2, 6650 Brørup

mep@sonderskov.dk

Fæstedskatten

– dynastisk guldsmedekunst i 900-årenes Danmark

Af Lars Grundvad og Maria Knudsen

I juni 2016 fandt tre dygtige detektorførere seks guldarmringe og endnu én i sølv på en mark ved Fæsted nær Sdr. Hygum i Sønderjylland. På selvsamme mark blev der i 1911 fundet en halskæde i samme stil som en af armringene. Alt sammen dateret til vikingetiden. På baggrund af fundene gennemførte Museet på Sønderkov en redningsgravning på stedet, hvor målet var at redde skattens bestanddele fra pløjning samt at undersøge omstændighederne for skattens nedgravning. Undersøgelsen var en stor succes, for skatten voksede betragteligt, og det lykkedes tilmed at finde gruben, hvori skatten var nedlagt. Men hvilken betydning har skatten, og hvad kan den fortælle om den samtid, den blev nedgravet i? Denne artikel er den første blandt flere, som hver har et afgrænset tema. Målet er hér at belyse relationen mellem Jellingstilen og Jellingdynastiet, for blandt de mange fund hørte tre til denne berettende stilart.

Sønder Hygum ligger på en markant bakkeø i Sønderjylland mellem Rødding og Ribe. Landsbyen er præget af den gamle landevej, som i dag deler byen i to, men som oprindeligt løb langs nordsiden af Sønder Hygum. Fra landsbyen er et fantastisk udsyn til nabobyerne og åløbene, som leder fra indlandet og ud til Ribe (fig. 1). Den fremstår i dag som en typisk lille sydjsk landsby med en lille dagligvarebutik, et aktivt forsamlingshus og en flot kirke. Hvad mange ikke tænker over er, at kirken faktisk er usædvanlig stor i forhold til, hvad byens størrelse byder.

Kirken tårner på en lille højning centralt i landsbyen langs hovedgaden. Dens fremtoning antyder, at landsbyen husede betragtelig velstand i den tidlige middelalder, hvilket også kan læses gennem skattetaksterne i Ribe Oldemoder, hvor det anføres, at kirken betalte den største skat i stiftet (Danmarks kirker 1952, s. 742).

Denne velstand kan imidlertid følges længere tilbage, for hvis man medregner Sønder Hygums vestlige nærområder, tegner der sig et ganske rigt miljø, som for metallerne strækker sig helt tilbage til ældre bronzeal-

Fig. 1.

Vejen kommune ses til venstre markeret med gråt. Her under ses fundstedet for Fæstedskatten markeret med rødt kors. Sønder Hygum ligger lige nordøst derfor, mens Ribe ligger ca. 12 km mod vest på den anden side af et stort vådbundspræget område. Grafik: Museet på Sønderkov.

The municipality of Vejen is seen on the left, highlighted in grey. To the right, the find location for the hoard marked by a red cross. Sønder Hygum is situated just to the North East, whilst Ribe lies ca. 12km to the West on the other side of a large area dominated by wetlands.

der. Sidstnævnte periode har således budt på en guldarmring, guldringe og talrige bronzer, mens der fra ældre jernalder kendes en guldberberloperle fra Fæsted Toft, og senest er Fæstedskatten dateret til mellem ca. 900 og 975 e.Kr. fremkommet (Johansen et al 1972 s.18–20; Grundvad 2017).

Sidstnævnte udgør emnet for nærværende artikel, som har til formål at præsentere skattens genstandsgrupper med særligt fokus på de ornamenterede genstande. Dette gøres for at præcisere skattens tilknytning til Jellingstilen og diskutere smykkernes mulige tilknytning til den højaristokratiske sfære omkring Jellingdynastiet ved midten af 900-tallet. En sådan sammenhæng er før foreslået i faglitteraturen, men fundet af Fæstedskatten giver anledning til at gøre et nyt forsøg på at belyse denne teori og foreslå nye tilgange til vikingetidens skattefund samt deres brug og betydning i samtiden.

Fundhistorie

I 1911 var Simon Thøstesen ude og harve marker nær Fæsted ved Sdr. Hygum. Da dagen var ovre og redskaberne skulle hænges på plads, opdagede han en guldhalskæde i den muld, der sad på harvetænderne (fig. 3a). På trods af, at egnen var under tysk herredømme, besluttede Simon at indlevere fundet til myndighederne – i København vel at mærke. Nationalmuseet erklærede kæden for danefæ, og han modtog hele 225 kr. i danefædusør. Faktisk kan det læses

i protokollerne, at Simon også medbragte en romersk guldmønt slået af kejser Diokletian (284–305 e.Kr.) til vurderingen, men af uvisse årsager blev mønten ikke indlemmet i de nationale samlinger, og mønten er i dag borte¹. Kæden kan dog endnu ses i Nationalmuseets permanente udstillinger.

Sidenhen har flere detektorførere forsøgt at lokalisere det præcise fundsted for at undersøge, om der skulle skjule sig flere genstande. De første gennembrud kom i 2014, hvor der blandt andet blev indleveret en næbfibel. Men endnu ingen genstande, som kunne knyttes til guldhalskæden. I foråret

Fig. 2.

De samlede fund fra Fæstedskatten fundet i 2016. Foto: Nick Schaadt, red. Brian Christensen, Museet på Sønderkov.

The complete Fæsted hoard as recovered in 2016.

2016 begyndte vikingetidens fundene imidlertid at dukke op, og man kunne lige så stille indsnævne en plads, der om ikke andet var samtidig med guldkæden². Ganske kort tid derefter dukkede en snoet guldarmring op. Endnu fem guldarmlinge af varierende typer blev gravet frem fra mulden og dertil en i sølv (Ejstrud & Grundvad 2016). Mest interessant var en armring, som var prydet med to dyrehoveder, der klart viste stil-mæssige ligheder med guldkæden fra 1911, hvorved der med største sandsynlighed var tale om dele af samme skat. Med tilkomsten af guldarmlingene indeholdt skatten nu mere end ca. 900 g guld, hvorfor skatten

nu kunne regnes for den største vikingetids guldskat i Danmark.

På baggrund af spredningen af de syv armlinge udlagde Museet på Sønderkov et udgravningsfelt på blot 800 m² – dels for at redde yderligere dele af skatten, og dels for at undersøge skattens kontekst (Grundvad 2017; Ejstrud & Grundvad 2017). Udgravningen blev støttet økonomisk af Slots- og Kulturstyrelsen, og med på udgravningen var de tre detektorførere, der fandt armlingene. Sammen var de ansvarlige for at afsøge muldhorisonterne, som de gradvist blev gravet bort. Udgravningsresultaterne

Fig. 3a.

Guldkæden fra Fæsted. Fundet i 1911 hvorefter den blev erklæret danefæ. Kæden tilregnes Jellingstilen og dateres derved omtrent til 900-tallets første halvdel. Foto: Nationalmuseet, København.

The gold chain from Fæsted. Unearthed in 1911, after which it was declared as Danefæ or treasure. The chain is interpreted as belonging to the Jelling style and can therefore be dated to around the first half of the 10th century.

Fig. 3b.

Det korsformede hængesmykke, som blev fundet i 2016. Bemærk hér, at det er vist i detalj og derfor virker større i forhold til kæden. Foto: Nick Schaadt, Museet på Sønderkov.

The cross-shaped pendant, found in 2016. Take note, that as it is shown here in close detail, it therefore seems larger in size compared to the chain.

var glimrende og fundmængderne overvældende, men igen fremstod ét fund som særligt vigtigt og samtidigt gennemført smukt; nemlig et pragtspænde med et centralt motiv udført i Jellingstil. Ved fundet af dette spænde er det sandsynliggjort, at kæden fra 1911 samt detektorfundene og udgravningsfundene er fra samme nedlæggelse, men det er på nuværende tidspunkt ikke muligt at give en præcis datering af nedlæggelsen.

Fæstedskattens sammensætning

Med den afsluttede udgravning udgør skatten ved indgangen til 2017 ca. 1,4 kg guld (vejet inkl. sten og en smule jord) og ca. 100 g sølv (fig. 2). Det må dog forventes, at der dukker flere genstande op, idet

flere fragmenter viser, at alt endnu ikke er fundet. Det er håbet, at disse sager reddes ved de kommende års detektorafsøgninger. Skatten indeholder flere genstandsgrupper såsom halskæden, hængesmykker, armbånd, perler, klipguld og betalingssølv i form af klippede smykker og dirhemklip samt en sølvarmring. For betalingssølvet og klipguldet gælder her, at disse blot bør ses som masse og derfor udgør en betalingsværdi. De to grupper indgår derfor ikke i den videre analyse. Det samme gælder for de armringe, der ikke bærer nævneværdige, fortællende karakteristika; hvilket vil sige alle armringe på nær den, som bærer de to hoveder i Jellingstil.

Fig. 4.

Et af de to femarmede kors fra Fæsted. Det andet var brudt i to stykker. Foto: Nick Schaadt, Museet på Sønderkov.

One of the two five armed crucifixes from Fæsted. The other one was broken in two.

Fig. 5.

Det fugleformede vedhæng. Foto: Nick Schaadt, Museet på Sønderkov.

The bird shaped pendant.

Halskæden med de dyrehovedformede ender

Kæden er i alt 62 cm lang, og den vejer 67 g (fig. 3a). Selve kæden er lavet af flettede guldtråde (Jørgensen & Petersen 1998 s. 288). Det mest udsagnsgivende er de to dyrehoveder udført i Jellingstil, som ses i enderne af kæden. Disse er lavet over en støbning, som har udgjort en base for det efterfølgende detaljerige granulerings- og filigranarbejde, som sammen dannede alle detaljer. På denne måde er der lavet øjne, ører, næse og mund. I dyrehovedernes vidtåbne gab har der siddet øskener, hvoraf det ene dog er afknækket. Øskenerne har sandsynligvis båret et korsformet hængesmykke i stil med dem, der blev fundet

i Hiddenseeskatten i 1873 (Armbruster & Eilbracht 2010). Et sådant vedhæng var således at finde blandt de genstande, der blev fundet ved udgravningerne (fig. 3b). At det sandsynligvis var dette hængesmykke, der hørte til kæden skyldes, at kæder med dyrehovedterminaler ofte bar kæder med et religiøst ladet motiv. Dette ses blandt andet ved det velkendte tilnærmelsesvist samtidige Thorshammerfund fra Ödeshög i Östergötland og særligt fra slutningen af vikingetiden og tidlig middelalder, hvor der kendes flere eksempler på halskæder udført i Urnesstil, som bærer korshængesmykker. Det bedste eksempel herpå er vel Orøkorset, som blev fundet i 1849. De øvrige mange hængesmykker fra Fæstedskatten,

såsom de to femarmede kors, fuglen og de stenindfattede vedhæng må således skulle relateres til andre kædeophæng.

Femarmede kors

Blandt disse resterende vedhæng er især de to femarmede kors interessante (fig. 4), idet de umiddelbart kun er kendt fra et andet fund; nemlig Lackalångaskatten fra Skåne, hvor det er fundet med en groft udført variant af Hiddenseehængesmykket, en guldperle med C-formede spiraler og en Terslevfibel – alt sammen i guld. Desuden blev der i den skånske skat også fundet en række sølvsager, hvor især tre armringer med påsat betalingsølv minder om sølvarmringen fra Fæsted. Kun ved lukningerne ses der indbyrdes forskelle. Genstandssammensætningerne indikerer, at de to depoter fra hhv. Fæsted og Lackalånga er gravet ned på omtrent samme tid. Det stiliserede fuglevedhæng fra Fæsted (fig. 5) er derimod vanskeligt at genkende i andre sammenhænge, der kan knyttes til vikingetidige skattefund. Fuglemotiver af den variant er dog velkendte fra germansk jernalder og frem til vikingetiden. I det nuværende Rusland og især i egnene omkring Kiev i Ukraine er motivet tilmed knyttet til fyrsteslægten helt op i tidlig middelalder, hvor man ser fuglen afbildet på blandt andet skiveformede hængesmykker (Ambrosiani & Erikson 1993, s. 12 ff.). Interessant nok kendes et tilnærmelsesvist identisk fuglemotiv på en mønttype slået i York i perioden 939–941, som minder så meget om Fæstedfuglen, at deres ophav kan være ens.

Stenindfattede hængesmykker

De stenindfattede hængesmykker (fig. 6) er hidtil helt ukendte i det nuværende Danmark, men de kendes i gravgodset i to grave fra Hedeby. Den ene er grav 318, som samlet har budt på tre vedhæng af typen samt guldperler. Det andet fund er fra kammergrav 5,

Fig. 6.

Et af de syv vedhæng med indfattede sten. Her med facetsleben bjergkrystal. Foto: Nick Schaadt, Museet på Sønderkov.

One of the seven pendants with mounted stones. Exemplified here with a facet cut mountain crystal.

Fig. 7.

Guldperle med C-formet spiral udført i filigranarbejde med granulering i flere åbne zoner. Foto: Nick Schaadt, Museet på Sønderkov.

A golden pearl with a c-shaped spiral worked in filigran with granulation on a number of open zones

Fig. 8.

a. Den samlede armrings på 251 g. Bemærk de to dyrehoveder med de vidtåbne gab og de karakteristiske øjne. b. Detail af ét af de to ansigter. Fotos: Nick Schaadt, Museet på Sønderkov.

a. The massive arm-ring weighing 251g. Note the two animal heads with wide-open jaws and the characteristic eyes. b. Close study of one of the two animal heads.

og dette har særlig betydning for forståelsen af Fæstedskatten. Trods at flere af Hedeby-smykkerne mangler det indfattede emne, er konstruktionen af smykkernes rammer så identiske med flere af smykkerne med bjergkrystal fra Fæsted, at de sandsynligvis er lavet i samme værksted. Interessant for koblingen til Fæstedskatten og de stilmæssige relationer er, at der i kammergrav 5 foruden guldhængesmykket også blev fundet to hængesmykker i Terslevstilen, hvorved der er dateringsmæssig overensstemmelse mellem gravene og Fæstedskatten (Arents & Eisenschmidt 2010a, s122–123). Terslevstilen er opkaldt efter Terslevskatten, hvor de er nedlagt sammen med blandt andet en sølvhalskæde udført i Jellingstil. Jellingstilen og motiver fra Terslevfibernes er således velkendte i relation til hinanden.

Guld- og sølverperler

Der er fundet i alt ni guldperler (fig. 7) og én i forgyldt sølv. Det er dog kun otte af de ni guldperler, der kan relateres til Jellingstilens samtid. Relationen ses ved tilstedeværelsen af det karakteristiske C-formede spiralmotiv, som er så typisk for Terslevstilen. Eftersom perlernes størrelse varierer en smule, varierer vægten mellem

1 og knap 4 g. Alle perler er lavet af en skal af tyndt blik, hvorpå der med granulering og filigran er dannet en række mønstre, hvoraf især det C-formede spiralmønster er berettende.

Guldringe

Ved udgravningen blev der fundet endnu en guldarmsring, hvormed det samlede antal er syv. Af disse er en af ringene særlig interessant for nærværende artikel; nemlig den massive guldarmsring med påsat betalingsguld og stiliseret lukning med dyrehovedterminaler (fig. 8a). Bagsiden er flad i tværsnit, mens forsiden er profileret og ornamenteret

med trekantede stempeltryk, hvori der ses tre cirkler. De to dyrehoveder, som er udført i Jellingstil, er vendt bort fra hinanden og bider om selve armringen. Dyrehovederne er dannet ved filigran, og de er ganske lig de hoveder, som pryder den kæde, der blev fundet i 1911. Den lille vægtreguleringsring er lukket i et snoet lukke i en tråd, der er tilnærmelsesvist jævnbred med resten af ringen. Hele ringen er dekoreret med tværgående og omgående, fordybede linjer, der giver et nærmest pølset udtryk.

Det skal nævnes, at der sandsynligvis blev fundet en armring lignende denne nær Hiddenseeskatten (Armbruster & Eilbracht 2010). Desværre er det tyske eksemplar forsvundet, og der vides kun ganske lidt om det. Men hvis det er tilfældet, at der også fandtes en armring i relation til Hiddenseeskatten, så minder Fæstedskatten og det tyske fund ganske meget om hinanden.

Stort spænde med dyreornamentik

Det mest interessante fund ved de samlede undersøgelser var dog guldpragtspændet med de fire lænkevedhæng (fig. 9). I sin samlede stand med kæder og vedhæng er dette endnu uden lige i det nuværende Danmark, men der kendes lignende fund fra det øvrige Skandinavien. Spændet er svagt hvælvet, udsmykket med dyremotiver og har en ring påsat på bagsiden, hvori der sidder tre perler samt fire kæder, som nederst bærer trekantede knudeværk. Skivens motiv er lavet på en større, særskilt skive og udgøres af tre, symmetriske dyr udført i Jellingstil (fig. 9b og 9c). De tre dyrs hoveder samles mod skivens centrum, hvor de tre bagudvendte læbelapper nærmest udgør et særskilt dekorativt element. Hovederne er præget af et stort, cirkelrunt, hvælvet øje, og dyrene fremstår med hoftepartier, slangelignende kroppe, haler og poter. Kroppene fremstår i relativt højt

relief og de er dannet af to snoede tråde, som er adskilt af én glat tråd. De tre kroppe er stedvist sammenflettede, hvilket blandt andet ses ved dyrenes nakketop, der strækker sig ned over dyret til højre.

De fire lænker er ligeledes lavet af riflet tråd og hvert led er dobbelt, dvs. består af to ringe, som hæfter i endnu to ringe. Et sted mangler der én ring. Lænkerne er hver 125 mm lange, og nederst afsluttes hver med blot én ring, som hver hæfter en trikvetra. Disse ligner ved første øjekast hinanden, men én skiller sig dog ud ved at være en smule mindre end de øvrige og ornamenteret med filigran på begge sider. De tre øvrige har således en glat side og en side med filigran. Ligeledes er der i den unikke trikvetra to cirkler – et i hvert af de to hjørner, der ikke fungerer som ophæng. Alle trikvetraer er lavet af to plader guldblik.

De tre perler, der adskiller lænkerne i bærereringen, er tilnærmelsesvis identiske. De fremstår næsten kuglerunde og med munding, som er forstærkede af en indlagt, riflet tråd. På perlerne ses cirkler af filigran med en tråd, der enten er riflet eller snoet. Perlerne måler kun ca. 8 mm ved bredeste tværmål over bugen.

Stilistisk tilhørsforhold – Jellingstilen

Jellingstilen er en vikingetidig stilart, som udspringer af den forudgående Borrestil i sidste halvdel af 800-tallet, og dens karakteristika videreudvikles i den efterfølgende Mammenstil i midten af 900-tallet (Fuglesang 1982). Stilen har fået sit navn efter en samling af ornamenterede genstande, som over en periode på flere hundrede år blev fundet ved undersøgelser i Nordhøjen i Jelling og i en kammergrav i den nuværende Jelling kirke (Krogh og Leth-Larsen 2007; Krogh 1982). Mest kendt er det lille indgra-

Fig. 9a.

a. Pragtspændet fra Fæstedskatten.
b. Digital udtegning af de tre dyr i Jellingstil.
c. De tre centrale dyreansigter i detail. Foto: Nick Schaadt, Museet på Sønderkov. Grafik: Museet på Sønderkov.

a. The magnificent brooch from the Fæsted hoard.
b. A digitally rendered plot drawing of the three Jelling style animals.
c. Close study of the three central animal heads.

9b.

9c.

verede bæger i sølv, der som den første genstand i gruppen fremkom ved udgravning i Nordhøjen i 1820 (Krogh og Leth-Larsen 2007, s. 20–23). Ornamentikken på dette bæger fremviser et af stilartens mest yndede motiver i form af to bånd- og S-formede dyr i profil, sammenslynget i en symmetrisk og aksial komposition. Fra hovedet udspringer en kort nakketop og fra snuden en karakteristisk, lille, bagomrullet læbelap. Andre hyppigt brugte motiver, som dog ikke optræder på bægere, er blandt andet plantelignende udløbere eller ranker uden blade, trikvetraer og korte, ofte dobbelte, rankeskudlignende afslutninger, foruden dyr i relief eller plastisk udførelse.

Fundene fra Jelling er essentielle for forståelsen af Jellingstilen og dens oprindelse, som muligvis har udgangspunkt i et specialiseret værksted under Gorm den Gamles hof. Et sådant værksted har ikke nødvendigvis været lokaliseret i Jelling, idet kongemagten på dette tidspunkt næppe har været stationært, men derimod omrejsende. Højt specialiserede kunsthåndværkere kan have fulgt hoffet og forestået en produktion af pragtgenstande, som har været brugt aktivt i legitimeringen af et nyt dynastisk krav på magten (Knudsen 2010).

I skatten fra Fæsted forekommer dyreornamentik på det store pragtspænde og i form af plastiske dyrehovedterminaler på den ene af de snoede guldringe samt på den oprindelige kæde fundet i 1911. Slyngeornamentik i form af trikvetraer findes på de fire små vedhæng i presblik, der afslutter kæderne, som hænger fra spændet. Desuden er det korslignende vedhæng udsmykket med slynget filigran i samme form som den, der pryder hængeskorsene fra Hiddenseeskatten. Også perlerne er udsmykket med filigran og granulering, mens de firearmede kors er udfyldt med

fladedækkende granulation og stave i filigran. Endelig er også fuglen prydet med granulering og filigran.

I alle tilfælde, hvor genstande fra Fæstedskatten er udsmykket med dyreornamentik, udviser motiverne flere af Jellingstilens karakteristika. For dyrehovedterminalernes vedkommende udviser de mange af de samme karakteristika som eksempelvis rembeslagene fra kammergraven under Jelling kirke (Krogh 1982).

Perspektivering

Det store centralspænde udgør et mesterværk i sig selv. Dette spektakulære smykke har indtil nu fire paralleller, som via skivens motiv, komposition og håndværkstekniske udførelse er tilnærmelsesvis eller stort set identisk med spændet fra Fæstedskatten. Udsmykningen på disse spænder består af to, tre eller fire profilsete dyr med kroppen placeret i tilnærmelsesvis kringløløkkekomposition. Tre af de fire paralleller er udført i sølv, hvilket gør Fæstedspændet og et nyligt fundet spænde fra Grønning i Salling³, som begge er af guld, til pragteksemplarer blandt dem. En af parallellerne er fra Södra Byrummet i Visby på Gotland og har en ikke nærmere oplyst fundkontekst (Wilson 1995, s. 117), mens to er fundet i sølvskattefund fra henholdsvis Tråen, Buskerud i Norge (Petersen 1955, s. 22) og Tolstrup, Jylland i Danmark (Skovmand 1942, s. 49). I denne henseende er Tolstrup-spændet særlig interessant, idet det er fundet sammen med blandt andet et helt og tre fragmentariske, korsformede hængesmykker af samme type som dem, der optræder i guldschatten fra Hiddensee (Skovmand 1942, s. 49–51). Der er således tale om en fundsammensætning, der i flere henseender minder om den, der optræder i Fæstedskatten. Spændet i guld fra Salling er fundet med detektor, bukket omkring tre guldpærlor, og der er således

også her tale om et skattefund. Hvorvidt den oprindeligt har været begravet som en del af et større sæt i stil med Fæsted- og Tolstrupskatten vides imidlertid ikke.

Skattefundene fra Tråen og Tolstrup kan i begge tilfælde møntdateres til en nedlæggelse kort efter år 1000. I hvert fald for Tolstrupspændets vedkommende er det dog givet, at det på nedlæggelsestidspunktet kun blev brugt som betalingsmiddel (Skovmand 1942, s. 54). Som nævnt indledningsvist kan der endnu ikke gives en mere præcis datering af Fæstedskattens bortgæmmelse, men det stilistiske slægtskab med de to førnævnte spænder kunne indikere en nedlæggelse omkring år 1000.

Stilistisk har dyrene på disse spænder stor lighed med Jellingstilens profilsete, båndformede dyr med lille, bagomrullet læbelap. Fuglesang og andre har ganske vist senest henført typen til Mammenstilen (Fuglesang 1991, s. 95; Kleingärtner 2007, s. 68–75), men trods manglen på visuel overskuelighed er den overordnede, symmetriske kompositionsform med båndformede dyr placeret i kringløløkke typisk for Jellingstilen. Den samme repetition af motiver i en tregruppe findes desuden på skålskæder af JP type 57 samt et rundt spænde fra Dalarna i Sverige. På disse genstande er tilknytningen til Jellingstilen indiskutabel (Capelle 1968, s. 51). Derfor er det efter vores opfattelse mest rigtigt at henføre typen til Jellingstilen, men spændetypens stilistiske tilhørsforhold bør dog ses i sammenhæng med de omkring 40 øvrige eksemplarer i filigran fra skandinaviske, nordtyske og baltiske skattefund, som overordnet set har samme motiv og komposition, men hvor dyrene har Borrestilens karakteristika i form af hoveder set fra oven og kroppe placeret i kringløløkkeposition (Fuglesang 1982, s. 165–167; Kleingärtner 2007, s. 51–81).

Runde filigranspænder med dyreornamentik

Filigrandekorerede sølv- og guldspænder fra skattefund forekommer overordnet set i to typer, hvor den ene sædvanligvis tilskrives Borrestil og den anden Jellingstil (Wilson 1995, s. 100, 117–118). Sidstnævnte type udgøres af den gruppe på fem spænder, som er omtalt i det foregående og hvori spændet fra Fæstedskatten indgår. Det er imidlertid langt fra sikkert, at der kan opstilles en så kategorisk inddeling i stilart og stilistisk tilhørsforhold for disse spænder (Jansson 1991, s. 267). Således fremhæver Fuglesang de veludviklede løkkeformer i spændernes ornamentik og deres sammenhæng med Jellingstilen. Og mens den ene type fremviser Borrestilens geometriske disciplin i placeringen af dyrene (fig. 10), ses Mammenstilens hvirvlende indflydelse hos den anden (Fuglesang 1981, s. 82–83; Fuglesang 1982, s. 165–167). Denne gruppe af spænder har altså en væsentlig stilistisk bredde, men fundet af en mængde bronzemodeller fra havnen i Hedeby viser imidlertid, at de er blevet produceret sideløbende af den samme håndværker (Klindt-Jensen & Wilson 1965, s. 67; Fuglesang 1982, s. 167; Wilson 1995, s. 121; Kleingärtner 2007). Generelt synes filigransmykker at have været mindre influeret af stilistiske innovationer end andre smykketyper, og udviklingen af motiv såvel som form lader til at løbe en anelse skævt i forhold til den øvrige stiludvikling (Fuglesang 1982, s. 165–167).

Som tidligere nævnt er det rigtigst at knytte Fæstedspændet og de øvrige af samme type til Jellingstilen, men det er næppe muligt at knytte hele gruppen sikkert til denne stilart. Det er dog givet, at ornamentikken på disse spænder har mere til fælles, end hvad der adskiller dem hvad angår motiv såvel som komposition, og når dette sammenholdes med deres sideløbende produktion er det

fristende at tænke dem ind i den samme, større sammenhæng. Patricer til fremstilling af begge typer spænder er fundet i Malmö (Skovmand 1942, s. 53) og Sigtuna (Jansson 1991, s. 281) samt i den førnævnte store samling af modeller fra havnen i Hedeby (Klindt-Jensen & Wilson 1965, s. 67; Fuglesang 1982, s. 167; Wilson 1995, s. 121; Kleingärtner 2007, s. 51–81). Spænderne kan altså antages at være nordiske arbejder, ligesom anvendelsen af dyremotiver på filigransmykker sandsynligvis også er et skandinavisk træk (Skovmand 1942, s. 53).

Fæstedskatten, „Hiddenseestilen“ og Jellingdynastiet

Den omtalte gruppe af filigranspænder i sølv og guld optræder, når de findes i skattefund, ofte sammen med andre filigransmykker såsom korsformede vedhæng, som det eksempelvis ses i skatten fra Tolstrup. Også guldringe i forskellige størrelser optræder ofte i kombination med filigransmykkerne, og dette er Vester Vedsted skatten et eksempel på (fig. 11). Begge disse kombinationer optræder i Fæstedskatten. Herudover er der mange afvigelser de forskellige skattefund imellem, og i mange tilfælde må man da også gå ud fra, at det kun er en del af skatten, der er blevet fundet. Overordnet set lader det dog til, at der er et mere eller mindre låst „sæt“, der gør sig gældende for flere af disse skattefund, hvor kombinationen af et pragtspænde med dyreornamentik og en eller flere guldringe samt eventuelt korsformede vedhæng udgør formen. Pragteksemplaret blandt disse „sæt“ er naturligvis den fantastiske guldskat fra Hiddensee ved Rügen, som består af spænde, guldring og en mængde korsformede vedhæng (Paulsen 1936). Det kan ikke afvises, at denne genstandskombination er tilfældig, men det er påfaldende, at i samtlige tre (eller fire) ud af fem tilfælde, hvor spændetypen fra Fæsted

Fig. 10.

Spændet fra Nonnebakken ved Odense. Bemærk dyrenes hoveder, som er set fra oven. Foto: Nationalmuseet.

The brooch from Nonnebakken near Odense. Notice the animal heads, here seen from above. Close study of the three central animal heads.

stammer fra et skattefund, optræder den kun i ét eksemplar. Samme forhold gør sig gældende i en række andre skandinaviske og baltiske skattefund som eksempelvis de førnævnte skatte fra Hiddensee og Vester Vedsted samt skatten fra Vårby i Sverige og fra Gnezdovo i Rusland. I alle disse (og flere andre) tilfælde optræder der kun et enkelt stort, rundt spænde med dyreornamentik, mens øvrige smykketyper kan være til stede i et eller flere eksemplarer. Dette forhold kunne tale for ideen om et "låst sæt", hvor runde spænder med dyreornamentik synes at spille en central rolle. En sådan systematisk sammensætning af smykketyper kunne indikere, at disse smykker blev brugt i en ce-

Fig. 11.

Skatten fra Vester Vedsted nær Ribe. Bemærk fundsammensætningens ligheder med Fæstedskattens. Efter Jørgensen og Petersen 1998.

The hoard from Vester Vedsted near Ribe. Note the similarity in the composition between of this hoard and the Fæsted example.

remoniel sammenhæng. De kan være givet som gaver til stormænd, der har brugt dem i repræsentativ sammenhæng. Måske har de været lagt til skue, båret af stormanden selv eller prydet hans hustru (ofte er ringene i "kvindestørrelse") i situationer, hvor stormanden har haft en udøvende funktion. I kraft af genstandssammensætningens ceremonielle karakter har smykkerne sendt et genkendeligt signal om autoritet og social status. Herudover synes der også at være en form for hierarki i sættene. Dette kommer til udtryk i mængden af (pragt) genstande og valg af materiale såvel som den håndværkstekniske kvalitet. Her udmærker Hiddensee-skatten sig ved at være af højeste

kvalitet. Fæstedskatten udviser betydelig håndværksteknisk kvalitet og stor variation i genstandstyper, mens mængden af guld alene placerer den i samfundets absolutte top. I denne sammenhæng fremstår eksempelvis Tolstrupskatten på alle måder noget

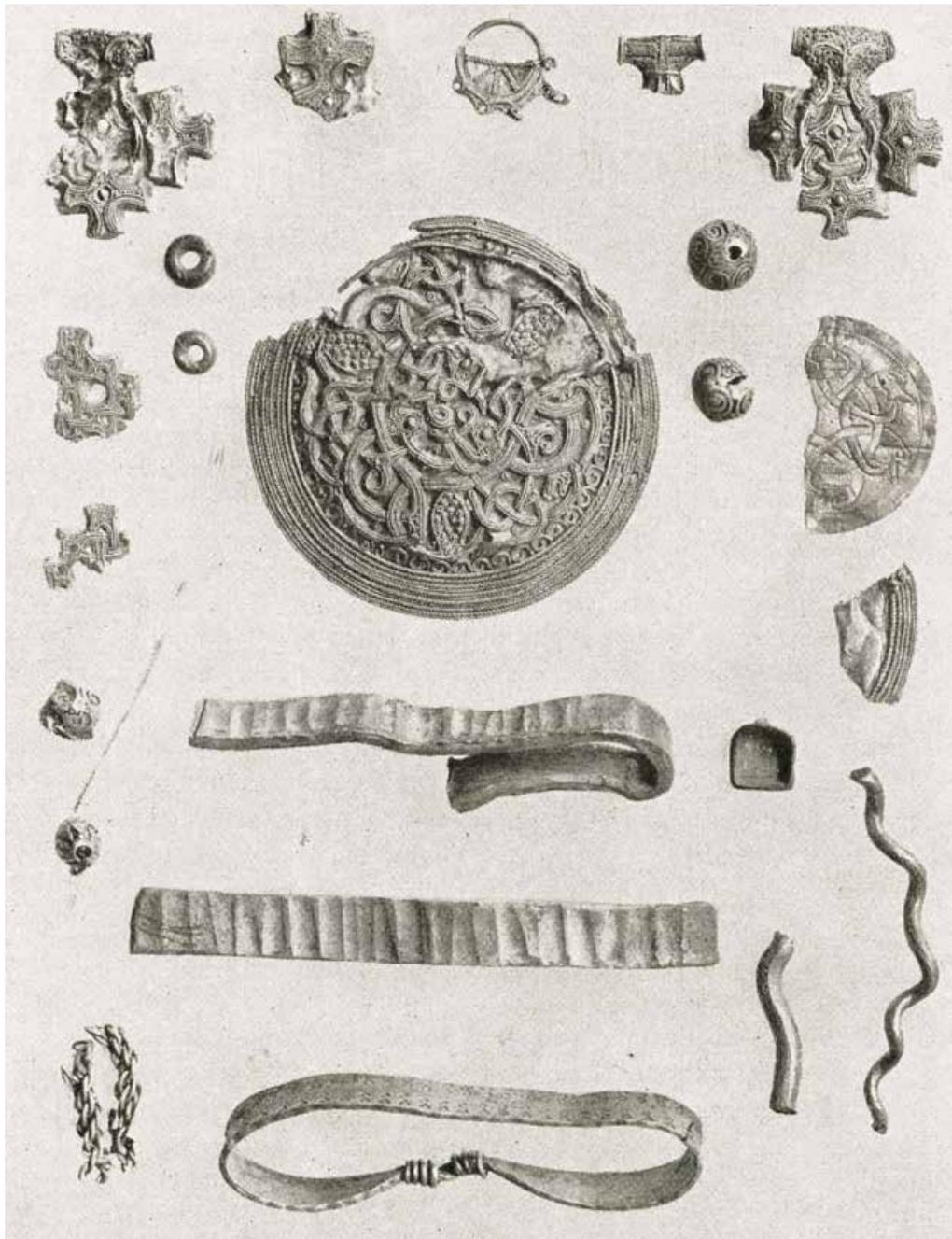

Fig. 12.

Tolstrupskatten, som indeholder et smykesæt meget lig det, der er fundet ved Fæsted. Her dog lavet i sølv. Efter Skovmand 1942.

The Tolstrup hoard, which includes a jewellery piece very similar in appearance to a find from the Fæsted hoard, though here wrought in silver.

mere beskeden (fig. 12). Denne opdeling kunne ligeledes tale for en hierarkisk tilgang i fremstillingen og brugen af disse smykker.

Allerede i 1936 foreslog Peter Paulsen Hildenseeskatten og andre pragtsmykker i filigran som eksempler på guldsmedekunst fra et jysk kunstcentrum ved hoffet under Harald Blåtand (Paulsen 1936; Jansson 1991). Denne tolkning underbygges af fundene af en matrice på Trelleborg og filigransmykker fra Fyrkat og Nonnebakken (Roesdahl 1977; Roesdahl 1981; Jansson 1991). Isoleret set peger udbredelsen af filigranspændet fra Fæstedskatten og de øvrige fire af samme type i samme retning, idet tre af spænderne er fundet i Jylland (hvoraf to er af guld), mens de øvrige er fundet i henholdsvis Norge og på Gotland (fig. 13). Hvis Jellingstilen er udviklet og brugt politisk under Gorm den Gamle (Knudsen 2010), ligesom det kan være tilfældet med Mammenstilen under Harald Blåtand (Fuglesang 1991, s. 102–105) og Ringerikestilen under Knud den Store (Kershaw 2009, s. 302), synes teorien om et jysk udgangspunkt for filigransmykkerne endnu mere plausibel, og muligvis repræsenterer disse smykesæt politisk motiveret kunst under Jellingdynastiet. Pragtfulde kunstgenstande af høj, håndværksteknisk kvalitet og i værdifulde materialer blev produceret af et fåtal af yderst kompetente kunsthåndværkere, som må have virket i samfundets absolutte elite. Med tanke på filigransmykkernes høje kvalitet synes det meget muligt, at de er produceret i regi af et kongeligt hof. Her kan de have indgået i opretholdelsen af dynastiske og politiske forbindelser mellem kongen og de førende familier, som anskuelliggørelse af kongens magt og bærerens status (Jansson 1991, s. 279; Svanberg 1998, s. 119; Armbruster & Eilbracht 2010, s. 184–194). Samtidig har det hjulpet et relativt nyt dynasti med at legitimere deres krav på magt, når loyale

stormænd kunne fremvise kunstgenstande, der symboliserede deres alliance med kongen (Svanberg 1998, s. 118–120). Aristokratisk gaveudveksling er et velkendt fænomen i vikingetiden og kan netop have haft til funktion at pleje alliancer og politiske forbindelser (Roesdahl 2005, s. 358; Kilger 2008, s. 257–258).

Tilstedeværelsen af guldringe i skattefundene kan ligeledes have spillet en rolle i en sådan relation, idet guldringen har symboliseret troskab mellem stormænd og deres betroede siden jernalderen (Kilger 2008; Wendt 2010, s. 63–66). At dette også har gjort sig gældende i vikingetiden kan denne beskrivelse fra Haraldskvedet fra slutningen af 800-tallet tyde på (den refererede strofe er dog fra 1100-tallet (Wendt 2010, s. 64)):

„På deres klæder og deres guldringe ser man, at de er venner af kongen. De har røde skindkapper, malede skjolde sølvomviklede sværd, ringvævede brynjer, gyldne sværdbånd, figursmykkede hjælme, armbårne ringe, som Harald gav dem.”

Dette kan være grunden til, at filigranspænderne er arkaiske i deres form og udtryk og ikke lader sig påvirke synderligt af kunstneriske impulser. De symboliserer et bånd, der har hersket blandt aristokratiet langt tilbage og deres budskab må ikke sløres af moderne tendenser. I denne henseende er det interessant, at genstands-sammensætningen fra Fæstedskatten kan genfindes både i tidligere og meget senere skattenedlæggelser. Den allerede nævnte Vester Vedsted-skat (nedlagt efter 942) indeholder kæde, guldringe og rundt spænde med dyreornamentik, hvoraf sidstnævnte er stilistisk ældre i sit udtryk end de øvrige spænder i denne artikel. Skatten indeholder desuden et rundt spænde af den såkaldte

Fig. 13.

Spredningen af pragtspænder i Jellingstil. Grå markerer sølvfund, gul viser guldfund og rød er matricerne fra Hedeby.

- 1: Tråen, Norge.
 - 2: Visby, Gotland.
 - 3: Tølstrup, Nordjylland.
 - 4: Grønning, Nordjylland.
 - 5: Fæsted, Sønderjylland.
 - 6: Hedeby, Nordtyskland.
- Grafik: Museet på Sønderkov.

The distribution of magnificent brooches in the Jelling style. Grey indicates silver finds, yellow indicates gold finds and red the Hedeby matrices.

Terslev-type, som, blot en anelse tidligere, kan have haft samme tilknytning og funktion i et aristokratisk miljø, som de øvrige filigransmykker (Svanberg 1998, s. 118–120). Gulds-katten fra Hornelund indeholder to runde filigranspænder, et med dyre- den anden med planteornamentik (fig. 14). For nyligt er på samme lokalitet fundet et afklip fra en guldring ornamenteret med en akantusranke, som er lig randornamentikken på det dyreornamenterede spænde og sandsynligvis repræsenterer Ringerike-stilen. Skatten er med de nye detektorfund møntdateret til en nedlæggelse omkring 1060 (personlig samtale med Lars Christian Bentsen), og en samstemmende patrice fra Viborg indikerer et produktionstidspunkt for det planteornamenterede spænde i starten af 1000-tallet (Krongaard Kristensen 1998, s. 215–216). Begge dateringer er fint i overensstemmelse med den stilistiske dateringsramme. Endelig indeholder den anden sølvskat fra Østermarie på Bornholm også et stort, skiveformet spænde samt snoede ringe og en kæde med dyrehovedtermi-

naler. Spændet har mange lighedstræk med det planteornamenterede spænde fra Hornelundskatten, selvom de ikke er fuldkommen identiske. Skatten er, som den første Østermarieskat, nedlagt i 1100-tallet og indeholder desuden et sølvkors (Grinder-Hansen m.fl. 2013, s. 154), men derimod intet spænde med dyreornamentik.

Disse tre skattefund danner, i sammenhæng med Fæstedskatten, en tilnærmelsesvis kontinuitet for det låste sæt fra første halvdel af 900-tallet op til 1100-tallet. Den anden skat fra Østermarie kan i så fald være et eksempel på et ceremonielt sæt, der trækker denne symbolik ind i middelalderen og ud af den hedenske sfære.

Sammenfatning

Fæstedskatten er, med sine op mod halvandet kilo guld, nu at regne for Danmarks største guldskat fra vikingetiden. Skatten udmærker sig ved sin store variation i genstande, hvoraf mange er udført i overordentlig god kvalitet. Begge

Fig. 14.

De to spænder fra Hornelund nær Varde, Foto efter Jørgensen og Petersen 1998, s. 305.

The two brooches from Hornelund near Varde.

disse forhold placerer skatten i toppen af det aristokratiske miljø i vikingetiden, mens filigransmykkernes stilistiske tilhørsforhold og generelle perspektivering tilmed trækker skatten ind i 900-tallets kongelige miljø. Disse pragtmykker kan således være produceret af kunsthåndværkere ved hoffet under Jellingdynastiet og givet som gaver til stormænd for at styrke alliancer og politiske forbindelser. Genstandssammensætningen i Fæstedskatten og flere andre skattefund fra perioden indikerer desuden en særlig brug og betydning for flere af de genstandstyper, som findes i de vikingetidige skattefund. Muligvis har en del af disse genstande indgået i et ceremonielt sæt til repræsentativ brug, hvor de har sendt et signal om autoritet, social status og forbindelser til kongen. Brugen af guldringe som tegn på troskab mellem de højere klasser i samfundet er en gammel symbolik, og på samme måde synes der at være kontinuitet i skattefundenes genstandssammensætning fra vikingetid og ind i middelalderen. Her kan altså være tale om en symbolik, der er særligt knyttet til enkelte genstandstyper og som bibeholder sin betydning over en meget lang periode og på tværs af et trosskifte.

Noter

1. Venligst oplyst af Museumsinspektør Peter Pentz fra Danmarks og Middelhavslanternes Oldtid, Nationalmuseet.

2. Detektorafsøgningerne blev udført af Poul Nørgaard Pedersen, Kristen Nørgaard Drejø og Marie Aagaard Larsen, som sammen udgør et team.

3. Oplyst ved Malene Nymann, personlig henvendelse (genstanden er endnu ikke publiceret).

Litteratur

Arents, Ute & Silke Eisenschmidt 2010: *Die Gräber von Haithabu. Band 1: Text, Literatur*. Neumünster.

Armbruster, Barbara. & Heidemarie Eilbracht 2010: *Wikingergold auf Hiddensee. Rostock*.

Capelle, Torsten. 1968: *Der Metallschmuck von Haithabu. Studien zur wikingischen Metallkunst*. Neumünster.

Ejstrud, Bo og Lars Grundvad 2016: Danmarks største guldskat fra vikingetiden. *Skalk* nr. 5, s. 18–19.

Ejstrud, Bo og Lars Grundvad 2017: Fæstedskatten. *Skalk* nr. 3, s.3–9.

Fuglesang, Signe Horn 1981: Vikingetidens kunst. *Norges kunsthistorie, I, Fra Oseberg til Borgund* (ed. K. Berg). Oslo.

– 1982: Early Viking Art. *Acta ad Archaeologiam et artium historiam pertinentia*, II, s. 125–173.

– 1991: The Axehead from Mammen and the Mammen style. I: Mette Iversen (red.) *Mammen. Grav, kunst og samfund i vikin-*

getid. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVIII. Højbjerg, s. 83–108.

Grinder-Hansen, Poul et al. 2013: Skatten fra Østermarie. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 2013, s. 140–155.

Jansson, Ingmar 1991: År 1970/71 och vikingatidens kronologi. I: Mette Iversen (red.) *Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetid*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVIII. Højbjerg, s. 267–284.

Johansen, Harald et al. 1972: *Hygum Sogn. Træk fra oldtid til nutid*. Hygum Hjemstavnsforening. Haderslev.

Jørgensen, Lars & Peter Vang Petersen 1998: *Guld, magt og tro. Danske skattefund fra oldtid og middelalder*. Kolding.

Kershaw, Jane F. 2009: Culture and Gender in the Danelaw. *Viking and Medieval Scandinavia* 5, s. 295–325.

Kilger, Christoph 2008: Wholeness and Holiness: Counting, Weighing and Valuing Silver in the Early Viking Period. Means of Exchange. Dealing with Silver in the Viking Age. I Dagfinn Skre (red). *Kaupang Excavation Project Publication Series*, Volume 2. Norske Oldfunn XXIII. Århus, s. 253–326.

Kleingärtner, Sunhild 2007: Der Pressmodellfund aus dem Hafen von Haithabu. *Die Ausgrabungen in Haithabu* 12. Neumünster.

Klindt-Jensen, Ole & David M. Wilson 1965: *Vikingetidens kunst*. København.

Krogh, Knud J. 1982: The royal Viking-age monuments at Jelling in the light of recent archaeological excavations. *Acta Archaeologica* Vol. 53 1982, s. 183–216.

Krogh, Knud J. & Bodil Leth-Larsen 2007: *Hedensk og Kristent. Fundene fra den kongelige gravhøj i Jelling*. Vikingekongernes monumenter i Jelling Bd. II. København.

Kristensen, Hans Krøngaard. 1998: Patrice. I: Jesper Hjeremind et al. (red.) Viborg Sønderø 1000–1300. *Byarkæologiske undersøgelser 1981 og 1984–85*. Viborg

Stiftsmuseums skriftrække bind 2. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXXIV. Højbjerg, s. 215–216.

Näsman, Ulf 1991: Mammen 1871. Ett vikingatida depåfynd med beslag till selbågskrön och annat skrot. I Mette Iversen (red.) *Mammen. Grav, kunst og samfund i vikingetid*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVIII. Højbjerg, s. 217–260.

Paulsen, Peter 1936: *Der Goldschatz von Hiddensee*. Führer zur Urgeschichte Band 13. Leipzig.

Petersen, Jan 1955: *Vikingetidens smykker i Norge*. Stavanger.

Roesdahl, Else 1977: *Fyrkat. En jysk vikingeborg, 2. Oldsagerne og gravpladsen*. Nordiske Fortidsminder Bind 4. København.

– 1981: En tusindårig guldfugl. *Hikuin* 7, s. 205–208.

– 2005: From Scandinavia to Spain. A Viking–Age Reliquary in Leòn and its meaning. I J. Sheehan et al. (red.): *The Viking Age: Ireland and the west. Papers from the Proceedings of the Fifteenth Viking Congress 18–27 August 2005*. Dublin, s. 353–360.

Skovmand, Roar 1942: De danske Skattefund fra Vikingetiden og den ældste Middelalder indtil omkring 1150. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1942. s. 1–275.

Svanberg, Fredrik 1998: Exclusive Jewellery, Borgeby and Western Scania c. AD 950–1050. *Fornvännen* 93. s. 113–124.

Wendt, Antje 2010: Wikingerzeitliche Goldringe. Eine Fundgruppe ohne Kontext? *Beretning fra 29. tværfaglige vikingesymposium* Schleswig 2010. Højbjerg 2012, s. 50–68.

Wilson, David M. 1995: *Vikingatidens kunst*. Lund.

Upublicerede kilder

Grundvad, Lars 2017: *Beretning for HBV 1498 Fæsted II, Sdr. Hygum sogn*. Museet på Sønderø.

Knudsen, Maria 2010: *Jellingstilen – anvendelse, kontekst, betydning. Mod nye forståelser af vikingetidens kunst*. Upubliceret speciale i Middelalder- og renæssancearkæologi ved Aarhus Universitet.

Summary

The Fæsted hoard – Dynastic goldsmith production from 10th century Denmark

2016 was the year that saw the Fæsted hoard gain worldwide recognition and reknown– despite the fact, that the find–site has been known for more than 100 years. Three amateur archaeologists had the luck and diligence to find six gold arm–rings and one of silver, all of which could be positively associated with a gold necklace recovered from the same field in 1911 (fig. 3). This find by the amateur archaeologists led to a small excavation, which was carried out in December 2016 by Sønderø Museum.

The excavation resulted in numerous new finds of both gold and silver artefacts. Especially the smaller objects were recovered due to the archaeological investigation. At the beginning of 2017, the hoard consisted of more than 1,4 kg gold and 100 g silver (fig. 2). Among the hoards constituents were three pieces of jewellery made in the Jelling style – the necklace from 1911, an arm–ring (fig. 5) and a magnificent brooch (fig. 6)– which are dated to the first half of the 10th century. These three finds constitute the primary subject matter for the present article, which attempts to investigate the relationship between the Jelling style and the Jelling dynasty. With the advent of the Fæsted hoard, a number of interesting observations crop up relating to the distribution of artefacts made in this style– especially in Denmark and throughout the entirety of Scandinavia (fig. 10). In this context, the composition of the Fæsted hoard is not unique, on the contrary. In a number of cases, where magnificent

brooches similar to the find from Fæsted are identified, they appear as part of a somewhat standardized set of jewellery. Aside from the brooch, there is a characteristic cross–shaped pendant and arm–rings. It is also interesting here, that the jewellery collections are made of both gold and silver, which could in itself relate some indication of hierarchy and affiliation. These jewellery collections could be representative of allegiance gifts from a royal power to regional magnates. The bearing of such a set of jewellery allowed a magnate to clearly show allegiance and thereby gained the authority to act as a person of power. In this respect it is interesting, that the styles do seem to change and coincide with changes in dynastic succession, so that each king in the Jelling dynasty manifested their power visually using individual and characteristic style elements. As this article deals with the relationships connected with the Jelling style, it should be noted, that this style should be associated with King Gorm the Old.

This article is the first of a series of articles, which will attempt to place the Fæsted hoard in its rightful context – enabling us to shed some light on the contemporary world that produced it as well as analysing its entire contents.

Lars Grundvad

cand. mag.
Museumsinspektør, Museet på Sønderø
Sønderøsgårdvej 2, 6650 Brørup
lg@sonderskov.dk

Maria Knudsen

cand. mag.
Museumsinspektør, Sydvestjyske Museer
Tangevej 6, 6760 Ribe
mkn@sydvestjyskemuseer.dk

Ombukkede knivskedebeslag af blik

Af Claus Feveile

Med udgangspunkt i en række detektorfund af knivskedebeslag fra ældre middelalder fra Nordøstfyn fremkommet i årene 2011–14, fremlægges i alt 328 beslag fra det nuværende Danmark. Fundgruppen er hidtil langt overvejende opfattet som importfund fra området syd for Østersøen og beslagenes udbredelse primært begrænset til den østlige del af Danmark. I denne fremlæggelse analyseres de danske knivskeders grundformer og dekorationselementer. På den baggrund, og i kombination med fundfordelingen på landsplan, konkluderes det, at der kan udskilles en række regionale varianter, herunder fynske og nordjyske varianter, og der argumenteres for, at hovedparten af beslagene er fremstillet adskillige steder i Danmark. Der kan fortsat peges på en mindre gruppe af fund, hvis oprindelse må findes syd for Østersøen.

Det er velkendt blandt arkæologer, at der ofte er „bifangst“ ved større undersøgelser – og at sådan en bifangst nogle gange kan være ligeså interessant som selve objektet, der er genstand for undersøgelsen. I forbindelse med et omfattende arbejde med metaldetektorfund på Nordøstfyn i 2011-14, der havde som formål at udvide kendskabet til bebyggelsesbilledet omkring Ladby-skitet, et højstatus gravfund fra første del af 10. århundrede (Feveile 2016a; 2016b), var det netop en sådan bifangst, der fangede mit øje. Blandt tusindvis af fund, der i tid strakte sig fra bronzealder til middelalder/

„Denne gennemgang skal derfor slutte med en opfordring til at vie vendiske knivskedebeslag lidt mere opmærksomhed – ikke mindst ved behandlingen af fremtidige detektorfund.“

Andersen 1988

nyere tid, optrådte en række små, beskedne blikstykker. Bøjet i U-form og dekoreret med små bukler. I starten blev de opfattet på den sædvanlige måde, det vil sige som sjældne beslag fra knivskeder, fremstillet i det vendiske område syd for Østersøen.

Altså som fremmede genstande – vendiske, eller slaviske, knivskedebeslag.

Hurtigt steg antallet af fund og fundsteder på en måde, så den tolkning næppe var rimelig. Så mange vendere kunne der vel ikke være på Nordøstfyn, hvad enten de havde været der som slaver, handelsfolk eller på plyndringstogt. Ideen til at se nærmere på et større materiale var dermed skabt. Samtidig bemærkede jeg, at forbausende mange detektorfolk fra både Vest- og Østdanmark ikke kendte til genstandstypen. Det gav naturligvis bekymring for, om de beskedne beslag blev korrekt indsamlet og afleveret til museerne, eller om de risikerede at ende i metaldetektorfolkenes skrotkasse, som det vides at være sket i nogle tilfælde (Henriksen 2011, fig. 6 (Kat.nr. 279), samt Kat.nr. 208-9). Det blev der indledningsvist forsøgt rådet bod på, gennem en ganske kort præsentation og efterlysning af fundgruppen i den fynske arkæologiforening HARJA's medlemsblad (Feveile 2015) samt på bl.a. Facebook.

Formålet med denne gennemgang er at præsentere 328 beslag fra 170 fundsteder fra det nuværende Danmark. Hovedparten af beslagene opfattes som fremstillet lokalt/regionalt i Danmark, mens kun en mindre del med sikkerhed kan formodes at være importstykker fra området syd for Østersøen. Derfor anvendes den oprindelsesneutrale betegnelse: ombukkede knivskedebeslag af blik. Denne gruppe af knivskedebeslag dateres som hovedregel til 11. århundrede til lidt ind i 13. århundrede (Knorr 1938, s. 493), mens andre foretrækker perioden fra sen 11. århundrede til tidlig 13. århundrede (Timpel 1987, s. 281). Beslagene kan således evt. allerede optræde i den seneste del af vikingetiden, men må i langt overvejende grad, og måske udelukkende, henføres til ældre middelalder. I denne præsentation af genstandstypen gøres der

ingen anstrengelser for at korrigere eller præcisere dateringsrammen.

De danske fund af knivskedebeslag er langt overvejende gjort med metaldetektor, hvilket betyder, at en nærmere bestemmelse af den kontekst, de er indgået i, ikke umiddelbart lader sig afkode. Langt den største del er dog fremkommet på lokaliteter og sammen med øvrige genstandsgrupper, der normalt tolkes som bebyggelse/landsbyer. Det samme gælder flere sydsvenske fund, f.eks. Örja 1:9, Uppåkra og Eketorp. Enkelte fund stammer fra købstædernes kulturlag. I Danmark er det indtil videre kun på Bornholm, at knivskedebeslagene optræder i gravfund.

Kortfattet historik vedr. tidligere fund i Danmark

Der er ikke tidligere publiceret en samlet oversigt over knivskedebeslag af vendisk type/ombukket blik i Danmark. Meget betegnende for interessen er det, at det oftest er Die slawischen Messerscheidenbeschläge af Heinz A. Knorr fra 1938, der anvendes som referenceværk, når man i danske artikler skal referere til typeopdeling og oprindelse. Dette til trods for, at en række arbejder har differentieret opfattelsen og udbredelsen af knivskedebeslag ganske væsentligt (Timpel 1987; Gabriel 1988; Krabath 2001). Knorr behandlede hele området syd for Østersøen, fra Elben i vest og til Kuren i øst (nuværende østersøkyst i Litauen)(fig. 1). Desuden inddrog han materiale fra det øvrigt Baltikum, inklusive Finland. Det vestligste område var afgrænset af floderne Elben i vest og Oder i øst, og herfra fremlagde Knorr 32 enkeltfund fordelt på 24 fundsteder. I dette begrænsede geografiske område blev beslagene opdelt i fem formgrupper (Formen), der siden også er anvendt af f.eks. Andersen (1988, s. 51) og Nielsen (2002, s. 85)(fig. 2). Det skal

Fig. 1.

Fundsteder for knivskedebe-
slag. Rød cirkel markerer
de 24 fundsteder mellem floderne Elben og Oder. Efter
Knorr 1938.

Find locations of scabbard
chapes. A red circle
highlights the 24 known find-sites between the Elbe
and Oder rivers.

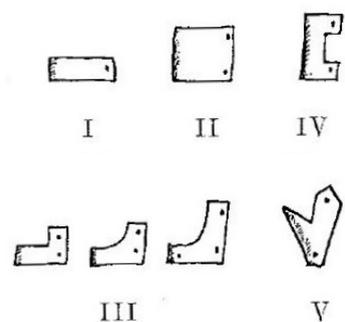

Fig. 2.

Knors typedeling af
knivskedebe-
slag mellem Elben og
Oder. Efter Knorr 1938. Fundsteder
for knivskedebe-
slag. Rød cirkel
markerer de 24 fundsteder mellem
floderne Elben og Oder. Efter Knorr
1938.

Knors typology of scabbard chapes
from between the Elbe and the Oder.

bemærkes, at Knorr på tilsvarende måde
opdeler fundene fra de østligere områder
i diverse formgrupper, hvoraf flere er ens
eller delvist overensstemmende med de
vestlige formgrupper.

Gennem 1970'erne og 80'erne er der kun få
og spredte henvisninger til knivskedebe-
slag af vendisk type fra danske fund (f.eks.
Andersen 1984; Madsen J.S. 1984; Kock
1978). Først med Michael Andersens artikel
om venderne i Roskilde, hvor hovedvægten
består af fremlæggelse af ti beslag fra Ros-
kilde by og nære omegn, er der tale om en
mere samlet vurdering af fundgruppen og
dens potentiale. Andersen konkluderer, at
der ikke er tale om genstande fremstillet
i Danmark, men at de kan henføres til sla-

visk beboede egne (Andersen 1988, s. 53).
Han veksler mellem at kalde beslagene for
slaviske eller vendiske, uden at årsagen
fremgår tydeligt. Den skal dog nok findes
i det forhold, at en del af de ti beslag, som
fremlægges, er fremkommet i det havne-
kvarter eller forstad i Roskilde, der omtales
som Vindeboderne med andre ord „vender-
nes boder“. Endelig er det også fra denne
artikel, at indledningscitater stammer.

I en række artikler fra omkring år 2000
fremlægger Hanne Wagnkilde hovedre-
sultaterne af blandt andet udgravningen
af gravpladsen ved Grødby på Bornholm
(Wagnkilde 1999, 2000, 2001). Her frem-
kom 11 knivskedebe-
slag, der, tilsammen
med oplysningen om at der på Bornholm på
det tidspunkt var fremkommet yderligere
31 eksemplarer af knivskedebe-
slag, gav
anledning til, at: „de mange nye fund af
forskellige knivskedebe-
slag muligvis <er>
tegn på, at beslagene er tilvirket lokalt. De
tynde bronzeblikstykker med den simple
ornamentik har kunnet tilvirknes hvor som
helst.“ (Wagnkilde 1999, 12). Denne opfat-
telse er i tråd med konklusionen på mere
end 50 fund af ombukkede knivskedebe-
slag af blik på den middelalderlige del af Eketorp
på Öland, hvor K. Borg (1998, s. 65f) kon-
kluderer, at der ikke som tidligere hævdet
er tale om en slavisk genstandstype, men
at disse knivskedebe-
slag skal opfattes som
generelt Østersø-gods, dvs. et genstandsma-
teriale hørende til Østersøområdet.

Muligheden for en lokal tilvirkning efter
slavisk forbillede blev således bragt på
bane, men nød tilsyneladende ikke større
tilslutning i de følgende år – i det mindste
ikke i faglitteraturen. Blandt østdanske
kolleger, har jeg dog flere gange hørt den
antagelse, at der nok i nogen grad er tale
om en dansk produktion, i lighed med
f.eks. den østdanske Østersøkeramik.

Den mulige lokale fremstilling trådte
i baggrunden, og i de følgende år blev
beslagene omtalt som tydelige beviser for
enten handel/kontakt, eller plyndring og
overfald. Det skete bl.a. i forbindelse med
et samarbejdsprojekt mellem østdanske
museer og regionerne syd for Østersøen, der
bl.a. resulterede i et udstillingskatalog og
symposieberetninger (Harck & Lübke 2001;
Jensen, A.-E. 2002; Hansen et. al 2004).

I den sammenhæng skrev Henning Nielsen
(Nielsen 2002, s. 85): „Knivskedebe-
slagenes slaviske proviniers har ikke været
betvivlet, og metalværdien er så ringe, at de
næppe har været indsamlet til videre for-
arbejdning. Det er derfor naturligt at se dem
som vidnesbyrd om tilstedeværelsen af etniske
vendere på fundstederne. At knivskedebe-
slagene især er fundet på handelspladserne
Tårnbor og Boeslunde, taler for, at det
overvejende var som handelsfolk, venderne
besøgte de danske kystområder“. Videre
fastslår Jørgen Skaarup i en fremlæggelse
af de dramatiske udgravningsresultater fra
tilflugtsborgen Guldborg på Langeland,
hvor der bl.a. blev udgravet skeletter efter
nedslagtede mennesker, at „Offerrituale
bekræfter sammen med fund af slaviske
pilespidser og skedebe-
slag, at angriberne
har været vendere...“ (Skaarup 2002, s. 88;
jf. Skaarup 1995) (jf. kat.nr. 277).

I 2004 anslog Anna-Elisabeth Jensen,
at mere end 100 stykker er registreret
(her tænkes antagelig især fra det sydlige
Sjælland samt Lolland-Falster?). Beslagene
omtales som slaviske knivskedebe-
slag, mest som en typebetegnelse og uden at
det fremgår, om forfatteren forestiller sig, at
der udelukkende er tale om importerede
genstande, eller om de også kan være frem-
stillet i Danmark (Jensen 2004).

Endelig citeres Andres Dobat, i en web-artikel på følgende måde (Beck 2016): „Andres Dobat nævner også fund af baltiske knivskedebeslag af bronze på Sjælland, som ikke er danefæ, men som dokumenterer, at der var slavisk og vendisk indvandring til Danmark i vikingetiden“, mens et enkelt beslag, der fremkom i de gamle udgravninger på Aggersborg, omtales som et „knivskedebeslag som forekommer i Danmark især i landets østlige dele og anses for at være vendisk import“ (Jensen et al. 2014, s. 407).

Samlet set er det således fremherskende blandt danske arkæologer, at beslagenes oprindelse henføres til det vendiske eller slaviske område syd for Østersøen, samt at de opfattes som resultat af kontakt af forskellig art, lige fra fredelig sameksistens til krigeriske overfald.

I det seneste tyske arbejde, behandler Krabath 529 fund fordelt på store dele af Europa (Krabath 2001, s. 591ff). Hovedparten af fundmængden ligger nær kysten, syd for Østersøen, men med betydelige fundantal i et markant større geografisk

område (fig. 3). I Krabaths fundliste optræder kun ganske få fund fra Skandinavien, ti fra Danmark og 14 fra Sverige og der er udelukkende tale om publicerede fund, for Danmarks vedkommende (hovedsageligt Andersen 1988). Krabath medtager både beslag af tyndt blik, og emner af tykkere gods, herunder støbte eksemplarer. Beslagene opdeles i 48 varianter, og der beskrives 13 forskellige dekorationselementer. Gennem en serie kort illustreres det tydeligt, at en række af varianterne og/eller dekorationselementerne har varierende geografisk udbredelse. Krabath konkluderer, at knivskedebeslagene generelt ikke kan tilknyttes etniske grupper, men at et udvalg af hans varianter (30-34 stk.) især tyder på en slavisk herkomst (Krabath 2001, s. 91).

Langt hovedparten af de fund, der præsenteres i denne omgang, er resultatet af to-tre årtiers metaldetektorafsøgninger i Danmark. Det må forventes, at fundgruppen er lige så almindelig i det syd- og sydøstlige Sverige, som f.eks. lokaliteterne Eketorp og Örja 1:9 i Skåne vidner om. På Eketorp kendes ikke mindre end 55 ombukkede knivskedebeslag

(Borg 1998, s. 120-123), mens der ved Örja er fundet 23 knivskedebeslag „av slaviskt ursprung“ (Bolander 2013, s. 43). De fremkom i forbindelse med en udgravning af en middelalderlig landsby, hvor der bl.a. blev gennemført en konsekvent og metodisk afsøgning med metaldetektor forud for og i forbindelse med muldafrømningen. Ligeledes er der på Uppåkra fundet seks knivskedebeslag, der her tolkes som værende af slavisk herkomst og viser pladsens tydelige kontakter til det slaviske område (Anglert & Huttu 1999, s. 289).

Knivskedebeslag

Knive, dolke og sværd anbringes som regel i en skede, når de ikke benyttes. Skeden er både en beskyttelse af æggen og bladets spids, så den ikke lider overlast, men samtidig beskyttes bæreren mod den skade, som æggen eller spidsen kunne forårsage.

Knivskeder af læder er som regel bukket om den ene lange kant, mens den modsatte side har været sammenholdt af nitter eller andre former for beslag. Til det formål blev der gennem ældre middelalder anvendt en række forskellige materialer, både knogle (fig. 4a), kobberlegeret blik og støbte beslag (fig. 4b). Hertil kommer nitter af enten kobberlegering eller jern. I dette arbejde er der kun medtaget ombukkede knivskedebeslag tildannet af tyndt blik, mens de øvrige typer af beslag og nitter, herunder også kræmmerhusformede dupsko af blik, ikke behandles.

På baggrund af især gravfund er det tydeligt, at de ombukkede knivskedebeslag ofte har været anbragt på læderskederne sammen med en række andre nitter og beslag (fig. 4c-e). Det må altså formodes, at de i en række tilfælde ikke udgør hele det beslaginventar der hører til knivskeden, for slet ikke at tale om fastgørelse til bæltremmen eller de beslag der hører til bæltet.

De ombukkede blikbeslag er anbragt på knivskeden på varierende måde. En række trekantede beslag, der stilistisk har udgangspunkt i dyrefigurer med bagudvendt hoved (Gabriel 1988, Abb. 26; Timpel 1988), er således placeret med den ombøjede kant på skrå i et indsnit i en ellers rektangulær skede og ledsages af rektangulære kantbeslag m.m. (fig. 4d). Her følger beslagets ombukkede kant knivens æg, og nitterne er placeret ved knivens ryg. På en række slaviske gravfund – og tilsvarende på Grødbygravpladsen på Bornholm – er den ombukkede del af beslaget placeret langs knivens ryg, og beslaget ledsages kun i nogle tilfælde af andre beslag på knivskeden (fig. 4c).

På en rekonstruktion er beslaget anbragt nederst som afslutning på en rektangulær skede, og dermed med den ombukkede kant vinkelret på knivæggen og -ryggen (fig. 4e). Det fremgår dog ikke af en ledsagende tekst, om rekonstruktionen baserer sig på et arkæologisk fund, der dokumenterer beslagets placering.

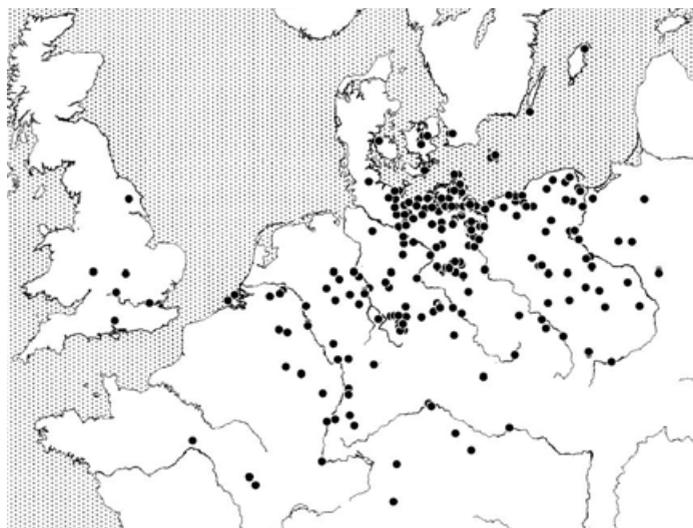
Materialeindsamling og repræsentativitet

I dette arbejde anvendes følgende definition på ombukkede knivskedebeslag af blik: Et mindre blikstykke af kobberlegering, der på den ene side, i nogle tilfælde begge sider, er dekoreret på forskellig vis, typisk små bukler. Blikstykket er herefter ombukket symmetrisk om én akse, således at metalstykket i tværsnit er U-formet. I langt de fleste tilfælde er buklerne udført fra den side, der efter bøjningen bliver til beslagets indersider og buklerne er dermed i positivt relief på beslagets yderside. Hovedparten af stykkerne er grundlæggende rektangulære og med bøjningen på den lange akse, som regel mellem 25-32 mm på den lange led og sjældent over ca. 20 mm på den korte

Fig. 3.

Fundsteder for knivskedebeslag i Nordeuropa. Efter Krabath 2001.

Find locations for scabbard chapes in Northern Europe.

4a.

4b.

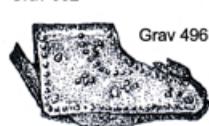
4c.

Grav 243

Grav 382

Grav 496

Grav 494

4e.

Fig. 4.

Knivskeder med beslag af forskelligt materiale. a) Knogle, b) Metal (støbt), c) Gravfund fra Grødby, d) Rekonstruktion af skeder fra det slaviske område, e) Rekonstruktion af knivskede med beslag vinkelret på knivspidsen. Efter: a) Klemensen 2000; b) Foto H.B. Christiansen; c) Wagnkilde 1999; d) Gabriel 1988; e) Jensen, A.-E. 2004.

Scabbard chapes of different materials a), bone b) Metal (cast), c) Grave finds from Grødby, d) Reconstructions of sheaths from the Slavic regions, e) reconstructions of knife-sheaths with mountings perpendicular to the blade-point.

4d.

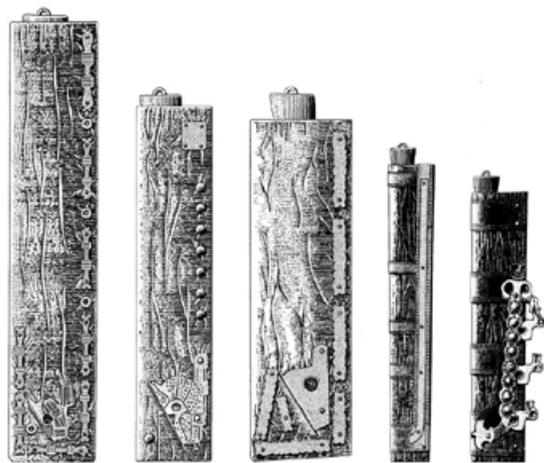
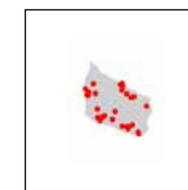

Fig. 5.

170 fundsteder med ombukkede knivskedebeleslag af blik. Hvert sognebeskrivelsesnummer, jf. kataloget, er afsat med ét punkt. I nogle tilfælde kan samme middelalderlige landsby optræde under flere sb-numre, afhængig af det lokale mu-seums registreringspraksis. Fund fra købstæder er samlet i ét punkt.

Find locations (170) with folded sheet metal scabbard chapes. Each parish description number cf. the catalogue is marked with one dot. Finds from towns are taken together under one dots.

led. I de to hjørner modsat ombøjningen, ses nittehuller, ofte med bevarede nitter, der har fastholdt blikket til skeden. Enkelte varianter har kun én nitte, mens andre kan have tre. Det kan variere efter form på blikstykket.

Med denne beskrivelse udelukkes støbte ombukkede beslag, blikstykker rullet i kræmmerhusform samt knivskedebeleslag i andre materialer end metal. Endelig udelukkes også énsidige beslag, dvs. beslag, der ikke er bøjet i U-form.

Det er endvidere væsentligt at bemærke, at en række af de øvrige følgefund, der må antages at høre sammen med de her fremlagte knivskedebeleslag, f.eks. diverse nitter og aflange kantbeslag m.m., ikke er medtaget

i denne bearbejdning. Det skyldes især, at de ikke er opført som knivskedebeleslag og dermed ikke fremtræder i de databaser, jeg hovedsagligt har anvendt. Tilsvarende må det også i nogen grad betvivles, at sådanne småbeslag i tilstrækkeligt omfang er blevet indsamlet af enten detektorførerne og/eller lokalmuseerne.

Der er i vid udstrækning kun anvendt materiale, som jeg har haft digital adgang til. Det gælder i særlig grad Nationalmuseets samling af overvejende danefæstykker, som er søgt frem af Nationalmuseets genstandsdatabase GenReg i april 2015. Lokalmuseernes genstande er overvejende hentet fra Museernes Samlinger i foråret 2015 (der er altså gennem årene erklæret ganske mange knivskedebeleslag for danefæ,

og det vil der antagelig fortsat blive, jf. modsatte påstand ovenfor). I begge tilfælde er der søgt på ledeordene vendisk og/eller knivskedebe­slag. Der er herefter, så vidt muligt, korre­leret mellem Nationalmuseets genstands­liste og lokalmuseernes indberetning til Museernes Samlinger. I det omfang jeg har været opmærksom på fund i litteraturen, der ikke er fremgået af ovennævnte databaser, er de naturligvis medtaget, men en mere konsekvent litteratursøgning er ikke foretaget. Et udvalg af museer er blevet kontak­tet, enten med generelle forespørgsler om relevant materiale, eller i tilfælde af en mere specifik afklaring af enkelte fundstykker, efterlysning af billeder, eller hvis jeg på anden måde har haft særlige spørgsmål.

Endelig – og ikke mindst – medførte efterlysningen af knivskedebe­slag blandt detektorførerne (Feveile 2015), at jeg har modtaget et markant og væsentligt bidrag direkte fra en lang række findere, typisk via opslag på facebook eller www.detectingpeople.dk. Disse fundstykker vil i varierende grad være på vej gennem den museale verden og dermed i nogen grad være registreret på lokalmuseerne og/eller på Nationalmuseet, uden at jeg har haft mulighed for at tilrette kataloget derefter. På grund af karakteren af de data, der har været tilgængelige, mangler der billeder af 90 knivskedebe­slag, mens de øvrige er af varierede kvalitet, og i en del tilfælde er der kun af­bildning af den ene side.

Materialeindsamlingen ophørte i oktober måned 2016.

Kataloget med 328 knivskedebe­slag bærer naturligvis præg af indsamlings be­grænsninger. Michael Andersen bemærkede allerede i 1988, at en nærmere gennemgang af museernes magasiner uden tvivl

ville frembringe nye stykker. Her nævnes også et beslag fra Næstved by, som jeg først har opdaget så sent, at det ikke er medtaget i kataloget (Andersen 1988, note 27). Alene søgningerne i GenReg og Museernes Samlinger har desuden det forbehold, at genstandene ikke alene skal være uploadede til databaserne, men også ledsaget af mindst ét af de to søgeord, som er anvendt. Knivskedebe­slag, der f.eks. er beskrevet som „beslag til kniv“ eller „kniv, beslag“, vil således ikke optræde i kataloget, med mindre der andre steder i friteksten f.eks. står „vendisk“. Som det fremgår af kataloget, er der billede af den ene eller begge sider af 238 beslag ud af i alt 328 beslag. De manglende af­bildninger bevirker naturligvis, at disse fund ikke kan inddeles i grundformerne, ligesom dekora­tionselementerne ikke kan beskrives. Som det fremgår af figur 7, drejer det sig især om sjællandske fund, der altså står lidt svagere i analysen. Hovedparten af de bornholmske fund, hvis grundform ikke kan bestemmes, skyldes i højere grad, at der ofte er tale om fragmenterede eksemplarer.

Det er min vurdering, at især udgravnings­fund vil mangle, herunder måske især fra sjællandske købstæder, der er bemærkel­sesværdigt „tavse“. Fra Østdanmark er det således kun Roskilde by, der optræder i kataloget – og det endda blot med de „gamle“ fund, der allerede var kendt i 1988, samt Næstved jf. ovenfor. Fra det øvrige land er især Odense godt repræsenteret, ligesom der er fund fra Viborg og Ribe. A.-E. Jensen (Jensen 2004) omtaler, at der skulle være mere end 30 fund fra Sydsjælland og mere end 20 fra Roskilde. Det har desværre ikke været muligt at få adgang til disse oplysninger, og hovedparten af de sydsjællandske og lolland-falsterske fund i kataloget stammer derfor fra metaldetektorfund indenfor de sidste par år.

Da fundmængden fra Nordøstfyn er overvældende, har jeg gjort mig anstrengelser for, at materialet fra Fyn med omliggende øer skulle være så komplet som muligt. Jeg har nydt godt af ihærdige anstrengelser fra både Odense Bys Museer samt fra Arkæologi Sydfyn, og så vidt, det kan vurderes, er materialet fra dette område så dækkende, som det har været muligt. Især springer de meget fåtallige fund fra hele den sydlige del dog noget i øjnene.

I forbindelse med metaldetektorfundene fra Nordøstfyn bemærkedes en række be­slag, der i materiale, teknik og dekoration havde store ligheder med de ombukkede be­slag. For det fynske område er de forsøgt indsamlet konsekvent, mens de i det øvrige land kun er medtaget, når de tilfældigt dukkede op ved de andre søgninger, eller jeg blev gjort opmærksom på deres tilstedeværelse. Herom senere.

På baggrund af de metaldetektorfund, der er indleveret til Østfyns Museer frem til november 2014, kan man danne sig et indtryk af, hvor almindeligt forekommende knivskedebe­slag er, ved at sammenligne hyppigheden med andre almindelige genstandstyper fra ældre middelalder. Konkret har jeg sammenstillet antallet af ombukkede knivskeder med antallet af Gudslam fibler (hermed menes små cirkulære, støbte fibler i gennembrudt arbejde med dyrefigur) og Urnes fibler (hermed menes fibler, der viser profilsete dyr uden indramning) (fig. 6). De tre typer fund optræder på i alt 36 journalnumre, med tilsammen 138 fund. Knivskederne udgør 27% af fundene, Gudslam fibler m.m. 34% og Urnes fibler m.m. 39% af fundene. Naturligvis optræder der journalnumre, hvor der kun er fundet én eller to af typerne. Det er dog væsentligt og kendetegnende, at i alle tilfælde, hvor der er fundet tre fund eller flere af enten

Gudslam- eller Urnesfibler m.m. findes der på samme journalnummer også mindst ét knivskedebe­slag. På lokaliteter med adskil­lige fund af disse fibeltyper, findes oftest også flere knivskedebe­slag. De enkelte journalnumre eller fundlokaliteter kan være afsøgt i ganske varierende omfang. Det er derfor min konklusion, at man med rette kan hævde, at hvis en lokalitet af blot et vist omfang fra ældre middelalder har givet fund af den ene eller to af de tre typer, bør den eller de to manglende også optræde på stedet. Det er blot et spørgsmål om, at der bliver afsøgt kvantitativt og kvalitativt nok! På baggrund af den fundhyppighed og geografiske fordeling, som det materiale, der indgår i denne undersøgelse, viser, er det min vurdering, at noget tilsvarende vil gøre sig gældende i hele Østdanmark, inkl. i det mindste de østlige dele af Fyn, mens knivskedebe­slag af vendisk type, trods deres tilstedeværelse i Vestdanmark, fortsat må betegnes som markant sjældnere i denne del af landet, set i forhold til Gudslam og Urnesfiblerne men altså ikke som en genstandstype, der generelt er fraværende i Vestdanmark. En væsentlig forudsætning for en korrekt vurdering af udbredelse og hyppighed er naturligvis, at knivskedebe­slagene identificeres og indbringes til museerne med samme hyppighed som fiblerne – og dét er jeg faktisk ikke helt sikker på har været tilfældet før efterlysningen af denne fundtype blandt metaldetektorførere i 2015.

Opdeling af materiale

Allerede ved en overfladisk sammenligning mellem Knorr's typeopdeling (Formen) (Knorr 1938) og det danske fundmateriale står det klart, at grundformer og dekora­tionselementer er væsentligt forskellige. Knorr's opdeling i formerne I-V kan derfor ikke anvendes på et dansk materiale. Kra­bath opdeler et langt større materiale, både

ØFM J.nr	Knivskede	Gudslam m.m.	Urnes m.m.
356	1	1	1
564	1	1	1
383	1	1	5
441	1	3	4
411	1		1
473	1		3
539	1		
544	1		
425	2	2	2
419	2	2	3
572	2	3	2
427	3	1	
448	3	1	
522	3	2	3
142	3	5	3
637	3	5	4
620	8	8	7
578		1	2
385		1	1
537		1	
573		1	
461		1	
600		1	
681		1	
574		1	
462		2	1
404		2	
442			1
413			1
565			1
424			1
577			1
328			1
353			1
407			2
569			2
Total	37	47	54
Antal fund	27%	34%	39%
Antal j.nr.	17	23	25
%	47%	64%	69%

Fig. 6.

Nordøstfynske lokaliteter med knivskedebeslag, Gudslam- eller Urnesfibler. På 47% af de journalnumre hvor mindst én af de tre typer findes, er der fundet knivskedebeslag.

Localities from northeast Funen with scabbard chapes, Agnus Dei or Urnes style fibula. 47% of the journal numbers, where at least one of these types was present also contained finds of knife-sheath mountings.

mængdemæssigt og geografisk i 50 forskellige varianter, på baggrund af beslagets form (Krabath 2001). En række af varianterne er dog så tætte på hinanden, at det i nogle tilfælde vil være svært at afgøre, hvilken af Krabaths varianter, et fund skal henføres til. I det følgende tages der udgangspunkt i en opdeling af materialet i grundformer og dekorationselementer på baggrund af de danske fund (fig. 7). I modsætning til bl.a. Knorr og Krabath er beslagene altid orienteret, så den ombukkede kant vender nedad, dvs. uden hensyn til, hvordan beslaget oprindeligt har været anbragt på knivskeden. Den modstående kant kaldes for den frie kant, mens de to sidste, som regel kortere sider, kaldes for sidekanterne.

Udgangspunktet for de små beslag er et stykke blik af kobberlegering. Der er ikke målt tykkelse på godset, men det overstiger vel næppe 0,3-0,4 mm. Der er heller ikke foretaget metalanalyser, så om der har været tale om rødlige bronzer eller gullige messingbeslag – eller om der evt. er variationer geografisk, typemæssigt eller kronologisk er ikke undersøgt. I en række af beslagene er der bevaret læderrester. Det er dermed muligt at bidrage til en kronologisk diskussion gennem C14-date-

ringer af læderet. Det arbejde udestår. En nærmere analyse af fundforholdene ligger også udenfor dette arbejde – men beslagene kendes både fra gravfund (kun Bornholm), udgravningsfund fra landsbyer og byernes kulturlag, samt ikke mindst som detektorfund, hvis nærmere sammenhænge ikke uden videre kan bestemmes. Der er altså nok at fortsætte med.

Grundform A – asymmetriske

Et beslag, der kun er symmetrisk omkring den ombukkede kant. De er ens på begge sider, men der består, i modsætning til de følgende grundformer, ikke en lodret akse, hvorom de også er symmetriske. Grundform A2 kan variere ret betragteligt i størrelsen eller længden af den frie flig. Grundform A2 svarer til Knorrs Form III, mens A3 svarer til Form V. Krabath anvender en markant mere detaljeret opdeling af denne gruppe, og grundform A kan således sidestilles med en større del af hans 48 formvarianter.

Grundform B – lige fri kant

Et rektangulært beslag med en lige fri kant, parallel med den ombukkede kant. B1 er uden gennembrydning, mens B2 og B3 har henholdsvis to eller tre større cirkulære huller. For B2's vedkommende findes en del stykker, hvor hullerne enten kun er markeret ved en tynd fure, eller hullet ikke er helt udstanset. I sjældne tilfælde er B1 kortere end høj og da kun samlet med én nitte ved den frie kant, i modsætning til de øvrige bredere B1'ere. Kun den smalle variant af B1 genfindes i Knorrs opdeling ved Form I og Krabath Variante 26-27.

Grundform C – tildannet fri kant

Adskiller sig fra B ved, at den frie kant ikke er lige afskåret, men tildannet på forskellig vis, således at der i hjørnerne opstår to små „tårne“, hvor nitterne er placeret. Den midterste, udstansede del kan være lige (C1),

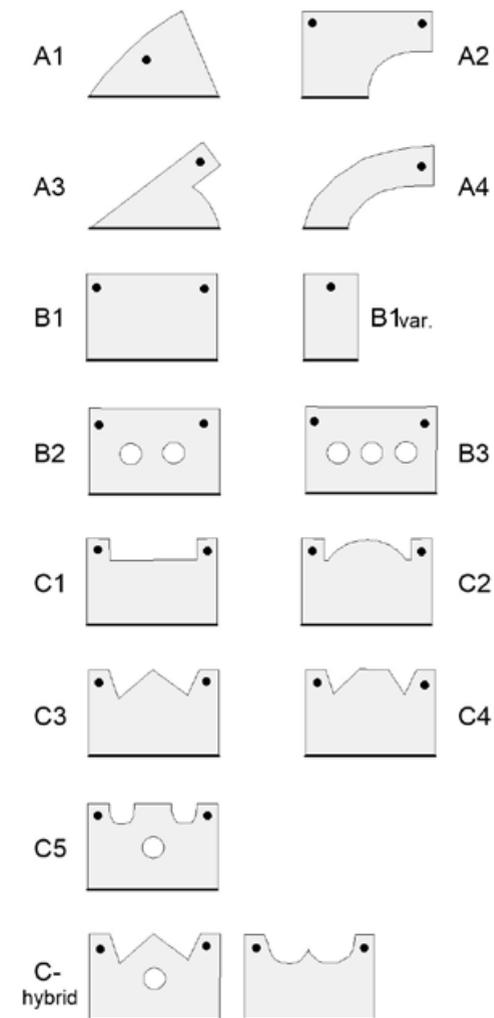

Fig. 7.

Grundformerne A, B og C samt deres underformer. Alle formerne er placeret med den ombukkede kant nederst.

The utilized basic forms A, B and C as well as their sub-forms. All the forms are placed with the folded rim at the bottom.

buet (C2) eller tagrygformet med spids ryg (C3) eller flad ryg (C4). Endelig er C5 kendetegnet ved en cirkulær gennembrydning, samt to U-formede udstansninger i den frie kant. Grundform C1 svarer til Knorr's Form IV og Krabath Variante 2, mens de øvrige ikke genfindes i Knorr's former. Grundform C2 svarer til Krabath Variante 4 og C3 til variante 3. En del af C2-C4 beslagene er tildannet ret lemfældigt, så det kan diskuteres, om der reelt er tale om bevidste forskelligheder, eller om de mindre forskelle i „tagryggen“ blot skyldes en hastig tilfæddelse, når blikket klippes i form. F.eks. er Kat.nr. 319 fra Ribe, i grundformen en C4, dvs. med flad top, mens dekorationen i form af en konturlinje (element g) danner et buet forløb, der burde modsvare grundform C2.

a		Vandret række af bukler
b		Bukkel-kors
c		Aflange, lodrette bukler
d		Figurative
e		Storbukler (i række m.m.)
f		Gruber ("negative" bukler)
g		Konturlinjer
h		Tremolerstik
i	"øvrige"	Bl.a. udfyldning af fladen
j		Ring
k		Tovsnoing

Endelig findes der, som en del af grundform C, en hybrid form (Kat. 240), hvor en grundform C3, har fået tilføjet en cirkulær gennembrydning, mens den modstående side har udstanset et sammenhængende dobbelt-U. Stykket er den eneste, hvor de to fløje med sikkerhed er af forskellig form, idet det naturligvis ikke har kunnet afgøres på de fragmenterede beslag, eller i tilfælde hvor der kun findes billede af den ene side.

Dekorationselementer

De enkelte beslag er stort set alle dekoreret på forskellig vis. Der er grundlæggende tale om en ciselering, hvor blikstykket, inden det ombukkes i U-form, bearbejdes med fine punsler, så der dannes små bukler. Som regel er alt arbejdet udført fra én side, der betyder at buklerne vender udad, når emnet er bøjet i U-form, men tilfælde, hvor der er punslet på begge sider af blikket, ses også. Her bliver resultatet, at der på det færdige beslags yderside ses både bukler og gruber, „positivt“ og „negativt“. Gruber, eller „negative“ bukler optræder aldrig alene. De enkelte bukler på et beslag er som regel af samme størrelse, men i nogle tilfælde kombineres bukler af forskellig størrelse på samme stykke. En særlig dekorationsform er aflange bukler, ligesom de i få tilfælde ligger skråt samt tæt og dermed minder om tovsnoing.

Et særligt dekorationselement er gravering, der kun med sikkerhed er observeret i form af såkaldte tremulerstik, dvs. spinkle zig-

Fig. 8.

Dekorationselementerne a-k

Decoration elements a-k

zag-linjer. Her kan dårlig bevaring, uskarpe eller for mørke billeder dog medføre, at finere detaljer ikke er blevet registreret korrekt. Bemærk f.eks. Kat.nr. 52, hvor kun den ene fløj er bevaret. Her er ydersiden ganske korroderet og udetaljeret, mens indersiden står helt skarpt med „negative“ dekorationselementer.

Et særkende ved beslagene er, at de langt overvejende er ens på begge ombøjningens fløje. Kun et mindre antal af C2-beslagene har forskellig ornamentik på hver fløj. Tilsvarende findes der kun ganske få beslag som med sikkerhed er uden dekorationselementer. Det drejer sig om Kat.nr. 235, samt en særlig lille gruppe C3-beslag (Ulstrup-typen, jf. nedenfor).

De anvendte dekorationselementer (fig. 8) er kun retningsgivende, og der kan føjes ekstra til, ligesom det er en smagssag, hvornår man vælger at kalde en række af bukler for element a eller g. Det er heller ikke éntydigt hvordan der skelnes mellem „figurativ“ – element d og „udfyldning af flade“ – element i. Som overordnet arbejdsredskab har dekorationselementerne dog haft stor værdi og har vist sig velegnet til at opdele et ellers ganske heterogent materiale.

Analyse

De 328 fund fordeler sig meget ujævnt. Der er mange fund i hele Østdanmark, herunder den nordøstlige del af Fyn. I flere områder, f.eks. Bornholm, egnen omkring Roskilde, det vestlige Lolland og på Nordøstfyn, ses især mange lokaliteter med ganske få fund pr. lokalitet, mens der andre steder, f.eks. i Nordvestsjælland kun er registreret ganske få lokaliteter, der til gengæld tæller mange fund pr. lokalitet. Baseret på erfaringerne fra Nordøstfyn, må det forventes, at der i hele Østdanmark i fremtiden vil indkomme fund fra adskillige fundsteder pr. sogn.

Tilsvarende må der forventes et større antal i købstædernes rige kulturlag.

Ganske overraskende – i forhold til den gængse opfattelse af beslagene som vendisk import – er det relativt store antal fund i Nordjylland omkring Limfjorden. To nærliggende lokaliteter giver tilsammen ca. halvdelen af fundene, mens de øvrige fund fordeler sig på ni lokaliteter, hvilket tyder på, at der også i fremtiden vil komme en hel del flere lokaliteter og fund til. I den øvrige del af Jylland er beslagene generelt meget fåtallige. Bemærkelsesværdigt er det, at der alligevel er flere af de landlige lokaliteter, der kan fremvise to fund. Det er min fornemmelse, at der ikke nødvendigvis er tale om sjældne fund på særlige pladser, men at det nok nærmere skal forklares ved, at fundene er registreret på grund af opmærksomme museer og detektorførere. Det vil ikke overraske, hvis der fremover vil optræde markant flere fundsteder også i Jylland, selv om antallet af lokaliteter og fund pr. lokalitet næppe vil nå østdanske højder. Her kunne en kartering og vurdering af andre typer af skedebeslag være interessant – måske vil der vise sig at være tale om en generel forskel i måden at tildanne en knivskede.

De tre grundformer fordeler sig ikke ensartet ud over landet. Grundform A, med blot 26 fund er den mindst almindelige. Ud af de typebestemte 228 fund udgør den således 11,4%, mens typen isoleret set på Lolland-Falster udgør 30% af de typebestemte og på Bornholm 24% af de typebestemte. Også i Roskilde + nære omegn er typen mere hyppig end gennemsnittet. Grundform B tæller 84 fundstykker, svarende til 36,8 % af de typebestemte fund. Her springer Fyn med øer i øjnene, hvor der er 46 fund af type B ud af 78 typebestemte stykker, svarende til 59%. Grundform C er den hyppigste

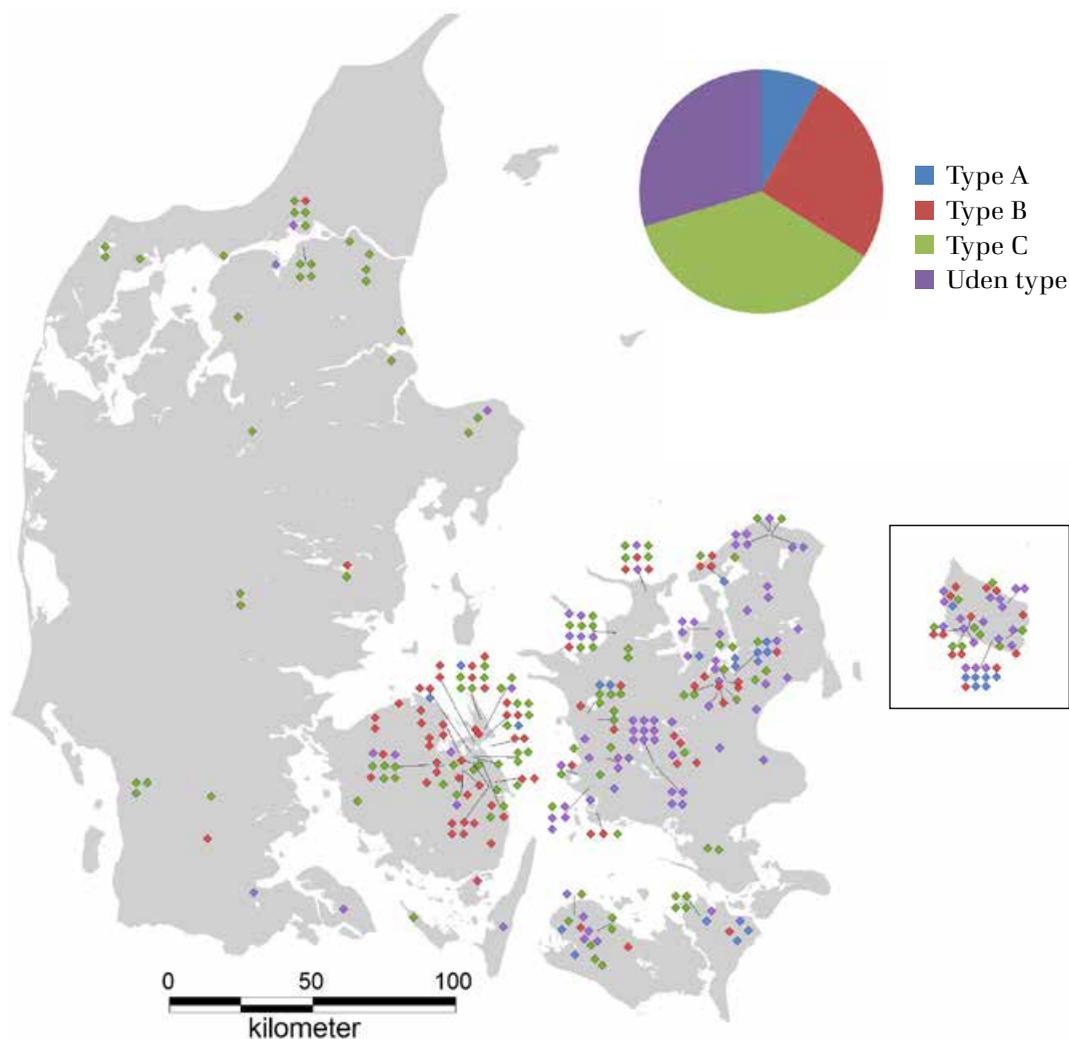

Fig. 9.

Fordelingen af grundform A-C, samt beslag uden kendt grundform (fragment eller manglende billede). Hver gruppering hører til ét fundsted, jf. fig. 5. Dermed svarer antallet af prikker til antal beslag på den enkelte plads.

The distribution of the basic forms A-C, as well as chapes with non-applied basic form (fragment or lack of photo). Each grouping belongs to a find location, cf. fig. 5. The number of dots therefore corresponds with the number of chapes recovered from the particular location.

grundform med 118 fund svarende til 51,8 % af de typebestemte fund. Grundformen er til stede i alle regioner, men er altdominerende i Jylland, idet 28 fund ud af 31 typebestemte er af grundform C, svarende til ikke mindre end 90% af fundene.

Sammenligner man de danske former med Knorr (Formen I-V) og Krabath (Variante 1-50) er det tydeligt, at især den i Danmark relativt usædvanlige, asymmetriske grundform A, følger den samme tendens som ses ved både Knorr, men især Krabath. Den mest almindelige, A2, er også den mest

Grundform	Antal DK	Knorr Elben-Oder	Knorr 1938 Formen	Krabath Europa	Krabath 2001 Variante
A1	2			10	34
A2	18	15	III	57	31
A3	5	2	V	37	9-11
A4	1			4	33
B1	26	3	I og II	65	26-27
B2	46				
B3	11				
C1	58	7	IV	33	2
C2 - C4	56			15	3-4
C2	28			7	4
C3	19			8	3
C4	9				
C5	2				
I alt	281	27			

Fig. 10.

Sammenligning mellem danske grundformer, Knorrs „Formen” og Krabaths „Variante”. Nogle grundformer findes kun i Danmark, mens andre findes spredt over et langt større geografisk område.

A comparison of the Danish basic forms, Knorrs “formen” and Krabaths “variante”. Some basic forms are only known from Denmark, whilst others are found in locations over a much larger geographical area.

hyppige hos Krabath, efterfulgt af A3, A1 og A4. Grundform B med den lige frie kant, findes kun som B1 ved Knorr og Krabath. Her skal det dog erindres, at Krabath betragter hullerne som et dekorationselement, og ikke en del af selve grundformen som i den her fremlagte opdeling af materialet. Krabath beskriver ikke dekorationselementerne nærmere for de enkelte Variante og en vurdering om sammenfald eller forskelle indenfor B-gruppen er dermed ikke mulig. Endelig er der grundform C, hvor C1 er hyppigst i Danmark med 58 stykker, den er enerådende hos Knorr og også den klart hyppigste variant hos Krabath, der i øvrigt også har relativt få fund af C2 og C3, svarende til forholdene for de danske fund.

Samlet set kan man altså konkludere at nogle varianter optræder på begge sider af Østersøen (A1-A4, B1 og C1-C3) og på en overbevisende måde således, at de hyppigste grundformer er de samme, uanset om der er tale om det begrænsede område mellem Elben og Oder, Danmark eller hele

Nordeuropa. Samtidig er det også klart, at der i Danmark er en række grundformer (B2, B3, C4, C5) der tilsyneladende ikke findes i nævneværdigt omfang syd for Østersøen.

Blikstykkets grundform kan ikke stå alene, idet knivskedebeslagene, på nær enkelte eksempler, alle er dekoreret på den ene eller anden måde. Samtidig er der også tidligere beskrevet, at nogle af grundformerne måske er lidt tilfældige og i nogle tilfælde blot skyldes en lidt skodeløs tilklipning af blikkets kanter (C2-C4). Det samme fornemmer man ved B2, hvor der er flere eksempler på at de to, ellers meget markante, runde gennembrydninger, blot er markeret men ikke ført fuldt igennem på enten den ene eller begge fløje. Dekorationen af blikket er på en lang række stykker så ensartet, at man kan tale om egentlige typer. Selv om de forskellige dekorationselementer kombineres på talrige måder, tegner der sig således nogle distinkte typer, der enten er direkte tilknyttet en enkelt grundform, eller kan

optræde med flere grundformer. Ud over de helt oplagte typer, findes en række fund, hvis samlede udtryk antagelig også bundes i egentlige typer. I det følgende gennemgås de udskilte typer, og det vil ikke overraske, hvis der med flere fund kan optræde nye typer, eller at der blandt især det sjællandske materiale, hvor særligt mange af katalogets fund er uden billede, ligeledes kan optræde typer der ikke fremstår klart på nuværende tidspunkt.

Madegårdstypen (fig. 11)

En af de mest signifikante typer er et beslag der består af grundform B2, kombineret med dekorationselement a. Typen er ganske uniform, med én række bukler placeret langs den frie kant og to tætte, parallelle rækker under de to cirkulære huller. Typen kendes i 42 eksemplarer, hvoraf alle på nær ni fund er fra Nord- og Østfyn samt Odense Købstad. Typen kendes ikke syd for Østersøen og opfattes som en fynsk fremstillet type.

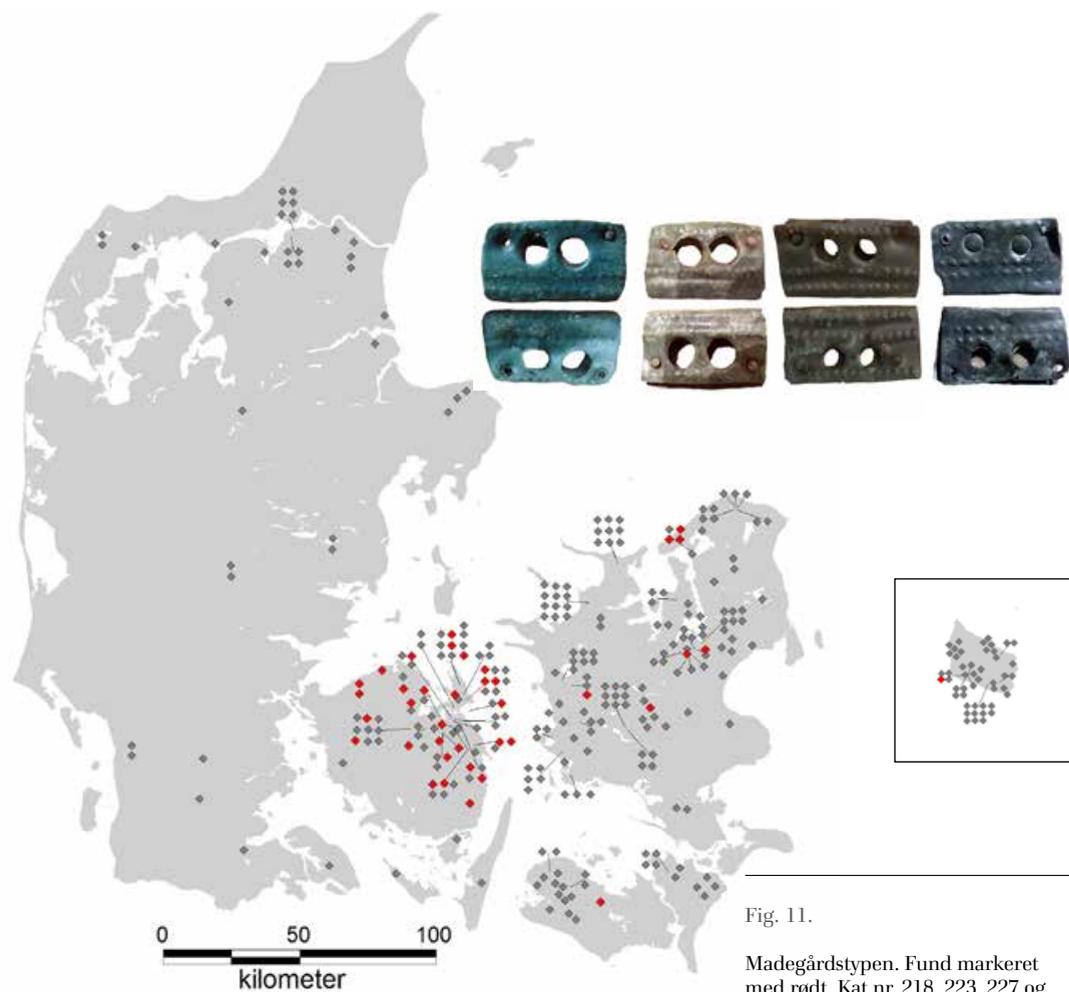

Fig. 11.

Madegårdstypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 218, 223, 227 og 250, uden mål.

The Madegård type. Finds marked with red dots. Kat. No. 218, 223, 227, 250. Not to scale.

Tystrupgårdstypen (fig. 12)

Typen findes i ti sikre eksemplarer. Der er tale om en grundform B3, dvs. med tre cirkulære huller. I lighed med Madegårdstypen, består decorationen udelukkende af element a, der er placeret på samme måde, dvs. med en række bukler mellem hullerne og den frie kant, samt to eller tre parallelle rækker mellem hullerne og ombøjningen. Selvom typen minder meget om Madegårdstypen, er der blot et enkelt fund fra Fyn,

mens hovedparten findes spredt på Sjælland. Typen findes ikke syd for Østersøen og opfattes som en dansk type, muligvis fra Sjælland.

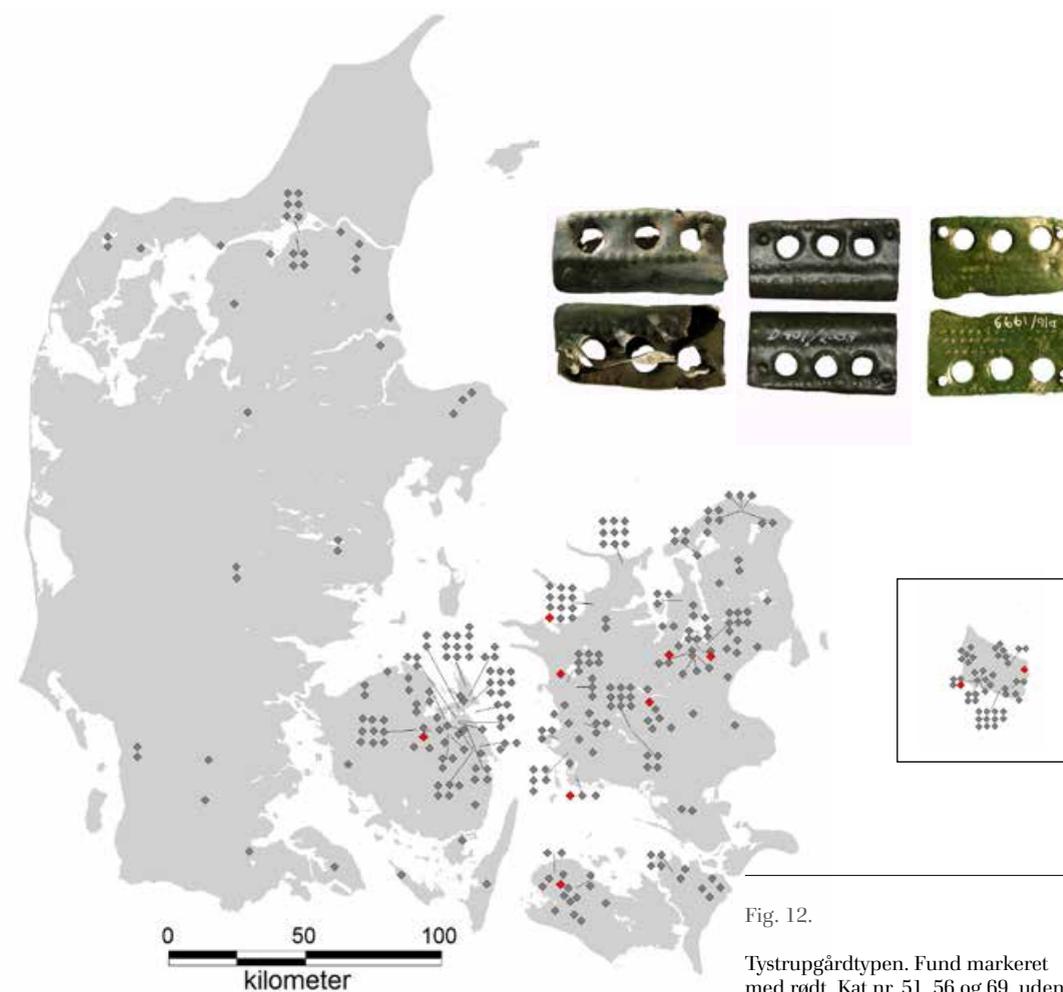

Fig. 12.

Tystrupgårdstypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 51, 56 og 69, uden mål.

The Tystrupgård type. Finds marked with red dots. Kat. No. 51, 56, 69. Not to scale.

Søborgtypen (fig. 13)

Typen findes i kun to eksemplarer på Sjælland. Grundformen er C4 og dekorationselementet er a. I lighed med Tystrupgårdtypen, består den af tre tætte, parallelle rækker af bukler midt på beslaget. På baggrund af den sparsomme forekomst og dekorative lighed med Tystrupgårdtypen, opfattes typen som fremstillet på Sjælland.

Fig. 13.

Søborgtypen. Kat.nr. 2 og 57, uden mål.

The Søborg type. Kat. No. 2, 57. Not to scale.

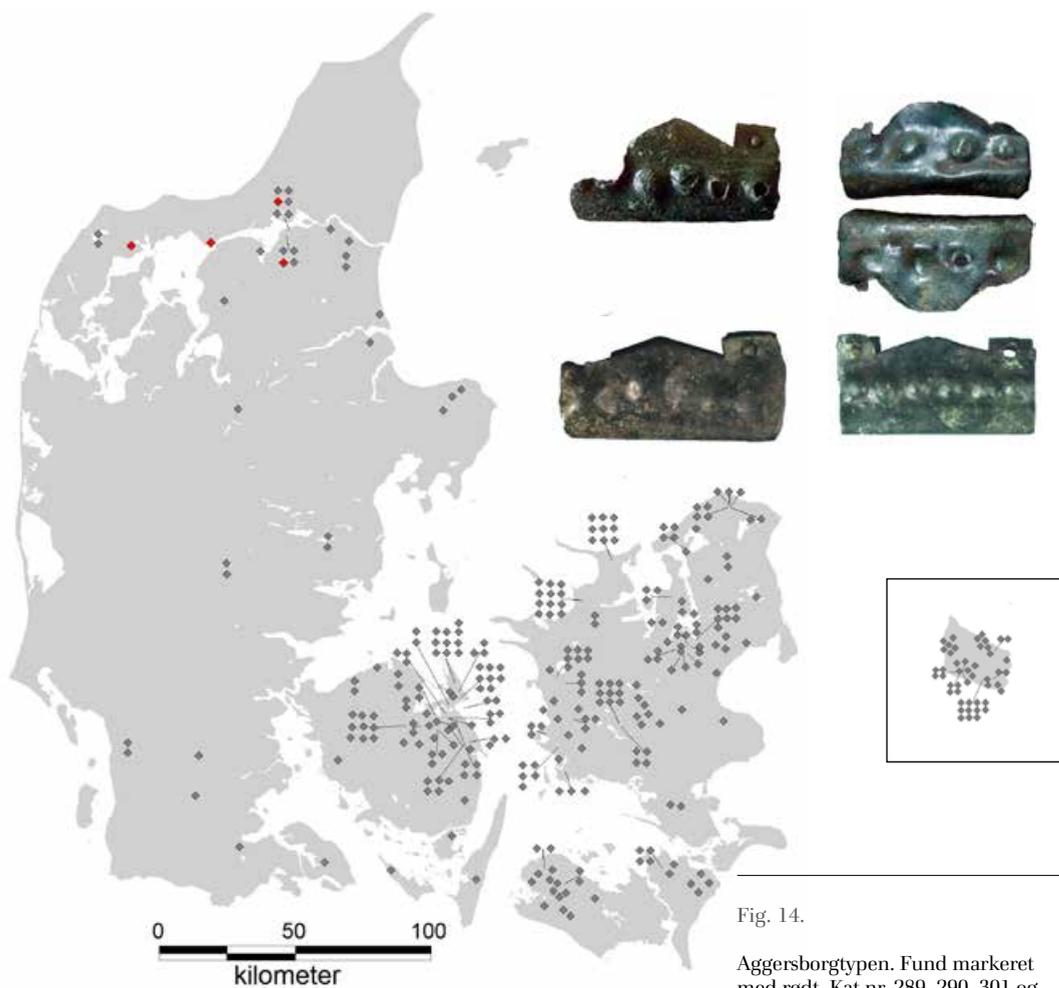

Fig. 14.

Aggersborgtypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 289, 290, 301 og 304, uden mål.

The Aggersborg type. Find marked with red dots. Kat. No. 289, 290, 301, 304. Not to scale.

Aggersborgtypen (fig. 14)

Typen findes i blot fire eksemplarer, der alle er beliggende tæt omkring Limfjorden. Grundformen er en C3 eller C4, der er simpelt dekoreret med én række store bukler, 4-6 stykker midt på beslaget. Dekorations-elementet er usædvanligt og ses ikke som enkeltstående element på andre fund. På den baggrund opfattes Aggersborgtypen som en nordjysk fremstillet type.

Mellemholmtypen (fig. 15)

Typen findes i otte eksemplarer, en på Fyn, mens de øvrige koncentrerer sig i Himmerland. Grundformen er overvejende C2, men en enkelt C3 og C4 forekommer også. Typen kan være dekoreret med flere forskellige dekorationselementer, men kendetegnende er to rækker af meget små og tætstillede bukklerækker, der indrammer et langt, smalt felt på den nedre del af beslaget.

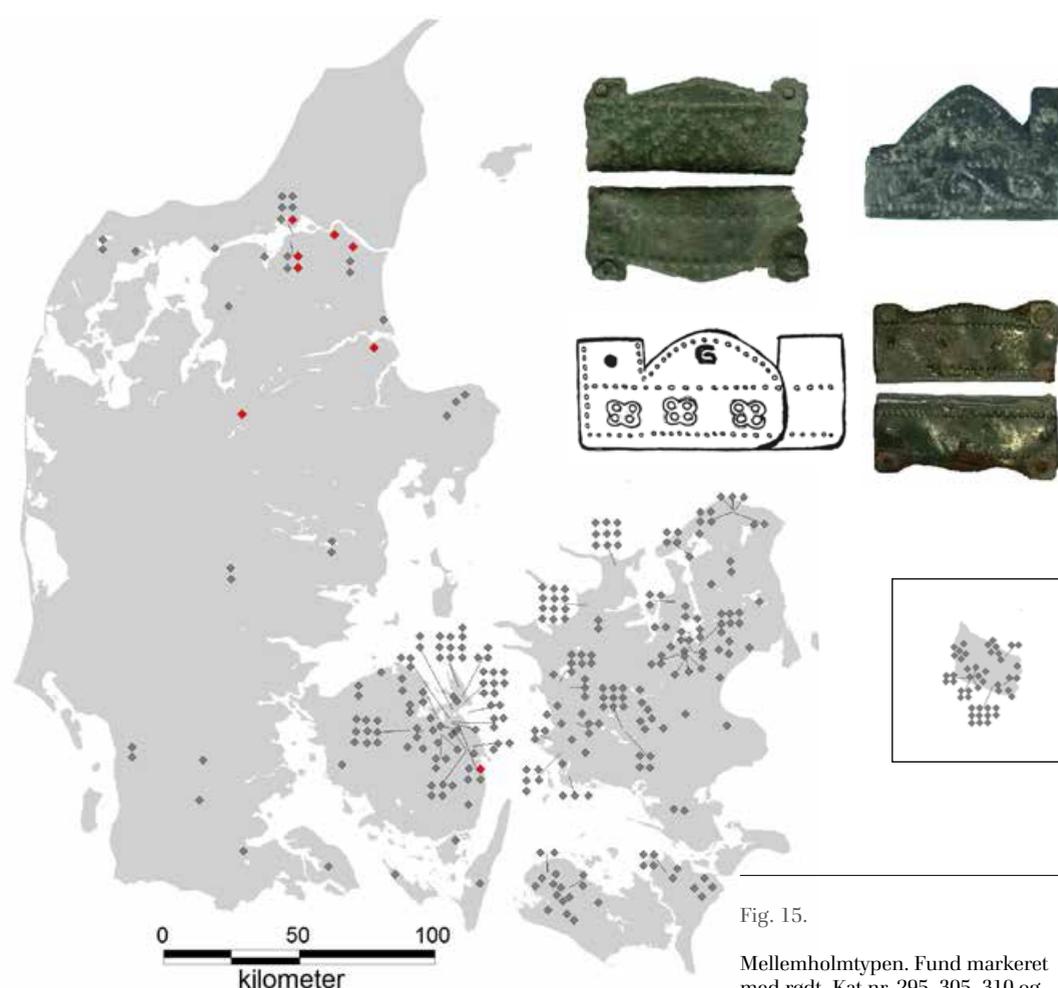

Fig. 15.

Mellemholmtypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 295, 305, 310 og 314, uden mål.

The Mellemholm type. Finds marked with red dots. Kat. no. 295, 305, 310, 314. Not to scale.

Dette felt kan være udsmykket forskelligt, enten figurativt, eller med få bukler med lang afstand. Det kan evt. overvejes, om der i fremtiden med øgede antal fund, vil være grundlag for at opdele typen i en med figurativ dekoration (dekorationselement d) og en med spredte punkter og evt. kors. Typen formodes at være fremstillet i Nordjylland.

Ulstruptypen (fig. 16)

Typen består af blot tre fund, i grundform C3. De er alle ret primitive i tilklipningen og er uden nogen synlig dekoration. De tre fund er fra Nordvestsjælland, der på den baggrund kan tænkes at være fremstillingsområdet.

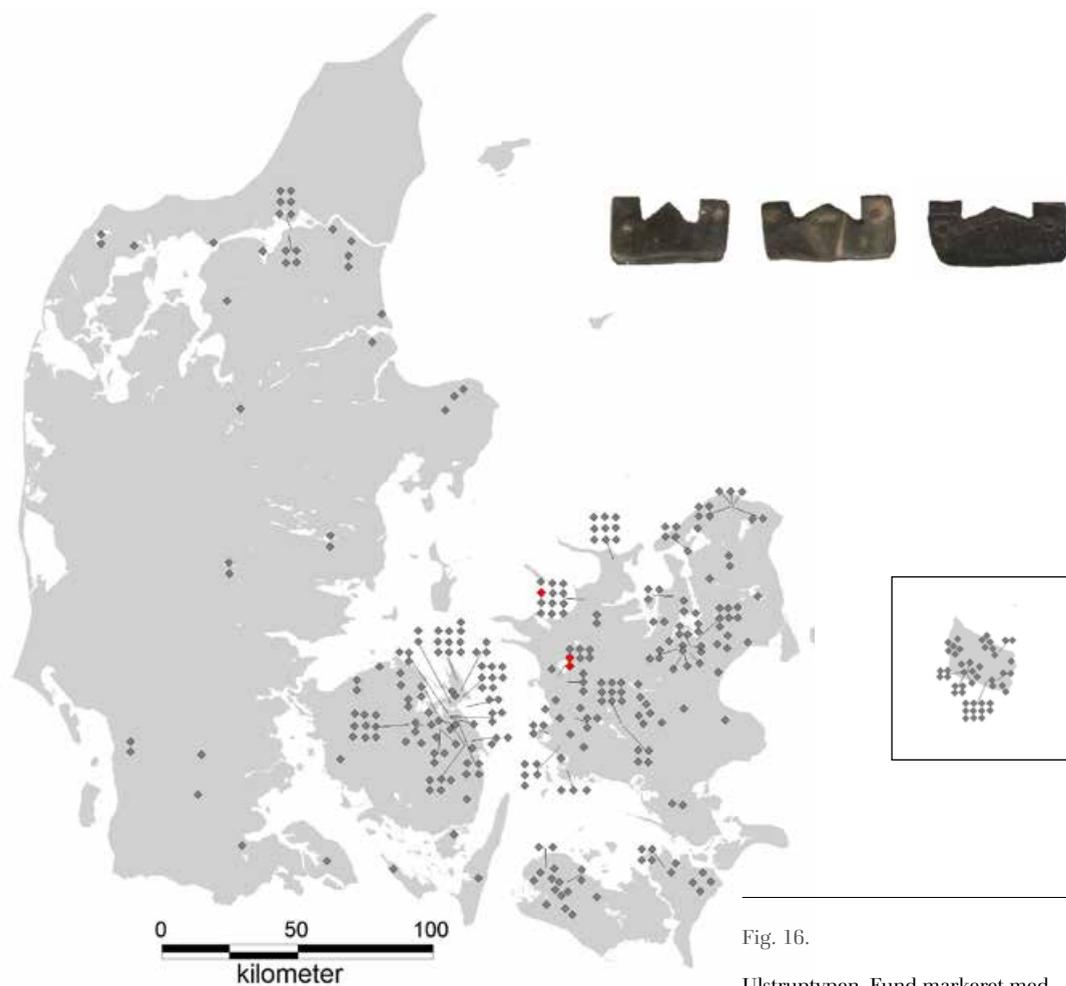

Fig. 16.

Ulstruptypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 61, 63 og 75, uden mål.

The Ulstrup type. Finds marked with red dots. Kat. No. 61, 63, 75. Not to scale.

Kraghavetypen (fig. 17)

Består af to beslag, der til gengæld har så store ligheder, at de antagelig er fra samme værksted. De er de eneste to beslag af grundform C5 og er begge dekoreret med dekorationselement b i tre parallelle rækker. En tilsvarende dekoration ses på Katalog 23, i grundform C1. Det er et åbent spørgsmål,

om også det sidste stykke hører til gruppen. Grundformen er ikke registreret syd for Østersøen og på baggrund af de få fund, kan de tænkes at være Sjællandske.

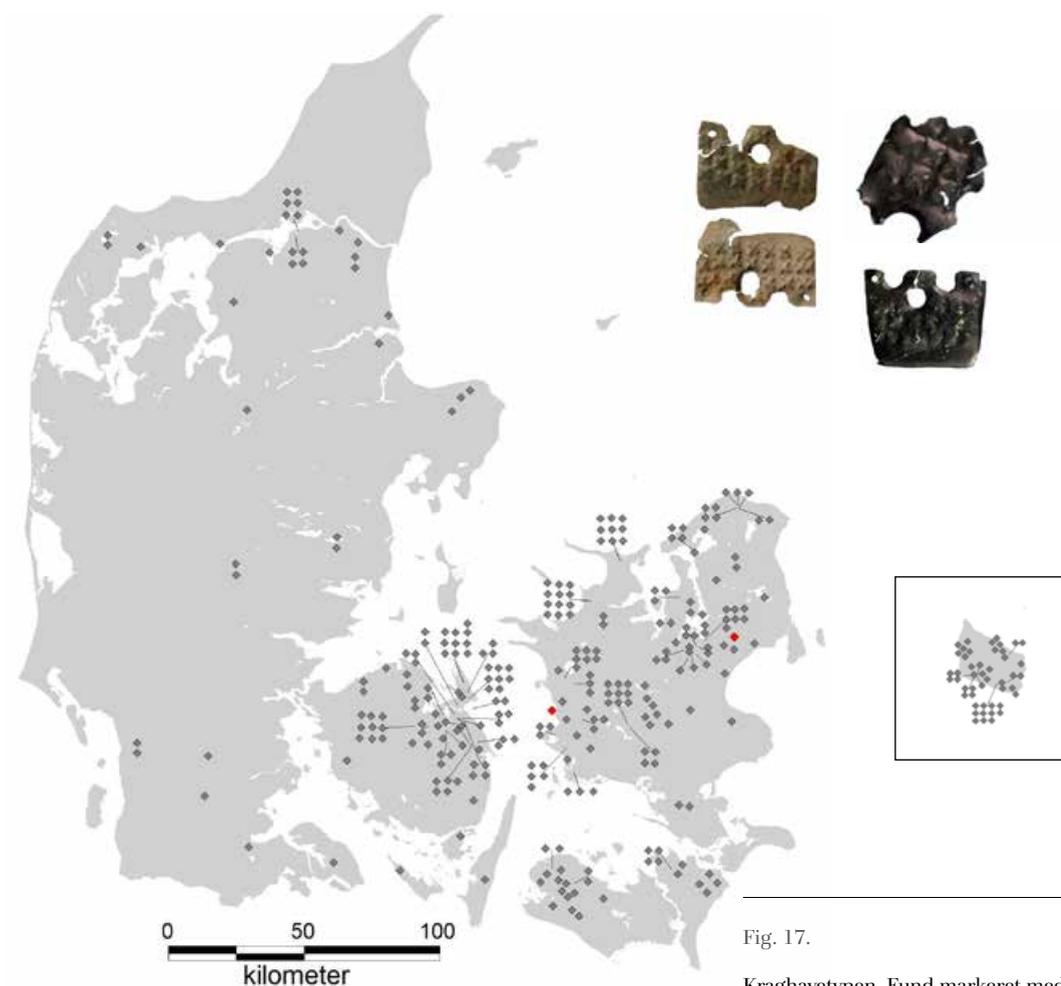

Fig. 17.

Kraghavetypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 26 og 111, uden mål.

The Kraghave type. Finds marked with red dots. Kat. no. 26, 111. Not to scale.

Over Kærbytypen (fig. 18)

Består af to fund fra Nordøstfyn, begge formodentlig i grundform B2 og de eneste fund med dekorationselement k: bukler i form af tovsnoning. Placeringen af decorationen er overvejende ens på de to stykker, selv om det ene, noget usædvanligt, har forskellig dekoration på de to fløje. Det foreslås, at typen eventuelt er fynsk.

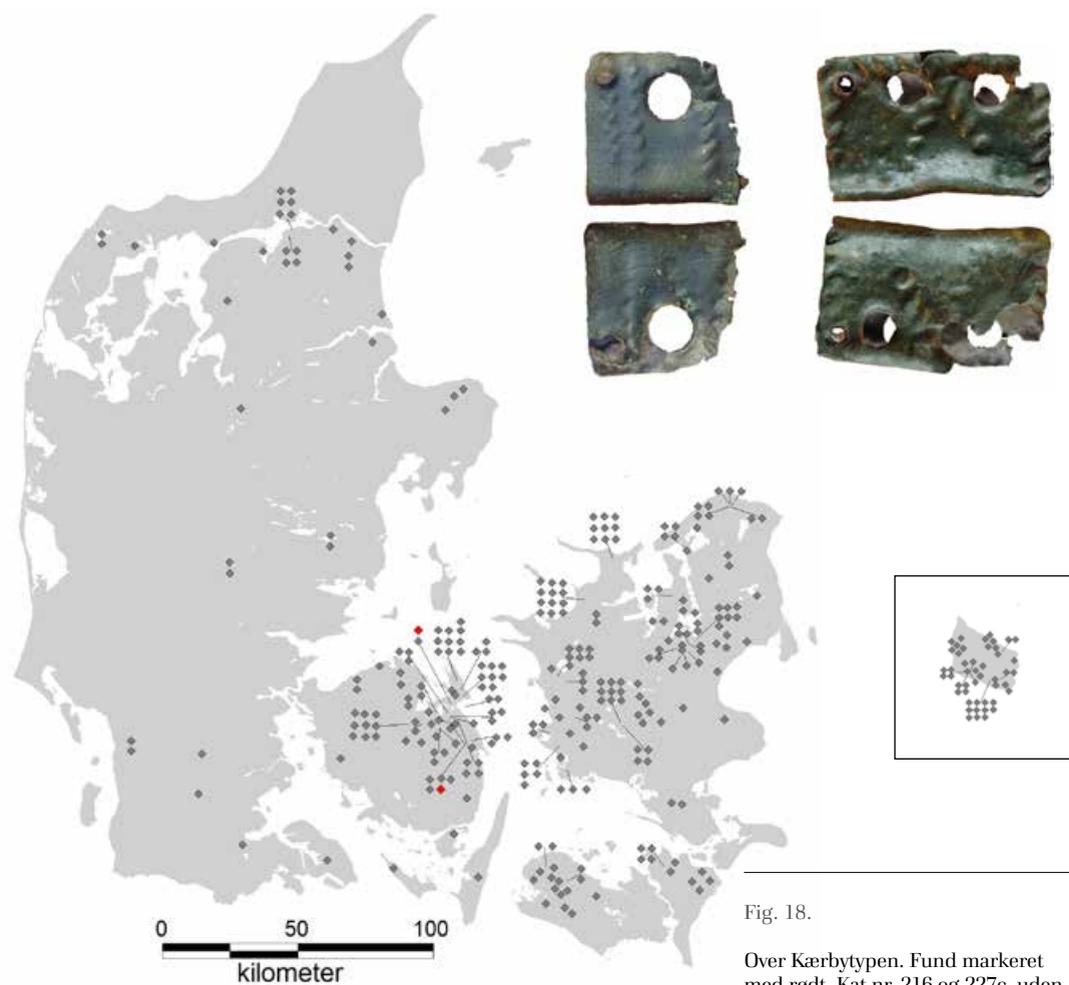

Fig. 18.

Over Kærbytypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 216 og 227c, uden mål.

The Over Kærby type. Finds marked with red dots. Kat. No. 216, 227c. Not to scale.

Måletypen (fig. 19)

Består af 12 fund uden nogen geografisk tyngde. Der er tale om grundform C1 med to-tre rækker, parallelle bukler eller gruber (negative bukler). Fremstillingssted, eller -steder kan ikke med rimelighed angives. Der er dog ikke noget, der taler imod en fremstilling indenfor det danske område.

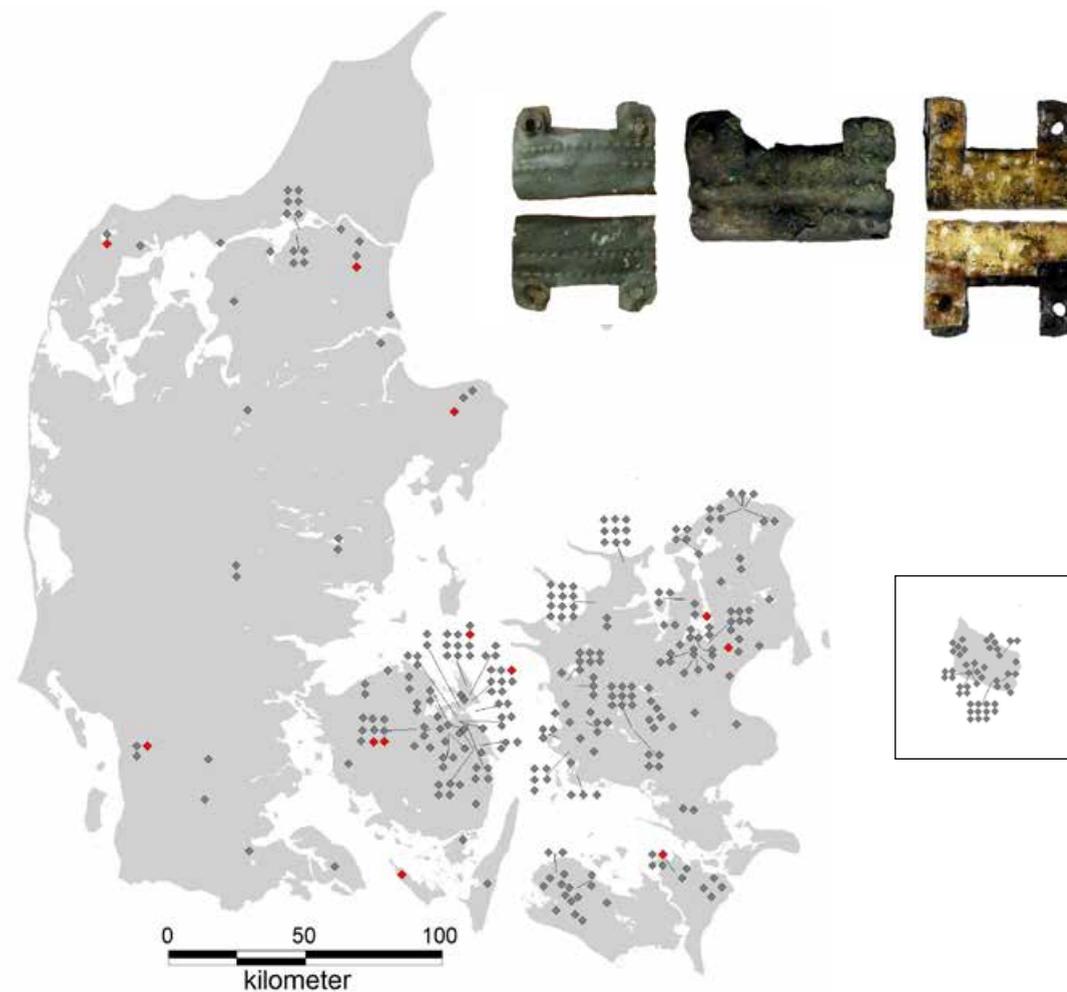

Fig. 19.

Måletypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 248, 294 og 321, uden mål. Sidstnævnte er fundet i lag dendrokronologisk dateret til „efter 1144” og ikke senere end 1179/80 (Madsen, P.K. 1999, 51ff).

The Måle type. Finds marked with red dots. Kat. no. 248, 294, 321. Not to scale. Kat. no. 321 are dendrocronologically dated to „after 1144” and „not later than 1179/80”.

Toftegårdtypen (fig. 20)

Består af otte fund i grundform C1, dekoreret med to parallelle, adskilte rækker af bukler, hvorimellem ses spredte bukler, der i to tilfælde består af gruber („negative“ bukler). Grundformen kendes syd for Østersøen, men angiveligt ikke med denne kombination af dekorationselementer, hvorfor den foreslås at være fremstillet i Danmark, enten Fyn eller Sjælland.

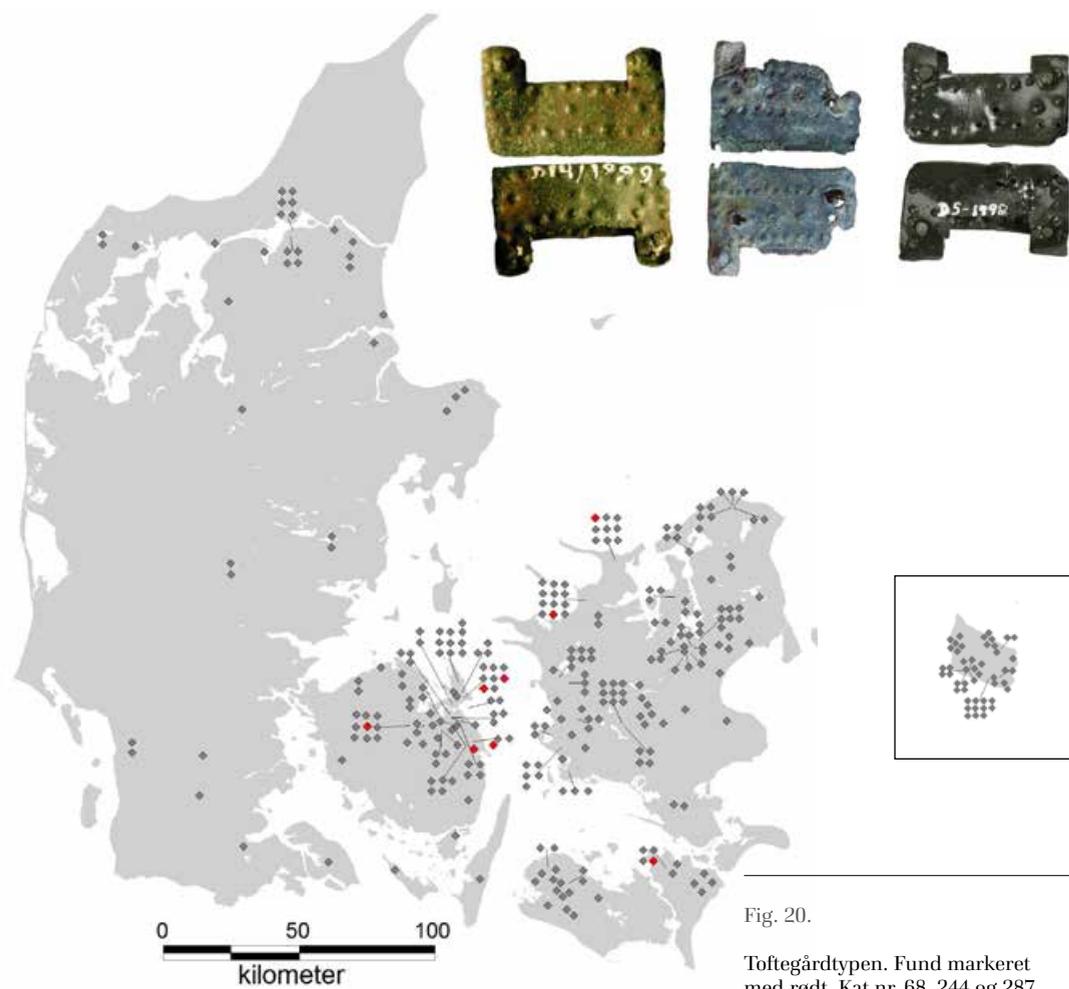

Fig. 20.

Toftegårdtypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 68, 244 og 287, uden mål.

The Toftegård type. Finds marked with red dots. Kat. no. 68, 244, 287. Not to scale.

Roskildetypen – import (fig. 21)

Består af ni fund, hvoraf otte er i grundform A2 og ét fund i grundform B1var. Fælles for gruppen er tilstedeværelse af et korsformet motiv dannet af fire eller fem bukler. I ca. halvdelen af tilfældene er kanterne dekoreret med tremulerstik (dekorationselement h). Typen er hyppigt forekommende i Roskilde og den nære omegn, samt på Falster, bl.a. fra Fribrødre

Å (Maglebrænde). Fire af stykkerne var med i den første samlede fremlæggelse af fund fra Roskilde (Andersen 1988), og to af dem er fundet i Vindeboderne. Grundformen samt de to dekorationselementer er så hyppige syd for Østersøen (Knorr 1938), at der med stor sandsynlighed er tale om importerede stykker.

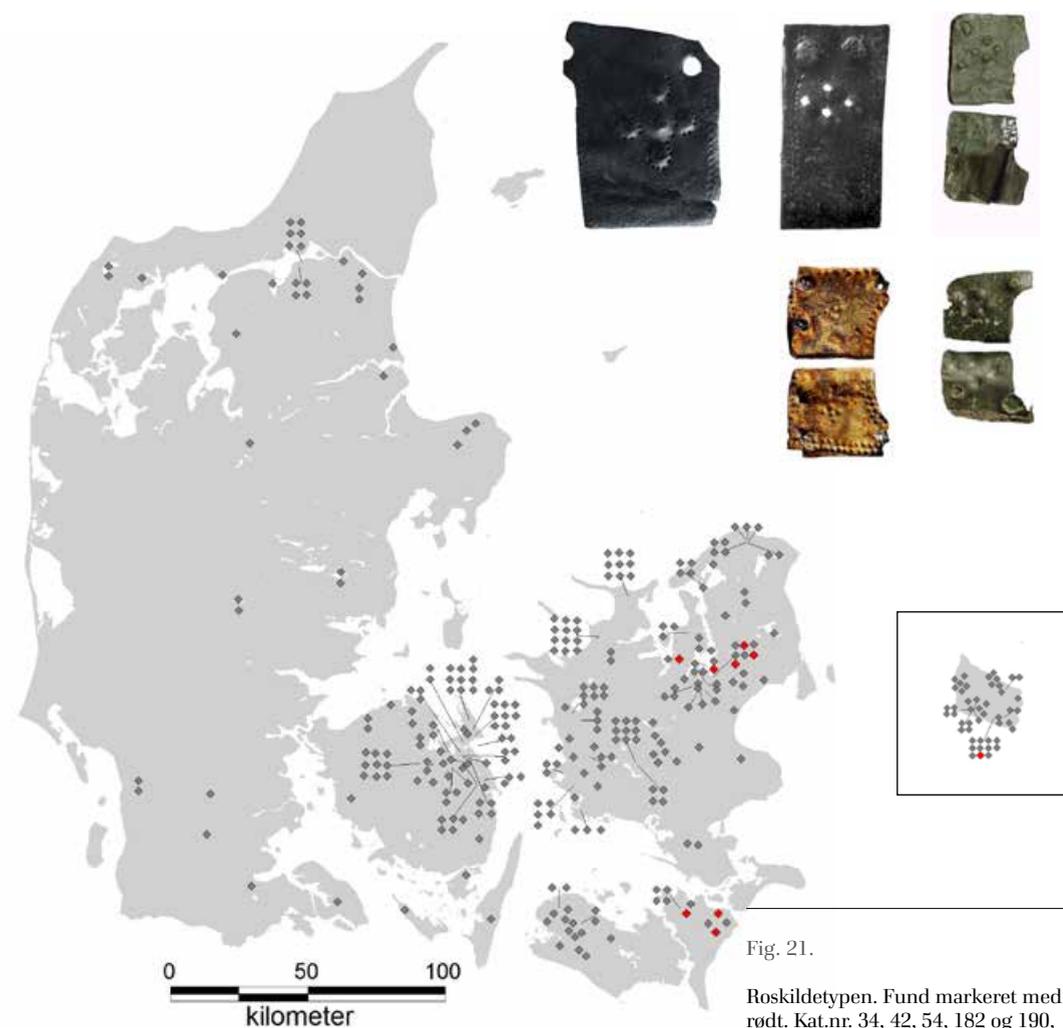

Fig. 21.

Roskildetypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 34, 42, 54, 182 og 190, uden mål.

The Roskilde type. Finds marked with red dots. Kat. No. 34, 42, 54, 182, 190. Not to scale.

Gudumtypen – import eller hjemlig? (fig. 22)

Består af syv fund i grundform C1. Hovedparten er dekoreret med to parallelle, adskilte rækker af bukler, hvorimellem der ses en tætstillet række aflange bukler (dekorationselement c). Et par af fundene er muligvis uden de vandrette bukkelrækker, som f.eks. kat.nr. 205 og 316. Grundform C1 er velkendt syd for Østersøen, og der findes

flere eksempler på en tilsvarende dekoration (Knorr 1938, Abb. 14; Taf. 4.3; Taf. 7.2). På baggrund af fundfordelingen, samt tilstedeværelsen af lignende fund syd for Østersøen, kan det ikke afgøres, om typen er importeret, fremstillet i Danmark, eller en kombination heraf.

Lidt under halvdelen af de knivskedebeleslag, hvor der har været et billede til rådighed, er

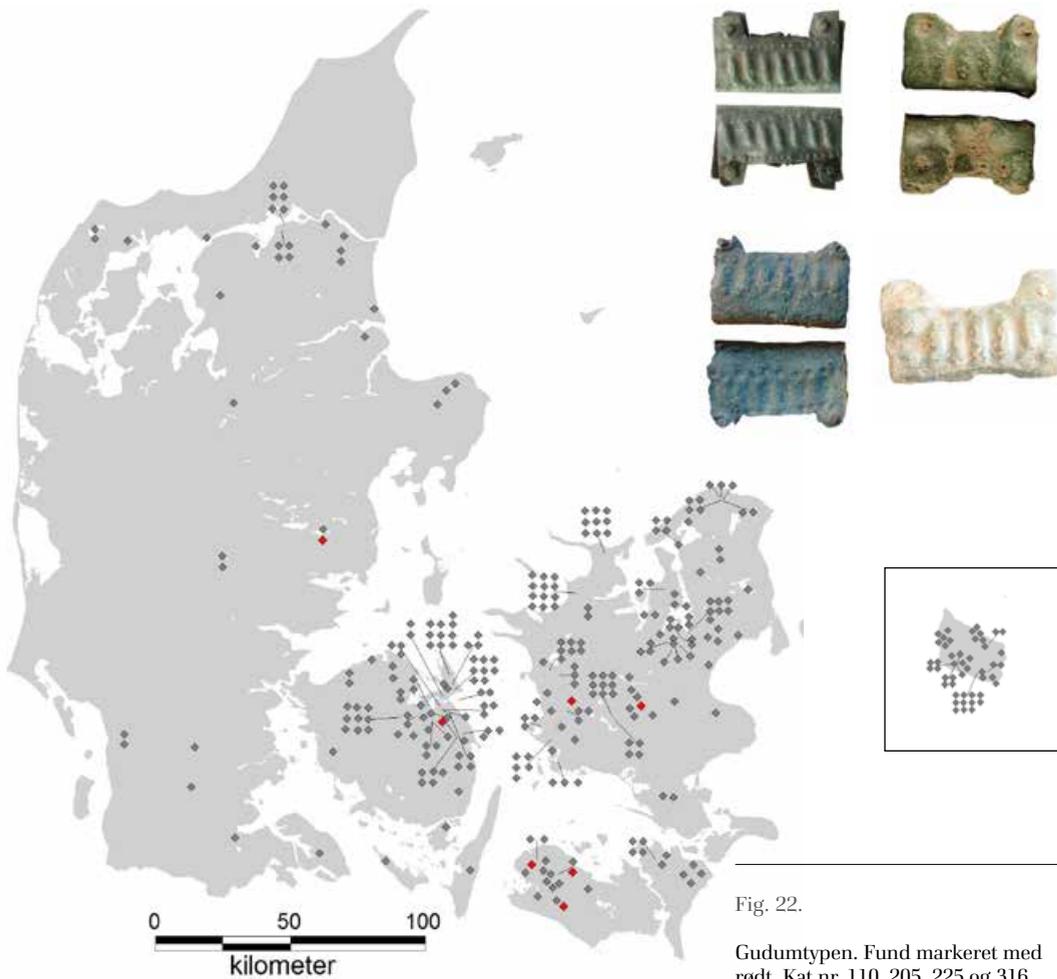

Fig. 22.

Gudumtypen. Fund markeret med rødt. Kat.nr. 110, 205, 225 og 316, uden mål.

The Gudum type. Finds marked with red dots. Kat. No. 110, 205, 225, 316. Not to scale.

grupperet i ovenstående 12 typer. Heraf har nogle klare regionale tyngdepunkter, mens andre indtil videre er uklare, og hvor ekstra materiale, eller fotos af de sidste 90 stykker måske vil afklare disse gruppers regionale tilhørsforhold, eller afsløre nye typer.

Det er slående, at der kun er en enkelt type, der med rimelighed må siges at være importeret fra egnene syd for Østersøen, alternativt fremstillet i Danmark af udefra kommende håndværkere. Det drejer sig som sagt om Roskildetypen. Kendetegnen er en dekoration bestående af fire-fem bukler i korsform kombineret med tremolerstik langs kanterne. Desuden er de alle af grundform A, på nær en enkelt Blvar, som også i sine øvrige udtryk har en tydelig koncentration omkring Roskilde, på Falster samt i gravene i Grødby på Bornholm. Vedrørende sidstnævnte er det slående, at grundform A ud over tyngdepunktet på Grødbygravpladsen kun findes i et enkelt eksemplar på det øvrige Bornholm.

Ud over knivskedebeleslagene fra gravene på Grødbygravpladsen, der optræder i grave af begge køn, findes en række kvindegrave, hvor der indgår typiske slaviske smykke typer som de såkaldte „Schläfenringe“. De repræsenterer muligvis forbindelser til egnene syd for Østersøen i form af f.eks. ægteskaber med slaviske kvinder („førstegenerationsindvandrere“) eller køb af slaver (Wagnkilde 2000, s. 95ff; 2001, s. 70).

Beslag af samme materiale og i tilsvarende stil

Blandt detektorfundene fra især Nordøstfyn findes en række beslag i forskellig form, der i materiale, dekoration og teknik er ganske tætte på ombukkede knivskedebeleslag – de mangler blot bøjningen (fig. 23). Der er tydeligvis ikke tale om halvfabrikata af knivskedebeleslag, bl.a. er de ofte dekoreret

på en måde, der ikke ses på de ombukkede beslag. Det må dog formodes, at de er en del af samme udstyr og måske har siddet på andre dele af knivskeden eller det tilhørende bælte? Ud over Fyn, er der registreret flere stykker i Østdanmark samt et enkelt i Sydvestjylland. Den geografisk meget skæve fordeling af fundene kan let skyldes, at de ikke er dukket op ved de søgninger, der er foretaget i forbindelse med indsamling af materiale. Beslagene må derfor forventes at være markant mere almindelige, end kataloget giver indtryk af. Syd for Østersøen kendes disse beslag kun i få tilfælde, f.eks. Knorr 1938, Taf. 3,6, og det må derfor forventes, at de i hovedsagen er fremstillet her i landet i lighed med knivskedebeleslagene. Et enkelt lignende beslag fra Eketorp på Öland (Borg 1998, s. 122) tolkes som et trekantet, ensidigt knivskedebeleslag.

Konklusion

Analysen har klart vist, at hovedparten af de danske fund af ombukkede knivskedebeleslag blik, uden tvivl må være fremstillet flere steder her i landet. Genstandstypen må således indlemmes som en almindeligt forekommende genstandstype i ældre middelalder. I hele den østlige del af Danmark er de næsten lige så hyppige som f.eks. Gudslam og Urnes fibler og må derfor forventes at findes i ganske mange eksemplarer i hver eneste landsby eller bebyggelse fra 1000-1100-årene, svarende til en række af de mere fundhyppige danske (Kataloget, Ulstrup, Herrebækgård, Vester Broby, Tårnborg (?), Grødby (grave) og Schelenborg) og svenske (Örja 1:9, Bolander 2013) lokaliteter.

Ser man på udbredelsen i et nordeuropæisk perspektiv, lader der fortsat til at være en ret markant koncentration i området tæt syd for Østersøen, og det er angiveligt herfra, at inspirationen er kommet. Det er

Fig. 23.

Eksempler på rombiske og rektangulære beslag, der i materiale, dekoration og teknik har nære paralleller til ombuk-kede knivskedebeslag af blik. Flere varianter i kataloget. Uden mål.

Examples of rhombic and rectangular chapes, which in their materials, decoration and technique bear near parallels to folded scabbard chapes of blik. More variants in the catalogue. Not to scale.

sandsynliggjort, at der er flere regionale varianter, både nordjyske, fynske og sjællandske. Endeligt er det også tydeligt, at en mindre andel med stor sandsynlighed er importerede, selv om det i princippet ikke kan udelukkes, at de er fremstillet f.eks. i Roskilde af herboende vendere.

Som Wagnkilde noterede vedrørende de bornholmske fund, er stykkerne så simple, at de let har kunnet tilvirkes lokalt. En markant forskel til vikingetidens metalhåndværk, der i stor udstrækning også blev foretaget på bl.a. elitens hovedgårde, tyder meget på, at den tidligmiddelalderlige bygrundlæggelse tiltrak sig de specialiserede håndværk, og det er derfor rimeligt at forvente, at fremstillingen af hovedparten af de masseproducerede og billige beslag i stor udstrækning har fundet sted i metalhåndværksteder i byerne som f.eks. Roskilde, Odense, Ålborg(?) med flere.

Tak til følgende institutioner og personer for hjælp med oplysninger om fund:

Susanne Klingenberg, Nationalmuseet; Mogens Bo Henriksen og Kirstine Haase, Odense Bys Museer; Esben Aarsleff, Museum Nordsjælland; Søren Sindbæk og Else Roesdahl, Aarhus Universitet; Jens Ulriksen, Museum Sydøstdanmark; Hans Skov, Moesgård Museum; Otto Uldum, Per Orla Thomsen og Nicolai Garhøj Larsen, Arkæologi Sydfyn; Ole Kastholm, Roskilde Museum; Louise Søndergaard, Museum Skanderborg; Martin Pavón, Museum Vestsjælland; Vikingemuseet Ladby, facebook; Mikkel Kiildsen, Viborg Museum; Christian Vrængmose Jensen, Nordjyllands Historiske Museum; Charlotte Boje H. Andersen, Museum Thy; Håkan Svensson.

Ekstra stor tak til detektorførerne: Henrik Rasmussen, Anders Mourit Christensen,

„Grupp Mannerup“, Flemming K.H. Nielsen, Michael Andersen, Steen Arne Ahlgren, Jan Mortensen, Bo Joachim Andreasen, Christian Reenberg, Morten Skyum, Martin Vinding Nielsen, Karsten Sevel, Bent Clausen, Benjamin Huusom, Torben Christjansen, John Brill Engkebølle, Jan Hein, Paul Uniacke, Glenn Abramson, Lars Kramer, Dennis Maigaard, Peter Kobbernagel, Lars Jacobsen, Palle Lau, Peter Skyum, Per Musgård Kyndi, Dennis Haslam, Bjørn Elmquist Pedersen, Rasmus Brøndsgaard, Carsten Gade Ellesøe, Jens Lau, Arne Hertz.

Efter redaktionens slutning har Adam Bolander publiceret knivskedebeslag fra Örja i Skåne. Han fastholder beslagenes vestslaviske oprindelse og anser dem som tilhørende lokaltboende slaver med særlige færdigheder og med en vis forhøjet social status. Bolander, A. 2017: Västsaviska knivslidebeslag – med udgangspunkt i fynden från Örja bytomt i Skåne. *Fornvännen* 112, s. 166-182.

Litteratur

- Andersen, C. H. B. 2015: *Metaldetektiverne. Detektorfund fra Thy og Mors*.
- Andersen, M. 1984: Westschlawischer Import in Dänemark etwa 550 bis 1200. Eine übersicht. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 18, s. 145-161, Berlin.
- Andersen, M. 1988: Venderne i Roskilde. *hikuin* 14, s. 49-60.
- Andersen, M. 2000: Slaverne i Roskilde. I: Jensen, C.S, K.V. Jensen & J. Lind (red.) 2000. *Venderne og Danmark. Et tværfagligt seminar*. Mindre Skrifter, Center for Middelalderstudier, Syddansk Universitet, Odense Universitet, Nr. 20, s. 28-35.
- Andersen, Michael, 2001: Slaven i Roskilde. I: O. Harck & Christian Lübcke (eds.): *Zwischen Reric und Bornhöved*, Stuttgart 2001.

Anglert, M. & J. Huttu 1999: Det medeltida Uppåkra och detektorfynden. I: Hårdh, B. (eds.): *Fynden i centrum. Keramik, glas och metall från Uppåkra*. Uppåkrastudier 2, s. 287-297.

Bolander, A. 2013: Fyndmaterialet från Örja. I: Sabo, K.S. (red.) *Örja 1:9 UV Rapport 2013:68*, Arkeologisk undersökning 2010, s. 33-63.

Borg, K. 1998: Eketorp-III. *Den medeltida befästningen på Öland*. Artefacterna. Stockholm.

Feveile, C. 2015: Knivskedebeslag af vendisk type. *Fynboer & Arkæologi* 2015:1, s. 14-15.

Feveile, C. 2016b: Understanding the Hinterland of the Ladby Ship Grave. In: Turner, V.E., O. Owen & D.J. Waugh (eds.): *Shetland and the Viking World. Papers from the Proceedings of the Seventeenth Viking Congress Lerwick*, s. 229-35.

Gabriel, I. 1988: Hof- und sakralkultur sowie Gebrauchs- und Handelsgut im Spiegel der Kleinfunde von Starigard/Oldenburg. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission Band 69*, s. 103-291.

Gross, U., L.H. Hildebrandt & H. Steuer 1993: Ein Messerscheidenbeschlag der Zeit um 1200 von Sandhausen bei Heidelberg. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 21, 1993, s. 71-86

Hansen, P. B. & A.-E. Jensen/Gläser, M. & I. Sudhoff (red.) 2004: *Venner og Fjender/ Freunde und Feinde*. Lübeck 2004.

Harck, O. & C. Lübke (eds.) 2001: *Zwischen Reric und Bornhöved. Die Beziehungen zwischen den Dänen und ihren slawischen Nachbarn vom 9. bis ins 13. Jahrhundert*. Beiträge einer internationalen Konferenz, Leipzig 4.-6. Dezember 1997. Stuttgart 2001.

Henriksen, M. B. 2000: Lundsgård, Seden Syd og Hjulby – tre fynske bopladsområder med detektorfund. I: Henriksen, M. B. (red.) 1998: *Detektorfund – hvad skal vi med dem? Rapport fra et bebyggelseshisto-*

risk seminar på Hollufgård den 26. oktober 1998, s. 17-60.

Henriksen, M. B. 2002: Er Hjulby Nyborgs forgænger? *Fynske Minder* 2002, s. 155-185.

Henriksen, M. B. 2011: Detektorarkæologi. Et lille kig uden for Danmarks grænser. *Fund & Fortid*. Arkæologi for alle 2011:2, s. 4-11.

Jacobsen, J. A. 2001: *Fynske jernalderbo-pladser* 2. Skrifter fra Odense Bys Museer, Vol 1.2.

Jantzen, C. 1998: Genstande af metal. I: Hjermand, J., M. Iversen og H.K. Kristensen (red): *Viborg Sønderø 1000-1300 Byarkæologiske undersøgelser 1981 og 1984-85*. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXXIV, s. 185-213.

Jensen, AE. (red.) 2002: *Venner og Fjender. Dansk-vendiske forbindelser i vikingetid og tidlig middelalder*. Indlæg fra et tværvideenskabeligt seminar i Stubbekøbing d. 25-26. september 2000.

Jensen, A-E. 2004: Slaviske knivskedebeslag. I: Hansen, P.B., A-E. Jensen, M. Gläser & I. Sudhoff (eds): *Venner og Fjender – dagligliv ved Østersøen 700-1200/Freunde und Feinde – Alltagsleben an der Ostsee 700-1200*, Lübeck, Katalogtekst s. 111-112.

Jensen, C.S, K.V. Jensen & J. Lind (red.) 2000: *Venderne og Danmark. Et tværfagligt seminar*. Mindre Skrifter, Center for Middelalderstudier, Syddansk Universitet, Odense Universitet, Nr. 20.

Jensen, J. S., H. J. Madsen, A. Pedersen & E. Roesdahl 2014: 6.18 Genstande fra middelalder og nyere tid. I: Roesdahl, E., S.M. Sindbæk & A. Pedersen (red): *Aggersborg i Vikingetiden. Bebyggelsen og borgen*. Jysk Arkæologisk Selskab, s. 403-409.

Kastholm, O. T. 2011: Gårde og grøfter – 1000 år ved Hyrdehøjskoven. I: Crone-Langkær, A. & O.T. Kastholm (red): *6000 år i grøften – arkæologi langs motorvejen mellem Fløng og Roskilde*, s. 66-87.

Klemensen, M. F. 2000: Et middelalderligt benværksted – arkæologiske undersøgelser

på Vægtergade 2 i Ribe. *By, marsk og geest* 12, s. 29-46.

Knorr, H. A. 1938: Die slawischen Messerscheidenbeschläge. *Mannus* 30, s. 479-545.

Kock, J. 1978: Brovold. En befæstet bebyggelse fra tidlig middelalder. *Kuml* 1978, s. 193-222.

Krabath, S. 2001: Die hoch- und spätmitelalterlichen Buntmetallfunde nördlich der Alpen. Eine archäologisch-kunsthistorische Untersuchung zu ihrer Herstellungstechnik, funktionalen und zeitlichen Bestimmung. *Internationale Archäologie* 63, Band 1-2.

Madsen, J. S. 1984: Snekkeværft. *Skalk* 1984:2, s. 3-9.

Madsen, J. S. & L. Klassen 2010: *Fribroder Å. A late 11th century ship-handling site on Falster*. Jysk Arkæologisk Selskab.

Madsen, P. K. 1999: Middelalderkeramik fra syv udgravninger i Ribe 1980-84 – kronologi, datering og bytopografi. I: Madsen, P.K. (red.): *Middelalderkeramik fra Ribe. Byarkæologiske undersøgelser 1980-87*. Jysk Arkæologisk Selskab, s. 11-85.

Nielsen, H. 2000: Keramik og andre vendiske indflydelser i det sydvestlige Sjælland i vikingetid og tidlig middelalder. I: Jensen, C.S, K.V. Jensen & J. Lind (red.) 2000: *Venderne og Danmark. Et tværfagligt seminar*. Mindre Skrifter, Center for Middelalderstudier, Syddansk Universitet, Odense Universitet, Nr. 20, s. 81-86.

Nielsen, H. 2002: Sydvestsjælland og venderne. I: Jensen, AE. (red.) 2002: *Venner og Fjender. Dansk-vendiske forbindelser i vikingetid og tidlig middelalder*. Indlæg fra et tværvideenskabeligt seminar i Stubbekøbing d. 25-26. september 2000. Jensen, C.S, K.V. Jensen & J. Lind (red.) 2000, s. 67-78.

Nielsen L. B. 2005: En vikingeboplads ved Højby. *Fynske Minder* 2005, s. 113-129.

Pavón, M. 2013: Søborg – ærkebispe Eskils borg i Nordsjælland. *Aarbøger for*

nordisk Oldkyndighed og Historie 2011-2012, s. 263-292.

Sabo, K. S. (red.) 2009: *Örja* 1:9. UV Rapport 2013:68.

Skaarup, J. 1995: Venderplagen. *Skalk* 1995:2, s. 5-10.

Skaarup, J. 2001: Guldborg – eine dänische Burg aus der Zeit um 1100. Archäologische Fallstudie über Angriff und Eroberung durch die Slawen. I: Harck, O. & C. Lübke (eds.): *Zwischen Reric und Bornhöved. Die Beziehungen zwischen den Dänen und ihren slawischen Nachbarn vom 9. bis ins 13. Jahrhundert*. Beiträge einer internationalen Konferenz, Leipzig 4.-6. Dezember 1997. Stuttgart 2001, s. 145-164.

Skaarup J. 2002: Venderne i det sydfynske øhav. I: Jensen, AE. (red.): *Venner og Fjender. Dansk-vendiske forbindelser i vikingetid og tidlig middelalder*. Indlæg fra et tværvideenskabeligt seminar i Stubbekøbing d. 25-26. september 2000, s. 87-89.

Sørensen, A. B. 2011: *Østergård. Vikingetid og middelalder*. Haderslev.

Timpel, W. 1987: Mittelalterliche messerschneidenbeschläge in Thüringen. *Alt-Thüringen* 22/22, s. 275-95. Böhlau/Weimar

Ulriksen, J. 2000: Vindeboder – Roskildes tidlige havnekarver. I: Christensen, T & M. Andersen (red.): *Civitas Roskald – fra byens begyndelse*, Roskilde, s. 145-198.

Voss, O. & M. Ørsnes: *Stednummerfortegnelse*, Aarhus 1961.

Wagnkilde, H. 1999: Slaviske træk i Bornholmske grave fra tiden omkring kristendommens indførelse. En oversigt over gravpladser og skattefund fra 1000-tallet på Bornholm. *META* 1999:2, s.3-20.

Wagnkilde, H. 2000: Gravudstyr og mønter fra 1000-tallets gravpladser på Bornholm. *hikuin* 27, s. 91-106.

Wagnkilde H. 2001: Slawische Relikte in Bornholmer Gräbern aus der Zeit der Einführung des Christentums im 11. Jahrhundert. I: Harck, O. & C. Lübke (eds.) 2001. *Zwis-*

chen Reric und Bornhöved. Die Beziehungen zwischen den Dänen und ihren slawischen Nachbarn vom 9. bis ins 13. Jahrhundert. Beiträge einer internationalen Konferenz, Leipzig 4.-6. Dezember 1997. Stuttgart, s. 57-77.

Andre kilder

Beck, M.A. 2016. Private arkæologiske fund drukner i succes. <http://videnskab.dk/kultur-samfund/private-arkaeologiske-fund-drukner-i-succes>

Feveile, C. 2016a. Nordøstfyn – fra ingen til mange metalrige pladser på få år. 33.tværfaglige vikingesymposium, Schleswig 2014. (Upubl. manuskript – oploadet til www.academia.edu)

Katalogets opbygning

Kataloget består af to dele: Knivskedebeslag 1-325 samt Beslag 1-24. Enkelte tvivlsomme stykker er medtaget, idet de på enten Museernes Samlinger eller Nationalmuseet er identificeret som et „knivskedebeslag“ eller et „vendisk beslag“. Når jeg har været i tvivl om identifikationen, fremgår det af bemærkningerne. Rækkefølgen svarer til Stednummerfortegnelsen (Voss & Ørsnes 1961), dvs. efter amt, herred og sogn. Herefter følger sognebeskrivelsesnummer i de tilfælde hvor jeg kender det. Stednavnet svarer til det stednavn, som er anført på Fund & Fortidsminder. Oplysninger om lokalmuseets og evt. Nationalmuseets journal- og fundnumre stammer fra flere kilder: Danefælister, Nationalmuseet, Museernes Samlinger, Fund og Fortidsminder, museernes egne oplysninger, samt oplysninger fra findere. I en række tilfælde optræder der fund, der er så nye, at der på registreringstidspunktet ikke var kendte journalnumre eller stednavne. Her er der valgt et stednavn ud fra oplysninger om fundstedet, enten fra finder eller via kortmateriale og stednavnet er anført i parentes.

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
1	010109-102	Hov- gården, Ramløse	MNS 50170x245b			C4	afg	C4 afg	Via Henrik Rasmussen, Facebook, 2016.08.14	
2	010110-65	Søborg Slotsruin				C4	a	C4a	Pavón 2013, s. 284	
3	010110-106	Søborg Slotsruin	GIM 3799x693	2010- 21019	D222/2010					
4	010110-107	Søborg- gård	GIM 3993x1123	2010- 22310	D1421/2014					
5	010110-107	Søborg- gård	GIM 3993x1125	2010- 22310	D1419/2014					
6	010110-107	Søborg- gård	GIM 3993x1306	2010- 22310	D1420/2014					
7	010110-107	Søborg- gård	GIM 3993x1427	2010- 22310	D1422/2014					
8	010110-174	Toftevej	GIM 3995x446	2010- 22307	D294/2015					
9	010110-174	Toftevej	GIM 3995x449	2010- 22307	D295/2015					
10	010110-196	Søborg Bygrav	GIM 4111x42			C2	afi	C2 afi	Foto i forundersø- gelsesrapport på Fund & Fortidsminder	
11	010204-66	Grunden overfor Dalby Brugs	MFG 180x1							
12	010204-66	Grunden overfor Dalby Brugs	MFG 180x2							
13	010204-66	Grunden overfor Dalby Brugs	MFG 180x4							
14	010206-114	Eskilø Kloster- ruin	MFG 15/98x15			C1	a	C1 a		
15	010206-123	Selsø- Vestby	MFG 407/07x128			C1	g i	C1 g i		

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
16	010206-123	Selsø- Vestby	MFG 407/07x305							
17	010301-191	Smør- kilde Bakke	MNS 50197 (a)						Oplysning via Museum Nordsjælland	
18	010301-191	Smør- kilde Bakke	MNS 50197 (b)						Oplysning via Museum Nordsjælland	
19	010312-64	Kloster- gården	MFG 218x33							
20	010503-65	Birkely	NFHA 1835x5239			B2	a	B2a	Oplysning via Museum Nordsjælland	
21	010503-65	Birkely	NFHA 1835...2			B2	a	B2a	Via Anders Mourit Christensen, Facebook, 2016.02.27.	
22	010503-65	Birkely	NFHA 1835...3			B2			Via Anders Mourit Christensen, Facebook, 2016.03.24.	
23	010503-65	Birkely	NFHA 1835...4			C1	b	C1b	Via Anders Mourit Christensen, Facebook, 2016.04.15. Se også lignende ornamentik 020207-141 og 040307-109	
24	010503-111	Kregme	NFHA 2417 x083			A3	g	A3g	Oplysning via Museum Nordsjælland	
25	020109-48	Højby Gammel- toft	ROM 2806	2011- 8597	D115/2012					

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
26	020207-141	Kraghave Ødetofter 4	TAK 1260x384-1			C5	b	C5b	Billede fra udgravningsberetning på Fund & Fortidsminder Se også lignende ornamentik 010503 -65 og 040307-109	
27	020213-27	Torslunde Landsby	TAK 503 x226-3							
28	020215-...	Vallensbæk Landsby		1037/92	D214/1992					
29	020307-249	Hjortholm Voldsted 2	TAK 915 x139	2011-5802	D41/2014					
30	020402-21	Asserup	ROM 636/85x260	46/2004	D925/2004	B2	a	B2a		
31	020402-21	Asserup	ROM 636/85x410	2009-16621	D176/2011					
32	020402-41	Glim Kirke	ROM 1305x4	8603/07	D260/2007	C2	a	C2a		
33	020402-43	Øm-Gammeltoft	ROM 2132x68	38/2002	D19/2003	B1	a c	B1 ac		
34	020405-63	Sønderø, Veddelev	ROM 533/82x4			A2	d e f h	A2 de fh	M. Andersen 1988, Kat. nr. 6 Bemærk tremolerstik langs kanterne.	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
35	020405-63	Sønderø, Veddelev	ROM 533x17?	3507/81	C30654	A3	e g	A3 eg	M. Andersen 1988, Kat. nr. 7 Er ROM 533x17 samme stykke som NM C30654?	
36	020410-50	Flengemarken	ROM 192/81x20			C2	d g	C2 dg	M. Andersen 1988 Kat. nr. 9	
37	020410-50	Flengemarken	ROM 192x67							
38	020410-50	Flengemarken	ROM 192x82						2 fragmenter - samme stykke eller to forskellige ?	
39	020410-162-163	M11 Lindenbergvej Nord	ROM 2681x41			B3	a	B3a	O.T. Kastholm 2011, s. 86	
40	020410-162-162	M11 Lindenbergvej Nord	ROM 2681x231			B2	a	B2a	O.T. Kastholm 2011, s. 86	
41	020410-...	Byparken, Roskilde Købstad	ROM 148/80 i9			A2	d e h	A2 deh	M. Andersen 1988, Kat.nr. 1 Tremolerstik!	
42	020410-...	Byparken, Roskilde Købstad	ROM 148/80 i9			B1	d e h	B1 deh	M. Andersen 1988, Kat.nr. 2 Tremolerstik!	
43	020410-...	Byparken, Roskilde Købstad	ROM 148/80 a11			A2	i	A2i	M. Andersen 1988, Kat. nr. 3	

Nr.	Sb-nr	Stednavn	Lokalnummer	NM j.nr	NM fundnr	Grundform	Dekorative elementer	Vari-ant	Bemærkning (vedr. fund eller lit)	Billede
44	020410-180	Byparken, Roskilde Købstad	ROM 1813			A4			J. Ulriksen 2000, s. 175 Muligvis flere end ét stk, men billedets størrelse og kvalitet muliggør ikke en identifikation af de andre stykker. Forskningsudgravning 1997. Kontekst?	
45	020410-...	Algade, Roskilde Købstad	ROM invnr. 501-49				d g		M. Andersen 1988, Kat.nr. 4 Andersen kalder den Knorr type 3 - er det korrekt?	
46	020410-49	Sct. Mortensvej 5, Roskilde Købstad	ROM 681x24			A2	e h	A2 deh	M. Andersen 1988, Kat. nr. 5	
47	020412-...	Parcelgårdens Jorder	ROM 607/84x3			C3	a	C3a	M. Andersen 1988, Kat. nr. 8	
48	020508-29	Reerslev	TAK 1663x17			C1	a	C1a		
49	020510-21	Ejegdård	KØM 607x10017	4342/82	C32212					
50	020601-...	(Gl. Lejre)	ROM			C2	dfg	C2 dfg	Via Grupp Mannerup, Facebook, 2016.09. xx (fundet i 2013).	
51	020601-...	(Gl. Lejre)	ROM			B3	a	B3a	Via Grupp Mannerup, Facebook, 2016.09.xx 32x16 mm	
52	020601-...	(Gl. Lejre)	ROM			C2	abg	C2 abg	Via Grupp Mannerup, Favebook, 2016.10.10 Kun den ene side. Øverste billede er fra "undersiden" 24x16 mm.	

Nr.	Sb-nr	Stednavn	Lokalnummer	NM j.nr	NM fundnr	Grundform	Dekorative elementer	Vari-ant	Bemærkning (vedr. fund eller lit)	Billede
53	020603-71	Legerup	ROM 537/82x164			B1	c	B1c	M. Andersen 1988, Kat. nr. 10	
54	020605-55	Kirke-Hyllinge - Stensgård	ROM 1876x368	2008-2750	D247/2009	A2	i	A2i		
55	020605-55	Kirke-Hyllinge - Stensgård		2008-2750	D75/2014					
56	030106-127	Tystrupgård	KAM 2007-027x19	2008-4186	D401/2008	B3	a	B3a		
57	030204-...	(Herlev)	MVE			C4	a	C4a	Via Flemming K.H. Nielsen, (finder Stefen Hansen), Facebook, 2016.02.14	
58	030204-...	(Herlev)	MVE			B2	a	B2a	Via Flemming K.H. Nielsen, Facebook, 2016.09.12	
59	030204-...	(Herlev)	MVE			C3	d f g i	C3 dfgi	Via Michael Andersen, Facebook, 2016.10.23	
U. NR.	030206-170	Ulstrup							Via Steen Arne Ahlgren, Facebook 2015.01.19. Samlefoto af knivskede- beslag samt lignende stykker. Billedet danner grundlag for udskillelsen af nedenstående stykker fra denne lokalitet.	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
60	030206-170	Ulstrup	2008-008 a			C3	Ja		Se samlefoto.	
61	030206-170	Ulstrup	2008-008 b			C3		C3	Se samlefoto.	
62	030206-170	Ulstrup	2008-008 c			C4	Ja		Se samlefoto.	
63	030206-170	Ulstrup	2008-008 d			C3		C3	Se samlefoto.	
64	030206-170	Ulstrup	2008-008 e			B1			Se samlefoto.	
65	030206-170	Ulstrup	2008-008 f			A3	gi	A3 gi	Se samlefoto.	
66	030206-170	Ulstrup	2008-008 g			A3	gi	A3 gi	Se samlefoto.	
67	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x625	8072/99	D9/1999	C2	d g	C2 dg		
68	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x1114	8072/99	D14/1999	C1	g i	C1 gi		
69	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x1119	8072/99	D16/1999	B3	a	B3a	Kun den ene fleg er bevarret. Nederste foto er af indersiden.	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
70	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x2466	8072/99	D9/1999					
71	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x2611							
72	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x3082							
73	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x3125	2010- 8972	D68/2010	C3	Ja			
74	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x3447a			C1	a c	C1 ac		
75	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x3459			C3				
76	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x3514			C2	d g	C2 dg	Foto fra "undersiden". Til venstre tap med nittehul bøjet om på forsiden.	
77	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x3582	2010- 8972	D1377/2014					
78	030403-517	Herreds- bækgård	OHM 1164x3587	2010- 8972	D1378/2014					
79	030405-161 (og 649)	Borren Voldsted	OHM 1039x124	20/2006	D92/2006	B1	a c	B1 ac		
80	030405-161 (og 649)	Borren Voldsted	OHM 1039x2784	2008- 5473	D83/2010					
81	030405-161 (og 649)	Borren Voldsted	OHM 1039x2907	2008- 5473	D149/2010	B1				

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
82	030405-161 (og 649)	Borren Voldsted	OHM 1039x3115-2	2008-5473	D1365/2014	C2	d g	C2 dg		
83	030405-161 (og 649)	Borren Voldsted	OHM 1039x3115-4			B1				
84	030405-161 (og 649)	Borren Voldsted	OHM 1039x3115-6	2008-5473	D1368/2014	C2	d g	C2 dg		
85	030405-161 (og 649)	Borren Voldsted	OHM 1039x3115-8	2008-5473	D1370/2014	C4	d i	C4 di		
86	030405-161 (og 649)	Borren Voldsted	OHM 1039x3116-5	2008-5473	D1367/2014				NM har registreret blikstykket som et knivskedebe- slag. Fotoet kan ikke umiddelbart bekræfte den antagelse.	
87	030405-161 (og 649)	Borren Voldsted	OHM 1039x3116-7	2008-5473	D1369/2014	C1	a e g	Cl- eg		
88	030707-...	(Torslunde By)	MVE			C1	a	Cl a	Via Jan Mortensen, Facebook, 2015.12.28	
89	030707-...	(Torslunde By)	MVE			C3	f g i	C3f- gi	Via Jan Mortensen, Facebook, 2015.12.28	
90	040113-65	Vester Broby	SVM 1365x43	2013-16667	D378/2014					
91	040113-65	Vester Broby	SVM 1365x53							
92	040113-65	Vester Broby	SVM 1365x109	2013-16667	D388/2014					
93	040113-65	Vester Broby	SVM 1365x136	2013-16667	D392/2014					
94	040113-65	Vester Broby	SVM 1365x139							

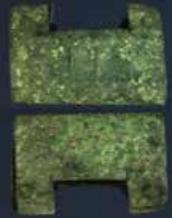
Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
95	040113-65	Vester Broby	SVM 1365x305							
96	040113-65	Vester Broby	SVM 1365x306							
97	040113-65	Vester Broby	SVM 1365x427	2013-16667	D1460/2014					
98	040113-65	Vester Broby	SVM 1365x568							
99	040201-55 (og 56)	Allinde-magle	SVMAMK 1991-024x14/3							
100	040203-...	(Kildea-gergård)	MVE			B3	a	B3a	Via Bo Joachim Andreasen, Facebook, 2016.10.23	
101	040208-17	Ditlevhøj		8180/00-5	D406/2001	C1	a c	C1 ac		
102	040213-94	Torpet	SVM 1219			B2	a	B2 a	Via Bo Joachim Andreasen, Facebook, 2016.02.16	
103	040215-42	Sneslev Kirke	SVM 1336-2x71	2013-7983	D18/2014	B1	a i	B1 ai		
104	040301-101	Neble 3	SVMAMK 1989-026x107/01							
105	040301-105 (og 106)	Neble 1	SVMAMK 1989-048x125	4970/83	C31191					
106	040301-105 (og 106)	Neble 1	SVMAMK 1989-048x157							
107	040301-122	Tranderup By		27/2001	D442/2001					
108	040301-137	Neble 2	SVMAMK 1989-036x82							
109	040301-203	Neble Detek-torfund	SVM 1321			C2	d g	C2 dg	Via Christian Reenberg på Facebook 2016-09-30	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
110	040303-20	Gudum SV	SVM 1440x114			C1	a c	C1 ac		
111	040307-109	Kirke Stillinge		101/2000	D151/2000	C5	b	C5 b	Se også lignende ornamentik 010503-65 og 020207-141	
112	040307-110	Næsby ved Stran- den	SVMAMK 1991- 010x40							
113	040307-113	Gætte- bjerg	SVM 2004- 078x40							
114	040314-21	Stenstue- gade 7-9	25/2001	25/2001	D333/2002a				Opr NM fund-nummer x1764	
115	040314-21	Stenstue- gade 7-9	25/2001	25/2001	D333/2002b				Opr NM fund-nummer x2491	
116	040314-21	Stenstue- gade 7-9	25/2001	25/2001	D333/2002c				Opr NM fund-nummer x2530	
117	040319-75	Tårn- borg	Sorø? 1005/85	799/85	D76/2005- 111	C1	Ja			
118	040319-75	Tårn- borg	Sorø? 1005/85	799/85	D76/2005- 211	B1	Ja			
119	040319-75	Tårn- borg					Ja		H.Nielsen 2002, fig. 11 afbilder tre stykker. Det fremgår ikke om de to af dem er de samme to som er registreret på NM under j.nr. 799/85	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
U. NR.	040319-75	Tårn- borg							Angiveligt mange flere end ovenstående tre stykker, jf. Jensen et al. 2002, s. 74, hvor det omtales at ud af 25-30 eks. fra Vest- sjælland, er hovedparten fundet ved Tårnborg.	
120	040320-64	Gl. Forlev	SVMAMK 1992-072			C1	e g i	C1e- gi	H.Nielsen 2001, fig. 11	
121	040403-11	Flakke- bjerg V	SVM 1250- 3x28	2009- 11554	D16/2014					
122	040411-82	Borreby Voldsted				B1	Ja		H. Nielsen 2002, fig. 11	
123	040411-82	Borreby Voldsted				C1	e g i	C1e- gi	H. Nielsen 2002, fig. 11	
124	040411-82	Borreby Voldsted				B3	a	B3a	H. Nielsen 2002, fig. 11	
125	050103-19	Kalveha- vegård	KØM 1592x3							
126	050105-25	Nytofte	KØM 1705 x44							
127	050202-...	(Hastrup Øst)	KNV			C3	d f g	C3 dfg	Via Morten Skyum, Facebook, 2016.04.11	
128	050405-...	(Gammel Lundby)	KNV			C1	a e	C1 ae	Via Morten Skyum, Facebook, 2016.09.18 Bemærk bølgerinjer på bagsiden - sekundært anvendt blikstykke.	
129	050706-178	Næsby	NÆM 2009: 150 x83	2011- 2846	D207/2012					

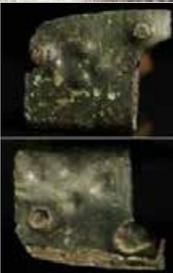
Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
130	050706-178	Næsby	NÆM 2009: 150 x85	2011-2846	D208/2012					
131	050706-178	Næsby	NÆM 2009: 150 x251	2011-2846	D49/2014					
132	050706-178	Næsby	NÆM 2009: 150 x87						Jf. mail fra Jens Ulriksen. Er der ved fejl skrevet x87, men burde være x83 eller x85 - eller er der tale om et tredje stykke som ikke er danefæ?	
133	050709-25	Sandby	NÆM 2008: 147x7	2010-28915	D295/2011	B1	Ja			
134	050714-16	Vrangstrup	NÆM 2010: 105 x32	2010-28586	D89/2012					
135	060104-189	Jydegård	BMR 1956 x102			B1	c	B1c		
136	060104-195	Ladegård	BMR 891 x170	6116/86	D242/1999	C1	Ja			
137	060104-234	Baggård 1	BMR 861 x90	7092/90	D54/1995	A3	g	A3g		
138	060104-246	Baggård 3	BMR 2310x72							
139	060106-172	Haslegård	BMR 75x5	770/89	D255/1989					
140	060106-175	Øster Rosendallegård	BMR 2035x39	7325/91	D40/1995	B1	a c	B1 ac		

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
141	060203-165	Hullegård	BMR 2302x103	7959/97	D234/1999	C3	d g	C3 dg		
142	060203-166	Præstegården	BMR 1977x15	150/97	D111/1997					
143	060203-196	Ågård	BMR 2398x52	8504/05	D1810/2005	C2	e g i	C2e-gi		
144	060203-196	Ågård	BMR 2398x53	8504/05	D1811/2005			Ja		
145	060204-24	Munkegård	BMR 1071x66						Gravfund. Jernkniv med beslag "...med et indridset kors" jf. Wagnkilde 2000, note 14.	
146	060204-70	Munkegård-Strandmarksvej	BMR 1228x108			B1				
147	060205-u.nr.	Grødby	BMR 1399 Grødby-1			A2	a i	A2 ai	Udgravning. Gravgave, Grav 243. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	
148	060205-u.nr.	Grødby	BMR 1399 Grødby-2			A2	a i	A2 ai	Udgravning. Gravgave, Grav 382. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	
149	060205-u.nr.	Grødby	BMR 1399 Grødby-3			B1	a i	B1 ai	Udgravning. Gravgave, Grav 494. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	

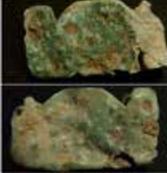
Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
150	060205-u. nr.	Grødby	BMR 1399 Grødby-4			A2	a i	A2 ai	Udgravning. Gravgave, Grav 496. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	
151	060205-u. nr.	Grødby	BMR 1399 Grødby-5			A2			Udgravning. Gravgave. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	
152	060205-u. nr.	Grødby	BMR 1399 Grødby-6			A2			Udgravning. Gravgave. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	
153	060205-u. nr.	Grødby	BMR1399 Grødby-7			A2			Udgravning. Gravgave. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	
154	060205-u. nr.	Grødby	BMR 1399 Grødby-8			B1			Udgravning. Gravgave. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	
155	060205-u. nr.	Grødby	BMR 1399 Grødby-9						Udgravning. Gravgave. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	
156	060205-u. nr.	Grødby	BMR 1399 Grødby-10						Udgravning. Gravgave. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	
157	060205-u. nr.	Grødby	BMR1399 Grødby-11						Udgravning. Gravgave. Wagnkilde 2001, s. 67ff.	
158	060205- 239	Vejr- møl- legård	BMR 1923x70			C2				
159	060205- 413	Skørre- bro NØ	BMR 3429x22							
160	060303- 118	Lille My- regård	BMR 1233x6	6296/85	D243/1999	C1	i	Cl i		
161	060303- 118	Lille My- regård	BMR 1233x42	6296/85	D134/2000	C1	Ja			
162	060303- 118	Lille My- regård	BMR 1233x75			B3	a	B3a		

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
163	060303- 118	Lille My- regård	BMR 1233x76			B1	c	B1c		
164	060303- 187	Ulegård	BMR 1550x13	115/99	D253/199	B3	a	B3a		
165	060303- 187	Ulegård	BMR 1550x14	115/99	D253/199	B2	a	B2a		
166	060303- 187	Ulegård	BMR 1550x33						Knivskedebe- slag ?	
167	060303- 187	Ulegård	BMR 1550x44			C3	a	C3a		
168	060303- 209	Krøllere- gård	BMR 2369x6	128/2001	D1078/2001					
169	060303- 210	Præste- gården	BMR 2368x1							
170	060303- 211	Fyne- gård 1 -Skov- vang	BMR 2239x72	7827/95	D18/1997	B1	a	B1a		
171	060303- 217	Klinter- fryd SØ	BMR 2662x14			C				
172	060305- 410	Hakons- gård	BMR 1695x11							
173	060403-49	Munke- gård	BMR 2212x173			B3	a	B3a		
174	060405- 199	Nr. San- degård	BMR 1853x120			B				
175	060405- 201	Bakke- gård -Agerby- gård	BMR 1523x747						Knivskedebe- slag ?	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
176	060405-207	Kroge- gård	BMR 2252x116	7841/95	D429/1998	B1	i	B1i		
177	060405-214	Gl. Mel- stedgård - Kroge- gård	BMR 2253x28			C2	i	C2i		
178	060406-196	St. Frigård	BMR 1711x197							
179	060406-204	Duegård	BMR 2351x100	2009- 10236	D1529/2014					
180	060406-204	Duegård	BMR 2351x101	2009- 10236	D1530/2014					
181	060406-211	Halse- gård	BMR 2392x2	112/97	D107/1997					
182	070106-18	Fribrød- re Å (Magle- brænde)		4421/82 og NMU 57/82	D570/83	A2	g i	A2 gi	Madsen J.S. 1984, s. 7 Madsen, J.S: & L. Klassen 2010, s. 269f	
183	070107-...	Ravnse							Hansen, P.B. et al. 2004, s. 111-12.	
184	070108-...	(Nr. Kirkeby Nord)	MLF			A2	i	A2i	Via Martin Vinding Nielsen, Facebook, 2016.09.09	
185	070109-...	(Egelev)	MLF			C1	a e	C1 ae	Via Karsten Sevel, Facebook, 2016.01.01	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
186	070109-...	(Egelev)	MLF			C1	a j	C1 aj	Via Karsten Sevel, Facebook, 2016.02.13	
187	070109-...	(Egelev)	MLF			C1	a f	C1 af	Via Karsten Sevel, Facebook, 2016.02.21	
188	070109-...	(Egelev)	MLF			C4	d f g	C4 dfg	Via Karsten Sevel, Facebook, 2016.02.21	
189	070201-...	(Fal- kerslev Kirke Øst)	MLF			B1	a	B1 a	Via Martin Vinding Nielsen, Facebook, 2016.08.14	
190	070203-...	(Sdr. Grim- mel- strup)	MLF			A2	i	A2 i	Via Bent Clausen, Facebook, 2015.10.xx	
191	070214-387	Moseby	MLF 01765			A2	i	A2 i	Via Martin Vinding Nielsen, Facebook, 2016.09.24	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
192	070321-51	Pårup	MLF 737			B2	a	B2a	Via Benjamin Huusom, Facebook, 2016.09.25 Kun den ene side, dvs. nederste foto af "undersiden".	
193	070403-39	Halsted Skole	LFS 107x453							
194	070403-45	Halsted Kloster, Vest	MLF 142x76	64/2006 og 2010-22892	D19/2011					
195	070403-78	Øster Karleby, Matr. 11h	MLF 1089			B3	a	B3a	Via Benjamin Huusom, Facebook, 2015.10.08	
196	070406-22	Købelev-gård	MLF 00775			C1	a c	C1 ac	Via Torben Christjansen, Facebook, 2015.08.23	
197	070410-32	Sandby 8a	LFS 169x12	2010-21701	D220/2010	A2	i	A2i	Bemærk: Tremoler-stik!	
198	070411-27	Havgård	LFS 104x202	2010-23118	D257/2010					
199	070412-58	Vesterborg Kirke	MLF01137			C1	c	C1c	Via John Brill Engkebølle på Facebook 2016.04.30	
200	070412-58	Vesterborg Kirke	MLF01137			C1	i	C1i	Via John Brill Engkebølle, Facebook, 2016.04.30	
201	070413-20	Vindeby Syd	MLF 140x9	2010-13573	D262/2010					
202	070413-...	Vindeby Syd	LSF 111x4			C1	i	C1i	Hansen, P.B. et al 2004, s. 121.	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
203	070501-15	Hollesnægård	LFS 822-99	126/99	D341/1999	A2				
204	070508-...	(Skodsebølle Sydvest)	MLF			C1	i	C1i	Via Torben Christjansen, Facebook, 2016.04.19	
205	070508-19	Ågeby-gård	MLF 01471			C1	c	C1c	Via Torben Christjansen, Facebook, 2016.04.16	
206	070510-08	Skovlæn-ge Kirke	MLF 745			C2			Via Torben Christjansen, Facebook, 2016.05.xx	
207	070510-10	Skov- læn-ge	MLF 337x32	2011-8720	D154/2011					
208	080100-00	Bjerge Herred	ØFM			B2	a	B2a	Fundet i affaldskasse med metal-skrot fra mange findere gennem flere år, antagelig fra Bjerge Herred, Odense Amt.	
209	080100-00	Bjerge Herred	ØFM			B2		B2	Fundet i affaldskasse med metal-skrot fra mange findere gennem flere år, antagelig fra Bjerge Herred, Odense Amt.	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
210	080101-31	Kri- stians- minde	OBM 5391x63	2011- 8720	D154/2011				Antagelig den ene side af en type C1, der sekundært er genanvendt ved at være bukket igen?	
211	080102-55	Birken- degård	ØFM 425x109			B2	a	B2a ?	Almindelig B2a- eller den ene side af en som Schelenborg-C-hybrid?	
212	080102-55	Birken- degård	ØFM 425x116			B2	a	B2a		
213	080102-55	Birken- degård	ØFM 425xPU- sep2016			C1	fgi	C1 fgi	Fremvist af Paul Uniacke sep. 2016	
214	080102-57	Birkende Syd	ØFM 473x049			B2	a	B2a		
215	080104-52	Over Kærby	ØFM 419x005	2012- 13977	D135/2013	B1	Ja			
216	080104-52	Over Kærby	ØFM 419x066	2012- 13977	D1384/2014	B(2)	k	B2k		
217	080106- 116	Ladby Vest	ØFM 427x084			A1	g i	A1 g i		

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
218	080106- 116	Ladby Vest	ØFM 427x093			B2	a	B2a		
219	080106- 116	Ladby Vest	ØFM 427x114			B2	a e	B2 ae		
220	080107- 125	Solgård	ØFM 564x007			C2	d f g	C2 dfg		
221	080108-...	(Salby Vest)	ØFM			B2		B2	Fremvist af Jan Hein 2016.04.10	
222	080108-93	Stavre- højgård	ØFM 579			B2	a	B2a	Facebook, Vikingemuseet Ladby, 21.12.2016	
223	080109-36	Trælle- rup	ØFM 531x93	2014- 015621	D1101/2016	B2	a	B2a		

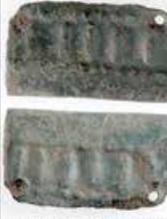
Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
224	080109-36	Trælle- rup	ØFM 531			B2	a	B2a		
225	080111-32	Nyløkke- gård	ØFM 544x003			C1	a c	C1 ac		
226	080111-56	Made- gård	ØF- M441x48	2012- 3113	D190/2013	B2	a	B2a		
227	080111-56	Made- gård	ØFM441			B2	a	B2a	Fremvist af Paul Uniacke, 2016.09.xx	
227 a	080111-56	Made- gård Nord	ØFM 448x36			B2	a	B2a		
227 b	080111-56	Made- gård Nord	ØFM 448x37			B2	a	B2a		
227 c	080111-56	Made- gård Nord	ØFM 448x063			B2	k	B2k		

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
228	080111-59	Tvinde- gård	KTM 142x017	2012- 14110	D273/2013	C2	d f g	C2 dfg		
229	080111-59	Tvinde- gård	KTM 142x032	2012- 14110	D152/2013	C3	a f i	C3a- fi		
230	080111-59	Tvinde- gård	KTM 142x033	2012- 14110	D153/2013	C1	a	C1a		
231	080111-60	Marien- lyst	ØFM 356x006			C2	d f g	C2 dfg		
232	080111-72	Skovgård	ØFM 539x002			B2	a	B2a		
233	080112- 197	Schelen- borg	ØFM 620x021			C1	a	C1a		
234	080112- 197	Schelen- borg	ØFM 620x078			B2	a	B2a		

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
235	080112-197	Schelenborg	ØFM 620x108			A1		A1		
236	080112-197	Schelenborg	ØFM 620x150			C2	g i	C2 gi		
237	080112-197	Schelenborg	ØFM 620x155			B2	a	B2a		
238	080112-197	Schelenborg	ØFM 620x253			C1	e g	C1 eg		
239	080112-197	Schelenborg	ØFM 620			B2	a	B2a	Fremvist af Glenn Abramsson, dec. 2014	
240	080112-197	Schelenborg	ØFM 620			C-hybrid	a	Ca	Usædvanligt eksempel, hvor de to fløje ikke er ens. Fremvist af Jan Hein.	
241	080112-197	Schelenborg	ØFM 620			C1	a g	C1 ag	Fremvist af Jan Hein	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
242	080112-197	Schelenborg	ØFM 620			B2	a	B2a	Almindelig grundform med to runde huller og tre rækker af bukler, én foroven og to forneden. Fremvist af Jan Hein.	
243	080113-64	Gl. Måle	ØFM 522x152			A2	i	A2i		
248	080113-64	Gl. Måle	ØFM 522x235			C1	a	C1a		
245	080113-64	Gl. Måle	ØFM 522x285	2014-00815	D868/2016	C1	a f	C1 af		
246	080113-64	Gl. Måle	ØFM 522			B2	a	B2a	Fremvist af Lars Kramer	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
247	080113-64	Gl. Måle	ØFM 522			B2	a	B2a	Fremvist af Lars Kramer	
248	080113-64	Gl. Måle	ØFM 522			C1	a e g	C1a- eg		
249	080113-64	Gl. Måle	ØFM 522			C1	a g	C1 ag	Fremvist af Glenn Abramsson	
250	080113-64	Gl. Måle	ØFM 522			B2	a	B2a	Fremvist af Jan Hein, 2016.03.22	
251	080113-118	Viby	ØFM 572x041			C1	e g	C1 eg		
252	080113-118	Viby	ØFM 572x043				Ja	i		Cm
253	080113-118	Viby	ØFM 572x072			C2	c g i	C2 cgi		

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
254	080206-76	Gamtofte Kirke Øst	OBM 5724x17	2011- 8556	D27/2012	C1	i	C1i		
255	080303-40	Lumby	OBM 7452x41			B1	a c	B1 ac	Via Dennis Maigaard, Facebook, 2015.04.xx, foto fra OBM, 2,6x1,5 cm	
256	080303-99	Lumby Kirke Øst	OBM 7010x57			B2	a	B2a	Via Peter Kobbernagel, Facebook, 2016.07.xx, foto fra OBM	
257	080407-67	Odense By, Ma- geløs 7	OBM 8277 ML85 K15a			C1	a	C1a		
258	080407-100	Odense By, Skt. Knuds Plads	OBM 9784x289						Fund i grav 51 J.A. Jacobsen 2001, s. 89	
259	080407-115	Odense By, Sor- tebrødre Kloster	OBM 8234 / SBT79inv. H11-1			B2	a	B2a	Udgravnings- fund	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
260	080407-130	Odense By, Vilhelm Verners Plads	OBM 9776x2799			C1	bg	C1 bg	Udgravningsfund (Mail M.B.Henriksen, nov 2016)	
261	080407-130	Odense By, Vilhelm Verners Plads	OBM 9776 x5165a			C1	a e	C1 ae	Løsfund, J.A. Jacobsen 2001, s. 101f	
262	080407-130	Odense By, Vilhelm Verners Plads	OBM 9776x5165b			C1			Løsfund, J.A. Jacobsen 2001, s. 101f	
263	080407-156	Odense By, Sor-tebrødre Torv	OBM 8207							
264	080407-171	Odense By, Påske-stræde	OBM 8211 inv.1465/75			B2	a	B2a	Løsfund fra byudgravning	
265	080407-223	Odense By, Påske-stræde 5-7	OBM 2001...						Opsamlingsfund	
266	080410-32	Stenløse Kirke Øst	OBM 7492x111			B2	a	B2a	Udgravningsfund i kontekst efter 1234. J.A. Jacobsen 2001, s. 145f.	
267	080501-81	Bederslev	OBM 1862			B2?	a	B2a	Via e-mail, Lars Jacobsen, 2016.05.04	
268	080501-81	Bederslev	OBM 1862...b			B1	a	B1a	Via e-mail, Lars Jacobsen, 2016.05.04	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
269	080503-52	Jersore	OBM 7005			B2	a	B2a	Via Dennis Maigaard, Facebook, 2016.10.24	
270	080608-92	Skovby Kirke Nord	OBM 6122			B2	a	B2a	Via Palle Lau, Facebook, 2016.04.xx	
271	080608-92	Skovby Kirke Nord	OBM 6122			B2	a	B2a	Via Palle Lau, Facebook, 2016.04.xx Med rimelighed er der tale om en type B2.	
272	080801-42	Højbyvej	OBM 8884x173			C2	d g	C2 dg	Udgravningsfund. Nielsen 2005, Fig. 15.	
273	080802-44	Sanderumgård Øst	OBM 5379x55			B2	a	B2a		
274	080811-73	Enggård	OBM 138			B3	a	B3a	Via Peter Skyum, Facebook, 2016.02.xx	
275	080811-73	Enggård	OBM 138			B2	a	B2a	Via Peter Skyum, Facebook, 2016.02.xx	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
276	090104-74	Gudme II	SOM 98.776 x1423			B2	a	B2a	Mail P.O.Thomsen 2016.04.19	
277	090304-89	Guldborg Banke	LMR 12961x97						J. Skaarup 2001, s. 156, abb. 8, nr 4 J. Skaarup 2002, s. 87-89	
278	090502-142	Gammel Nyby, Matr 10a	ØHM 1256			B2	a	B2a	Mail fra Øhavsmuseet	
279	090600-00	Vindinge Herred, Ant. Hjulby	OBM 9845x96			C1	a f	C1 af	M.B. Henriksen 2011, s. 7, fig. 6.	
280	090605-(18?)	(Hagendrup Vest / Hannesborg)	ØFM			C2	d f g	C2 dfg	Fremvist af Paul Uniacke 2015.09.xx	
281	090605-20	Åløkke	ØFM 637x030			B2	a	B2a		
282	090605-20	Åløkke	ØFM 637x113			C1	i	C1i		
283	090605-20	Åløkke	ØFM 637x114			C4	g i	C4 gi		

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
284	090605-20	Åløkke	ØFM 637			B2	a	B2a	Fremvist af Paul Uniacke 2015.10.xx	
285	090611-82	Hjulby Øst	OBM 7767x95	8/98	D29/1998	B2	a	B2a	Henriksen, M.B. 2002, s. 160 Læder bevaret!	
286	090611-82	Hjulby Øst	OBM 7767x162	2010-13009	D116/2010	B2	a	B2a	Læder bevaret	
287	090611-84	Toftedgård Sydøst	OBM 7788x526	18/98	D5/1998	C1	a e g	C1a e g	M.B. Henriksen 2000, s. 44, fig. 22e	
288	090705-46	Søbygaard Voldsted	LMR 11364b (ØHM 1150)			C1	a e	C1 a e	Kun element a og e?	
289	100701-5	Aggersborg	?			C3	e	C3e	Jensen, J.S. et al. 2014, s. 406	
290	110208-109	Gl. Ullestrupgård	THY 6140			C4	e	C4e	Via mail fra Per Kyndi 2016.08.17	

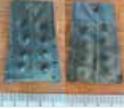
Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
291	110210-120	Vester Vandet	THY 6017			C1	i	Cl i	Andersen, C.H.B. 2015, s. 44.	
292	110210-120	Vester Vandet	THY 6017			C1	a	Cl a	Kun den ene side - nederste foto af "undersiden". Via Per Musgård Kyndi, www.detecting-people.dk, 2016.08.14	
293	120103-...	(Gudum Kirke)	ÅHM			C1	a e	Cl a e	Facebook, 16.feb 2015	
294	120103-...	(Gudum Kirke)	ÅHM			C1	a	Cl a	Facebook, 6.okt 2015	
295	120108-78	Øster Sundby	ÅHM 5393 K013,1			C3	i	C3 i		
296	120112-16	Storvorde, sydlige del	ÅHM 6526K004,1			C2	a e?	C2 a e		
297	120204-186	Gøttrupgård	VMÅ 2359	76/2002	D248/2002	C3	e g	C3 e g		
298	120401-36	Als	ÅHM 5918 K135,4			C3	d g	C3 d g		
299	120508-48	Nørholm	ÅHM 5159	22/2003	D121/2003	B1	a	B1 a		
300	120508-48	Nørholm	ÅHM 5177	13/2001	D198/2001	C2	a	C2 a e		

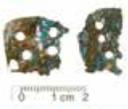
Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
301	120508-50	Nørholm	ÅHM (indsendt direkte til NM)	38/2000	D56/2001	C3	e	C3 e		
302	120508-50	Nørholm	ÅHM (indsendt direkte til NM)	38/2000	D57/2001	C1	f	Cl f		
303	120508-51	Mellemholm	ÅHM (indsendt direkte til NM)	37/2000	D114/2000	C1	i	Cl i		
304	120508-51	Mellemholm	ÅHM (indsendt direkte til NM)	37/2000	D115/2000	C3	e	C3 e		
305	120508-51	Mellemholm	ÅHM (indsendt direkte til NM)	37/2000	D116/2000	C3	d g	C3 d g		
306	120508-51	Mellemholm	ÅHM (indsendt direkte til NM)	37/2000	D117/2000	C2	d g	C2 d g		
307	120508-71	Nørholm Skole	ÅHM 5065	12/2000	D111/2000					
308	120508-71	Nørholm Skole	ÅHM 5065	65/2002	D137/2002	C2	d g	C2 d g	Foto af yder- eller inderside?	
309	120711-33	Valsted Syd	ÅHM 5612x5	2012-9288	D82/2012					
310	130815-229	Søndersø (Brænderigården) Viborg Købstad	VSM 51E1087/SG			C2	a b g	C2 a b g	Udgr. fund i horisont III (c. 1200-1300). Jantzen, C. 1998, s. 193.	
311	140107-119	Glesborg	DJM a2024x19			C1	Ja			
312	140110-246	Hemmed	DJM (?) A3191x1							

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
313	140119-...	(Ramten Øst)	MOE			C1	a	C1a	Via Dennis Haslam, Facebook, 2016.09.11	
314	140409-...	(Klatrup Øst)	MOE			C2	agi	C2a-gi	Via Bjørn Elmquist Pedersen, Facebook, 2016.08.08	
315	160503-103	Allekov Kær	SBM 1549-a			B1	a	B1a	Via mail fra Rasmus Brøndsgaard, 2016.08.18	
316	160503-103	Allekov Kær	SBM 1549-b			C1	c	C1a	Via mail fra Rasmus Brøndsgaard, 2016.08.18	
317	170816-...	Rørbæk "Vester Kirke"	VKH 7688-a			C1	e	C1e	Via Carsten Gade Ellesøe på www.detectingpeople.dk 29.07.2016	
318	170816-...	Rørbæk "Vester Kirke"	VKH 7688-b			C2	dfg	C2 dfg	Via Carsten Gade Ellesøe på www.detectingpeople.dk 29.07.2016	
319	190408-...	Ribe By, Domkirkepladsen	ASR 2391x005			C4	d f g	C4 dfg	Konturlinjen antyder en form som C2 (buet), men blikket er kantet som en C4	
320	190409-50	Ribe By, Markedspladsen	ASR 15x057			C1		C1		
321	190409-55	Ribe By, Sct. Katarina Kirkegård	ASR 420x99			C1	a	C1a	Fundet ved udgravning i 1984 i A121, der tilhører fase III. Fasen er dateret til "efter 1144" og er ældre end 1179/80 ud fra dendro. Madsen, P.K. 1999, 51ff	

Nr.	Sb-nr	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Grund- form	Deko- rative elemen- ter	Va- ri- ant	Bemærk- ning (vedr. fund eller lit)	Billede
322	200108-99	Vestergård, Mogbøl	HBV 1531x003			C1		C1	Via Arne Herts på FB, okt. 2015 Antagelig dekorations-element a (?) og dermed en C1a (?)	
323	200402-246	Østergård	HAM 3116x17513			B1	g	B1g	Sørensen, A.B. 2011, s. 591-92	
324	220103-42	Årup Kapel		461/59 og 675/62	D285/2011				Beslag?	
325	230205-47	Brovold (Svenskeskansen)	FHM 1641						Kock, J. 1978, s. 212	

Nr.	Sb- num- mer	Sted- navn	Lokal- nummer	NM j.nr	NM fundnr	Type	Dekorative elementer	Vari- ant	Bemærkning (vedr. fund eller lit)	Beskri- velse	Billede
B01	010206-123	Sel-sø-Vestby	MFG 407/07x25			D1	g i	D1gi			
B02	020410-180	Bypar-ken, Roskilde Købstad	ROM 1813						J. Ulriksen 2000, s. 175. Ganske lille billede der vanskeliggør identifikation.		
B03	060303-185	St. Myre-gård	BMR 1478x41				g i	D3gi			
B04	060405-201	Bakke-gård - Agerby-gård	BMR 1523x692			D3	g i	D3gi		Vendisk?	
B05	060405-203	Kobbeå	BMR 2114x156			D1-2		e			
B06	080102-55	Birkende-gård	ØFM 425x130			D4		D4			

Nr.	Sb-nummer	Stednavn	Lokalnummer	NM j.nr	NM fundnr	Type	Dekorative elementer	Variant	Bemærkning (vedr. fund eller lit)	Beskrivelse	Billede
B07	080102-55	Birkendegård	ØFM 425xPU-maj 2016			D1	g i	D1gi	Fremvist af Paul Uniacke 2016.05.xx		
B08	080113-(7?)	Knorhave / Pilekær	ØFM 805...			D4	d	D4d	Fremvist af Jan Hein 2016.02.xx		
B09	080103-34	Mindegård	ØFM 803			D2	efg	D2 efg	Fundet af Claus Feveile		
B10	080104-52	Over Kærby	ØFM 419x063	2012-13977	D1383/2014	D2	c f g i	D2 cfgi			
B11	080104-52	Over Kærby	ØFM 419x119	2012-13977	D140/2013	D5	c e i	D5 cei			
B12	080106-116	Ladby Vest	ØFM 427x085			D2	e g i	D2 egi			
B13	080107-127	Karensminde	ØFM 578x... PU-a			D5	e g i	D5egi	Fremvist af Paul Uniacke	Furer i mønster på bagside	
B14	080107-127	Karensminde	ØFM 578x... PU-b			D2	e g i	D2egi		Trapetso- id	
B15	080111-56	Madegård	ØF-M441x49			D2	egi	D2egi			
B16	080111-56	Madegård	ØF-M441x_ PUma-j2016a			D3	g i	D3gi	Fremvist af Paul Uniacke, 2016.05.xx		
B17	080112-197	Schelenborg	ØFM 620x157			D2	e g i	D2egi			
B18	080113-64	Gl. Måle	ØFM 522x021			D2	e g i	D2egi			

Nr.	Sb-nummer	Stednavn	Lokalnummer	NM j.nr	NM fundnr	Type	Dekorative elementer	Variant	Bemærkning (vedr. fund eller lit)	Beskrivelse	Billede
B19	080113-118	Viby	ØFM 572x042			D	d f g	Ddfg			
B20	080407-67	Odense By, Mageslø 7	OBM 8277 ML85 K15b			D2		D2	Udgravningsfund, grube K15, J.A. Jacobsen 2001, s. 75		
B21	080802-44	Sanderumgård Øst	OBM 5379x43			D2	e f g i	D2 efgi	Rektangulært beslag		
B22	090605-20	Åløkke	ØFM 637x... PUB			D2	e g i	D2 egi	Fremvist af Paul Uniacke 2015.10.xx	Trapezoid	
B23	090705-46	Søbygaard Voldsted	LMR 11364a (ØHM 1150)			D2	e f g	D2 efg			
B24	190403-144	Villebøl	SJM 539x2			D2	e g i	D2 egi	Via mail fra Jens Lau, forår 2016.		

Summary

Folded scabbard chapes of sheet metal

From a starting-point consisting of some Late Medieval metal detector finds from north eastern Funen re-covered from 2011-2014, this hypothesis presents in all 328 mountings from present-day Denmark. This group of artefacts has heretofore mainly been interpreted as representing an import find from the area south of the Baltic region, due to either trade or aggression from Wendish or West Slavic peoples. The chapes are primarily distributed within an area restricted to the Eastern parts of Denmark. This presentation analyses the basic forms and decoration elements of Danish scabbard chapes. The analysis outlines the probability for the identification of several regional variations within the artefact group; Northern Jutland, Funen and Zealand as well as putting forth the conclusion, that many the Danish finds of folded sheet metal scabbard chapes must have been produced in several places around the country. Crucially, it is also clear, that a small percentage are most probably imported, even if it in principle can't be dismissed, that they were made e.g. in Roskilde by resident Wends.

This type of artefact should therefore be included among the normally occurring artefact groups of the Early Medieval period. Throughout the whole of Eastern Denmark, they appear just as frequently as e.g. an Agnus Dei or Urnes style fibula and should therefore be expected to occur in frequent numbers from every village and settlement dating to 1000–1100 A.D. in correspondence with several of the more find rich localities of Denmark and Sweden.

If we look at their distribution in a North European perspective, there still seems to be a rather marked concentration in the

region closest to and just South of the Baltic and this appears to be the origin and source of inspiration for this artefact group. There is a clear disparity when compared with the Viking Age production of metallic artefacts – which were also manufactured on e.g. the magnate farms of the elite – in that the early medieval urban foundations attracted specialized craft manufacturers and if must therefore be plausible to expect, that the production of most of the massproduced and cheap chapes, would for the most part have taken place in the metal workshops of these early towns.

Claus Feveile

cand. mag.
Museumsinspektør, Sydvestjyske Museer
Tangevej 6, 6760 Ribe
clf@sydvestjyskemuseer.dk

BY, MARSK OG GEEST

Bebyggelse og landbrug
i overgangsperioden
mellem yngre stenalder
og ældre bronzealder

Fæsteds-katten – dynastisk
guldsmedekunst i 900-årenes
Danmark

Ombukkede
knivskedebeslag af blik
